

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Легеза Юлія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Блінова Ганна Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Борисенко Антон Олександрович, доктор філософії в галузі права, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»;

Волкова Юлія Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський університет, Великобританія;

Задирака Наталія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та процесу, Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Золотухіна Лілія Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Лень Валентин Валентинович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Логвиненко Борис Олексійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Миرونюк Роман Вікторович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Уварова Наталія Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Хряпінський Петро Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Войцех Войтила, доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технолого-гуманітарний університет імені Казимера Пуласького в Радомі, Польща.

Журнал схвалено до друку Вченою радою
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
18 липня 2023 р., протокол № 8

Науковий журнал «Law. State. Technology»
zareestrovаний Міністерством юстиції України
(свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24808-14748P від 21.04.2021 р.)

Наказом МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток № 4) журнал включений до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний сайт видання: www.journals.politehnica.dp.ua/index.php/1st

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.73

Олег ЗАВЕРУХА

кандидат юридичних наук, голова, Восьмий апеляційний адміністративний суд,

вул. Саксаганського, 13, м. Львів, Україна, 79005

ORCID: 0000-0002-7340-9726

DOI: 10.32782/LST/2023-2-1

Бібліографічний опис статті: Заверуха, О. (2023). Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. *Law. State. Technology*, 2, 3–10. doi: 10.32782/LST/2023-2-1

ПРАВОВА ПРИРОДА МЕДІАЦІЇ ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

У статті систематизовано досвід впровадження механізмів вирішення податкових спорів у різних країнах світу через застосування медіації. Охарактеризовано процедури проведення медіації у Німеччині, Нідерландах, Франції, Фінляндії, Італії, Ірландії, Сполучених Штатах Америки, Великобританії та Австралії. Виявлено спільні та відмінні риси вирішення податкових спорів у цих країнах із залученням медіаторів.

Констатовано відсутність цілісного нормативно закріпленого механізму, що дозволив би вирішувати податкові спори в Україні через застосування медіації. Це актуальна проблема, оскільки є потреба в альтернативному механізмі вирішення податкових спорів. Акцентовано увагу на позитивних рисах медіації, які чітко проявляються у країнах, що використовують такий інститут на законодавчому рівні. Медіація визначається як процес, у рамках якого спір вирішується за допомогою медіатора, основним завданням якого є координація дій конфліктуючих сторін для обрання найкращого варіанту розв'язання суперечки, який враховував би їхні інтереси. Його призначення – сприяти процесу формування рішення, яке буде прийнятне для обох сторін податкового конфлікту, вирішуючи їх розбіжності в межах правових відносин.

Досліджено цілу низку існуючих у науковій літературі підходів до визначення суті медіації. Різні автори пропонують своє бачення суті медіації, проте системний їх аналіз дозволяє виокремити загальні риси. Медіація є процесом, де сторони конфлікту, з використанням допомоги нейтрального фасилітатора – медіатора, активно долають спір, що між ними виник. Основні риси медіації включають незалежність та нейтральність медіатора, добровільну участь у процесі медіації, гарантію конфіденційності всіх даних, які виявляються в ході медіації, а також повний контроль з боку учасників над ходом вирішення спору і його результатами.

Ключові слова: вирішення податкового спору, медіація, оподаткування, податкова система, податковий конфлікт, податковий обов'язок, податковий спір, податкові відносини, податок, судове вирішення спору.

Oleg ZAVERUKHA

Candidate of Legal Sciences, Chairman, Eighth Administrative Court of Appeal, Saksaganskogo str., 13, Lviv, Ukraine, 79005

ORCID: 0000-0002-7340-9726

DOI: 10.32782/LST/2023-2-1

To cite this article: Zaverukha, O. (2023). Pravova pryroda mediatsii ta praktyka yii zastosuvannia u protsesi vyrishennia podatkovykh sporiv [The legal nature of mediation and the practice of its application in resolving tax disputes]. *Law. State. Technology*, 2, 3–10, doi: 10.32782/LST/2023-2-1

THE LEGAL NATURE OF MEDIATION AND THE PRACTICE OF ITS APPLICATION IN RESOLVING TAX DISPUTES

The article systematically examines the experience of implementing mechanisms for resolving tax disputes in various countries worldwide through the use of mediation. It characterizes the mediation procedures in Germany, the Netherlands, France, Finland, Italy, Ireland, the United States, the United Kingdom, and Australia.

Common and distinct features of tax dispute resolution involving mediators are identified in these countries. The absence of a comprehensive normatively established mechanism allowing for the resolution of tax disputes in Ukraine through mediation is noted as a pertinent issue, given the need for an alternative mechanism for tax dispute resolution. Emphasis is placed on the positive aspects of mediation, which are clearly evident in countries that

legislatively employ this institution. Mediation is defined as a process in which a dispute is settled with the assistance of a mediator, whose main task is to coordinate the actions of conflicting parties to select the best resolution option, considering their interests. Its purpose is to facilitate the decision-making process that would be acceptable to both sides of the tax conflict, resolving their divergences within the framework of legal relations.

A comprehensive range of approaches to defining the essence of mediation found in the scientific literature is explored. Different authors propose their own perspectives on the essence of mediation; however, a systematic analysis allows for the identification of common features. Mediation is a process in which conflicting parties, with the aid of a neutral facilitator - the mediator, actively overcome the dispute that has arisen between them. The key features of mediation include the independence and neutrality of the mediator, voluntary participation in the mediation process, the guarantee of confidentiality of all data revealed during mediation, as well as complete control by the participants over the course of dispute resolution and its outcomes.

Key words: tax dispute resolution, mediation, taxation, tax system, tax conflict, tax duty, tax dispute, tax relations, tax, judicial dispute resolution.

Актуальність проблеми. Проблематика ефективності вирішення податкових спорів постійно знаходиться у фокусі уваги фахівців у сфері оподаткування. На практиці значна кількість податкових спорів створює величезне навантаження на судову систему, що призводить до уповільнення їх розгляду. Досвід застосування медіації у публічних галузях права при вирішенні спірних ситуацій у різних країнах світу загострює питання щодо необхідності розробки дорожньої карти з їх впровадження в Україні. Цим аспектом обумовлюється актуальність та необхідність дослідження медіації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіація відноситься до кола альтернативних методів вирішення спорів. Проблематикою спорів між учасниками податкових відносин займалися О. В. Белінська, О. О. Головашевич, А. М. Котенко, Д. А. Кобильнік, В. О. Курило, М. П. Кучерявенко, М. Я. Поліщук, Ю. Д. Приценка, Є. А. Усенко та інші провідні вчені. При цьому основна увага приділялась традиційним адміністративному та судовому порядку вирішення податкових спорів, тоді як питання, пов'язані із застосуванням у податкових відносинах медіації розглядалися лише у постановочному аспекті.

Метою статті є розкриття характерних рис медіації та досвіду її застосування при вирішенні податкових спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні існує значний обсяг дебатів щодо впровадження альтернативних методів вирішення податкових спорів. У контексті приватного права, альтернативні стратегії вирішення конфліктних ситуацій завжди були застосовні. Проте, щодо публічного права, відповідні процедури вирішення спорів впроваджуються із великою обережністю.

В деяких країнах було ефективно впроваджено інститут податкових медіацій. Запитання про необхідність такого впровадження в публічно-правовій сфері було багаторазово

ставилося на міжнародному рівні. Наприклад, 5 вересня 2001 року Рада Європи прийняла Рекомендацію Rec (2001) про альтернативи судовому вирішенню спорів між адміністративними органами та приватними особами (Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи). Ми вважаємо, що ця Рекомендація також може бути застосована до процедур податкової медіації. Декілька аргументів підтверджують цю позицію. Рекомендація включає медіацію як альтернативний метод вирішення спорів. За нею, медіація може застосовуватися до або в рамках судових процедур вирішення спорів.

Процедури податкової медіації можуть ініціюватися: а) сторонами спору; б) за рекомендацією судді; в) обов'язково в силу закону (тут ініціатором є суб'єкт призначення процедур медіації – адміністративний або судовий орган). Також слід зазначити, що угода, досягнута між сторонами спору, може бути скасована адміністративним органом за рекомендацією медіатора, якщо угода є необґрунтованою або не відповідає фактичному стану справ. Основні фактори, що можуть викликати цей негативний феномен, включають: а) низьку правову культуру однієї зі сторін спору; б) корисливі мотиви публічного представника, що бере участь у мирних процедурах.

Інститут податкової медіації не використовується у податковій системі України на даний момент. Проте, це актуальна проблема, оскільки є потреба в альтернативному механізмі вирішення податкових спорів. Податкова медіація може принести певні позитивні результати, як це демонструють країни, що використовують такий інститут на законодавчому рівні. Медіація — це процес, при якому спір вирішується за допомогою медіатора. Основна його функція — допомогти конфліктуючим сторонам аналізувати ситуацію та вибрати найкращий варіант розв'язку, який враховує їхні інтереси та потреби. Важливо, що медіатор, незважаючи на

свою участь, не має права приймати рішення замість сторін. В Україні відсутні законодавчі норми, що регулюють використання альтернативних методів вирішення податкових спорів. Тому, варто розглянути досвід іноземних країн у цій сфері.

Наприклад, у Сполучених Штатах податкова медіація здійснюється через систему, що називається IRS Office of Appeals. Ця система дає можливість вирішити податковий спір без суду. За цією схемою, після того, як IRS (Податкове управління США – функціональний аналог Державної податкової служби України) висунуло претензію, платник податку має право подати заявку до вказаного органу. Процес відбувається у форматі переговорів, і не вимагає від платника податків надмірних витрат. У Великобританії також існує система податкової медіації, яка називається Alternative Dispute Resolution (ADR). Цей процес допомагає розібратися в спірних питаннях, пов'язаних із податками. Як і в США, це може бути альтернативою судовому розгляду. В Австралії податкова медіація включає в себе вирішення спорів між податковою службою і платниками податків через незалежного медіатора, який допомагає обом сторонам досягти взаємоприйняттого вирішення. Кожна з цих систем має свої відмінності і нюанси. Однак, всі вони дають податникам можливість вирішити податкові спори в менш конфронтаційній і зазвичай менш витратній обстановці, ніж судовий процес.

Різні автори пропонують своє бачення суті медіації, проте в усіх їх визначеннях проступають загальні риси. Г. Єрьоменко та О. С. Башняк розуміють медіацію як переговорний процес, у якому залучена нейтральна сторона – медіатор, для вирішення спору. Медіатор виконує роль супроводжувача процесу узгодження позицій, вислуховує думки сторін та активно сприяє знаходженню компромісу та прийняттю сторонами самостійного рішення (Башняк, 2011, с. 80; Єрьоменко, Медіація як спосіб вирішення спорів).

Д. Голан та Л. Клопенберг розглядають медіацію як процесуальну діяльність, в якій медіатор як нейтральна третя сторона сприяє досягненню взаємної згоди між сторонами спору (Folberg, 2005, с. 138). К. Ковач виокремлює медіацію як специфічну комунікативну діяльність учасників спору, спрямовану на встановлення ключових питань для вирішення спору, де медіатор виступає як суб'єкт, що сприяє ефективному вирішенню спірного правовідношення (Kovach, 2004, с. 11). К. Мур та Дж. Фолбер розуміють медіацію як процедуру, в якій

медіатор супроводжує переговорний процес між сторонами спору, задля вирішення спірного правовідношення та укладення відповідної угоди (Folberg, 2005, с. 137; Moore, 2003, с. 15).

Згідно з М. Бобровіч, медіація – це процесуальна діяльність, в якій сторони спору, через медіатора, намагаються зрозуміти сутність своїх розбіжностей, визначити перспективність альтернативного вирішення спору, та знайти компромісні і прийнятні варіанти розв'язання (Bobrowicz, 2004, с. 13–14). М. Кузьміна позиціонує медіацію як конфіденційний та добровільний спосіб вирішення спору, де нейтральний медіатор допомагає сторонам налагодити конструктивний діалог і досягти згоди (Кузьміна, 2013, с. 59–60).

С. В. Боровник та М. Я. Поліщук відзначають, що медіація – це специфічна процедурна діяльність, яка має сприяти відновленню поваги та довіри між сторонами спору (Бобровник, 2011, с. 251; Поліщук, 2014, с. 134). О. В. Белінська вважає медіацію добровільним та конфіденційним методом вирішення спірної ситуації, в якому медіатор допомагає сторонам спору вступити в прямі переговори для вироблення спільного рішення (Белінська, 2011, с. 158–159). О. М. Лисенко підкреслює, що медіація – це особлива технологія вирішення спірного правовідношення, яка здійснюється за допомогою активної третьої сторони – медіатора (Лисенко, 1998, с. 154). В. А. Бортняк та Ю. Д. Притика вказують, що медіація – це переговори між двома сторонами спору, в які залучається медіатор з необхідним досвідом і навичками, щоб допомогти сторонам досягнути угоди щодо предмета спору (Бортняк, 2007, с. 310–313; Притика, 2006, с. 12).

Таким чином, підсумовуючи наведені вище визначення, можна дійти висновку, що медіація є добровільним процесом, в ході якого сторони конфлікту, з допомогою нейтрального посередника – медіатора, активно працюють над вирішенням спору, що між ними склався. Основними принципами медіації є незалежність і нейтральність медіатора, добровільність участі у процесі медіації, повна конфіденційність всієї інформації, що виникає під час проведення медіації, а також повний контроль сторін над процесом вирішення спору і результатами цього вирішення.

З погляду на надзвичайну складність податкової системи, медіація має потенціал стати ефективним інструментом для вирішення податкових спорів між контролюючими органами і платниками податків. Вона може допомогти сторонам швидше і більш ефективно

вирішити конфлікт, зберігаючи при цьому відносини та уникаючи складних і тривалих судових процесів. Однак для впровадження такої практики в Україні необхідне відповідне законодавче регулювання і підготовка кваліфікованих медіаторів.

У країнах, які вже запровадили медіаторні механізми вирішення спорів між учасниками податкових відносин, податковий медіатор діє в контексті податкової медіації в якості нейтрального посередника. Його головна мета – підтримка процесу розробки рішення, яке стане прийнятним для обох сторін податкового спору, вирішуючи їх незгоду в рамках правових відносин. Враховуючи особливий статус податкового медіатора, який є співробітником органу державної влади, важливо звернути увагу на механізми, які забезпечують його нейтралітет під час проведення податкових процедур та вирішення податкових спорів.

У цьому контексті, ми відзначаємо, що об'єктивність податкового медіатора забезпечується за рахунок двох ключових факторів. По-перше, йдеться про його юридичну незалежність. Медіатор не є прямим учасником спору і не має особистих інтересів у його результаті. Це положення робить його незалежним від впливу обох сторін спору і дозволяє йому зосередитись на нейтральному вирішенні спору. По-друге, необхідно урахувати рівень його професіоналізму. Податковий медіатор – це спеціаліст в галузі податкового права і медіації. Він має необхідні знання та досвід для ефективного вирішення податкових спорів, використовуючи методи медіації. Його професійні навички та компетенції дозволяють йому гарантувати об'єктивний та професійний підхід до кожного випадку.

Вбачається необхідним у рамках даної статті з метою розкриття поставлених завдань охарактеризувати хоча б у загальних рисах, яким чином застосовується медіація при вирішенні податкових спорів у країнах Європи. Так, Німеччина має цікавий і ефективний досвід застосування медіації, особливо у податковій сфері. З 2000 року країна почала експеримент з впровадженням медіації в судах, включаючи адміністративні, в якому було задіяно шість земель. В 2012 році, відповідаючи на Директиву ЄС 2008/52/EWG, німецький законодавець прийняв Закон про сприяння медіації та іншим методам врегулювання спорів, який включає стандартну позасудову та судову медіацію (Дендорфер, 2012, с. 1–27).

Процес починається з подання протесту до органу, що прийняв рішення, протягом одного

місяця з моменту отримання повідомлення. Цей орган намагається вирішити проблему формально, відкрито обговоривши справу з платником податків. До 60–90% протестів вирішуються внаслідок такого діалогу. Якщо спір не вирішено на цьому етапі, справу перенаправляють до апеляційного органу, який належить до того ж ієрархічного рівня, що і інші підрозділи податкової служби, і який функціонує виключно для розгляду апеляційних скарг. Судові процедури стають можливими тільки якщо платник податків спочатку вичерпав всі позасудові варіанти.

Що стосується адміністративних справ, німецькі спеціалісти з медіації визначили декілька характеристик, які роблять справу підходящою для процедури медіації: а) можливість продовження взаємин між сторонами, наприклад, між власниками сусідніх земельних ділянок; б) проблеми в комунікації між сторонами; в) можливість адміністративного органу вибрати між альтернативними санкціями; г) обставини конфлікту не вимагають розголошення (Красіловська, 2015, с. 4). Тим не менше, є декілька ситуацій, в яких процедура медіації не є придатною: а) якщо порушення може призвести до кримінального покарання; б) якщо ціль судового процесу повністю спрямована на вирішення юридичної проблеми; в) якщо конфлікт може бути вирішений лише шляхом процедури доказування (Єрмоєнко, 2014, с. 21).

У Нідерландах теж є можливість вирішувати податкові спори за допомогою медіації. Нідерландське Міністерство фінансів надіслало лист, у якому повідомляло про експеримент у чотирьох податкових районах, де використовувалась медіація для врегулювання податкових конфліктів. Впродовж року 75 спорів були розглянуті через медіацію, з яких 80% були вирішені позитивно. Якщо медіація не призвела до успіху, сторонам завжди залишається можливість звернутися до суду (Курило, 2016, с. 61).

Основна різниця між медіацією та судовим розглядом полягає в тому, що в процесі медіації відсутні переможці і програвші, знижуючи тим самим потенційні ризики для обох сторін. В контексті судового процесу, мирова угода може бути складена навіть ненавмисно, у той час як у медіації це є основною метою, до якої прагнуть сторони. Під час процесу медіації сторони мають утримуватися від ініціювання будь-яких судових або адміністративних дій, пов'язаних з вирішенням спору. Після завершення медіації складається протокол, який фіксує, з яких питань було досягнуто згоди, а які підлягають подальшому судовому розгляду (Курило, 2016, с. 61).

У Франції медіація виявилася ефективним засобом вирішення широкого спектра спорів, включаючи податкові, а також спори в освітній сфері, охороні здоров'я та соціальному захисті. Проте, ініціатива щодо впровадження медіації в судову систему зазнає затримок через опір з боку суддів. Згідно з дослідженнями іноземних науковців, в більшості адміністративних судів відбувається не більше трьох медіаційних процедур на рік (Kavalne, 2011, с. 254).

В Італії також застосовують медіацію у вирішенні податкових спорів. Цей підхід став актуальним через високий обсяг судових справ у податковій сфері: у 2017 році в податкових судах першої інстанції було розглянуто 263117 справ, а в судах другої інстанції – 154518 справ. У тому ж році, приблизно 70% від загальної кількості справ у судах першої інстанції, і 57% у судах другої інстанції, стосувалися спорів з сумою не більше 20 000 євро.

Процедура медіації в Італії має свої відмінності. Для початку медіаційного процесу, сума спору повинна перевищувати 20 000 євро. Термін розгляду справи медіатором може дорівнювати чотирьом місяцям, при цьому початок процесу медіації ініціюється платником податків, який також несе додаткові витрати на послуги медіатора.

Важливо відмітити, що італійська система податкової медіації перебуває в стані постійного розвитку і модернізації. Це пояснюється намаганнями зменшити тиск на судову систему в області податкових спорів та зростаючим інтересом до медіації як методу вирішення таких спорів з боку всіх учасників судового процесу (Губіна, 2019, с. 277–278).

У Фінляндії, коли клопотання задоволено, судовий розгляд зупиняється на весь час примирної процедури, що триває стільки, скільки сторони вважають потрібним. Одним з ключових мотивів для звернення до медіації в Фінляндії є те, що медіація в судах здійснюється самими суддями. За висновками дослідників, медіація в Фінляндії не є кошовною, оскільки «судді-медіатори надають свої послуги безкоштовно і не стягують плату за медіацію, що призводить до того, що в фінських судах близько 68% справ завершуються врегулюванням спорів» (Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку медіації

з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження медіації в Україні, 2019, с. 18).

Ірландія також має вдалий досвід законодавчого регулювання медіації. Згідно із Законом про медіацію 2017 року (Mediation Act 2017), відомим юристам, таким як соліситори і баристери, доручено виконувати визначені обов'язки у цій галузі. Зокрема, перед вступом у справу від імені клієнта, вони повинні проконсультувати його щодо можливості використання медіації як інструменту вирішення спору, надати інформацію про медіаторів, включаючи їх імена та адреси, а також роз'яснити переваги медіації та її добровільність.

Вказаний закон також чітко визначає процедуру медіації у судовому процесі. Крім юристів, на суддів також покладено деякі обов'язки у сфері медіації. Вони можуть, за клопотанням сторони, що приймає участь у справі, або з власної ініціативи, при відповідних обставинах, запропонувати сторонам розглянути медіацію як засіб вирішення їхнього спору (Білуга, 2015). Також вони мають надати сторонам інформацію про переваги медіації для вирішення їхнього конфлікту.

Висновки. Медіацією є процес, при якому спір вирішується за допомогою медіатора. Основна його функція полягає у допомозі конфліктуючим сторонам аналізувати ситуацію та вибрати найкращий варіант розв'язку, який враховує їхні інтереси та потреби. Медіатор, незважаючи на свою участь, не має права приймати рішення замість сторін.

Медіація є добровільним процесом, в ході якого сторони конфлікту, з допомогою нейтрального посередника – медіатора, активно працюють над вирішенням спору, що між ними склався. Основними принципами медіації є незалежність і нейтральність медіатора, добровільність участі у процесі медіації, повна конфіденційність всієї інформації, що виникає під час проведення медіації, а також повний контроль сторін над процесом вирішення спору і результатами цього вирішення.

Медіація має потенціал стати ефективним інструментом для вирішення податкових спорів між контролюючими органами і платниками податків та може допомогти сторонам швидше і більш ефективно вирішити конфлікт, зберігаючи при цьому відносини та уникаючи складних і тривалих судових процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Башняк О. С. Принципи оподаткування та їх реалізація у податковому законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 190 с.
2. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1(5). С. 158–159.

3. Білуга Сергій Генеза наукової думки щодо форм розв'язання конфліктів за участю третьої сторони: від «совісного» суду до досудового вирішення публічно-правових спорів. *European political and law discourse*. Volume 2. Issue 1. 2015.
4. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого- комунікативний підхід до аналізу: монографія. Київ : Юрид. думка, 2011. 384 с.
5. Бортняк В. А. Проблемні питання трактування поняття податковий борг. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4(24). С. 310–313.
6. Губіна Г. Специфіка судового розгляду спорів з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності податкових органів за участі медіатора (досвід країн ЄС). // *Міжнародна науково-практична конференція: «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети»* (м. Київ, 4–5 липня 2019 року). Київ, 2019. 354 с
7. Дендорфер Р. Медіація у Німеччині: структура, особливості і сучасний стан. Комерційна медіація: теорія і практика : збірник статей / під. ред. С. Загайнової, В. Аболоніна. Інфо-ропик Медіа, 2012. С. 1–27.
8. Єрмоменко Г. Податкова медіація: досвід і перспективи впровадження / Г. Єрмоменко, А. Заїченко. *Юрист & Закон*. 2014. № 25. 27 с.
9. Єрмоменко Г. Медіація як спосіб вирішення спорів. URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374>.
10. Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку медіації з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження медіації в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» (New Justice). 2019. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice_Comprehensive_Analyses_on_-Mediation_-for_Ukraine_Ales_Zalar_UKR.pdf
11. Красіловська В. Умови застосування медіації для врегулювання спорів з органами публічної влади: вітчизняний і зарубіжний аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4(51). С. 1–8.
12. Кузьміна М. Юридичний конфлікт: теорія і практика вирішення, 2013. С. 59–60.
13. Курило В. О. Альтернативні процедури вирішення податкових спорів: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 4. С. 58–67. С. 61
14. Лисенко О. М. Посередництво (медіація) як ефективна технологія розв'язання конфліктів за участю третьої сторони. *Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ*. 1998. № 4. С. 154–158.
15. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Серія «Юрид. і політ. науки»*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.
16. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2006. 21 с.
17. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами / Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf
18. Bobrowicz M. Mediacje gospodarcze – jak mediowaz i przekonywaz. Warszawa, 2004. P. 13–14.
19. Folberg J. Resolving disputes. Theory, practice and law / D. Golann, L. Kloppenberg, T. Stipanjwich. New York, 2005. 450 p. С. 138.
20. Kavalne S., Saudargaite I. Mediation in disputes between public authorities and private parties: comparative aspects. *Jurisprudencija*. 2011. № 18. P. 251–265.
21. Kovach K. Mediation. Principles and Practice. Third Edition. Saint Paul, 2004. 15 p.
22. Mediation Act 2017. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/enacted/en/html>
23. Moore Ch. W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict, 3rd., San Francisco, 2003. 15 p.

REFERENCES:

1. Bashniak O. S. (2005) Pryntsypy opodatkovannia ta yikh realizatsiia u podatkovomu zakonodavstvi Ukrainy [Principles of taxation and there's realisation it the tax legislation of Ukraine] (Dissertation, candidate of law science). Kharkiv. 190 s [in Ukrainian].
2. Belinska O. V. (2011) Mediatsiia – alternatyvne vyrishennia sporiv. [Mediation – alternative dispute resolution] *Visnyk Vyshchoi rady yustytisii*. № 1(5). S. 158–159 [in Ukrainian].
3. Biluha Serhii (2015) Heneza naukovoi dumky shchodo form rozviazannia konfliktiv za uchastiu tretoi storony: vid «sovisnogo» sudu do dosudovoho vyrishennia publichno-pravovykh sporiv. [The genesis of scientific opinion regarding the forms of conflict resolution with the participation of a third party: from a "conscientious" court to pre-trial resolution of public legal disputes] *European political and law discourse*. Volume 2. Issue 1. [in Ukrainian].

4. Bobrovnyk S. V. (2011) Kompromis i konflikt u pravi: antropolooho- komunikatyvnyi pidkhid do analizu: monohrafiia. [Compromise and conflict in law: anthropological-communicative approach to analysis] Kyiv : Yuryd. dumka. 384 s. [in Ukrainian].
5. Bortniak V. A. (2007) Problemni pytannia traktuvannia poniattia podatkovyi borh. [Problematic questions of the interpretation of the concept of tax debt] *Universytetski naukovi zapysky*. № 4(24). S. 310–313 [in Ukrainian].
6. Hubina H. (2019) Spetsyfika sudovoho rozghliadu sporiv z pryvodu oskarzhennia rishen, dii chy bezdiialnosti podatkovykh orhaniv za uchasti mediatora (dosvid krain YeS). [The specifics of judicial review of disputes regarding the appeal of decisions, actions or inaction of tax authorities with the participation of a mediator (experience of EU countries)] // *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia: «Sudovyi rozghliad podatkovykh i mytynykh sporiv: problemy, vyklyky, priorytety»* (m. Kyiv, 4–5 lypnia 2019 roku). Kyiv. 354 s. [in Ukrainian].
7. Dendorfer R. (2012) Mediatsiia u Nimechchyni: struktura, osoblyvosti i suchasnyi stan. [Mediation in Germany: structure, features and current state] *Komertsiiina mediatsiia: teoriia i praktyka* : zbirnyk statei / pid. red. S. Zahainovoi, V. Abolonina. Info-ropik Media. S. 1–27 [in Ukrainian].
8. Yeromenko H (2014) Podatkova mediatsiia: dosvid i perspektyvy vprovadzhennia [Tax mediation: experience and prospects of implementation] H. Yeromenko, A. Zaichenko. *Yuryst & Zakon*. № 25. 27 s. [in Ukrainian].
9. Yeromenko H. (2015) Mediatsiia yak sposib vyrishennia sporiv. [Mediation as a method of dispute resolution.] URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374> [in Ukrainian].
10. Kompleksnyi analiz potocnoho kontekstu, barieriv ta mozhlyvostei dlia rozvytku mediatsii z rekomendatsiiami shchodo rozvytku ta vprovadzhennia mediatsii v Ukraini. Prohrama reformuvannia sektoru yustytysii «Nove pravosuddia» (New Justice) (2019). [A comprehensive analysis of the current context, barriers and opportunities for the development of mediation with recommendations for the development and implementation of mediation in Ukraine. The program of reforming the justice sector "New Justice"] URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice_Comprehensive_Analyses_on_Mediation_for_Ukraine_Ales_Zalar_UKR.pdf [in Ukrainian].
11. Krasilovska V. (2015) Umovy zastosuvannia mediatsii dlia vrehuliuvannia sporiv z orhanamy publichnoi vlady: vitchyzniani i zarubizhnyi aspekty. [Conditions for using mediation to settle disputes with public authorities: domestic and foreign aspects] *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 4(51). S. 1–8 [in Ukrainian].
12. Kuzmina M. (2013) Yurydychnyi konflikt: teoriia i praktyka vyrishennia [Legal conflict: theory and practice of resolution], 2013. S. 59–60 [in Ukrainian].
13. Kurylo V. O. (2016) Alternatyvni protsedury vyrishennia podatkovykh sporiv: porivnialno-pravovyi analiz [Alternative procedures for resolving tax disputes: a comparative legal analysis]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. № 4. S. 58–67. S. 61 [in Ukrainian].
14. Lysenko O. M. (1998) Poserednytstvo (mediatsiia) yak efektyvna tekhnolohiia rozviazannia konfliktiv za uchastiu tretoi storony [Mediation as an effective technology for conflict resolution with the participation of a third party]. *Visn. Odeskoho in-tu vnutr. sprav*. № 4. S. 154–158 [in Ukrainian].
15. Polishchuk M. Ya. (2014) Poniattia mediatsii yak alternatyvnoho metodu vyrishennia sporiv [The concept of mediation as an alternative method of dispute resolution]. *Derzhava i pravo. Seriia «Yuryd. i polit. nauky»*. Vyp. 65. S. 134–139 [in Ukrainian].
16. Prytyka Yu. D. (2006) Teoretychni problemy zakhystu prav uchasnykiv tsyvilnykh pravovidnosyn v treteiskomu sudi [Theoretical problems of protecting the rights of participants in civil legal relations in the arbitration court] : avtoreferate of dissertation of doktor of law science. Kyiv, 2006. 21 s [in Ukrainian].
17. Rekomendatsiia Rec (2001) 9 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo alternatyv sudovomu rozghliadu sporiv mizh administratyvnymy orhanamy ŷ storonamy – pryvatnymy osobamy [Recommendation Rec (2001) 9 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on alternatives to judicial review of disputes between administrative bodies and private parties] / Ukhvaleno Komitetom Ministriv Rady Yevropy na 762 zasidanni zastupnykiv ministriv 5 veresnia 2001 roku. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf [in Ukrainian].
18. Bobrowicz M. (2004) Mediacje gospodarcze – jak mediowaz i przekonywaz [Economic mediation - how to mediate and persuade]. Warszawa. P. 13–14 [in English].
19. Folberg J. (2005) Resolving disputes. Theory, practice and law / D. Golann, L. Kloppenberg, T. Stipanjwich. New York. 450 p. S. 138 [in English].
20. Kavalne S., Saudargaite I. (2011) Mediation in disputes between public authorities and private parties: comparative aspects. *Jurisprudencija*. № 18. R. 251–265 [in English].

21. Kovach K. (2004) Mediation. Principles and Practice. Third Edition. Saint Paul. 15 p [in English].
22. Mediation Act 2017. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/enacted/en/html>
23. Moore Ch. W. (2003) The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict, 3rd., San Francisco. 15 p [in English].

УДК 342.9

Михайло ТЕКУТ'ЄВ

аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0009-0000-6593-382X

DOI: 10.32782/LST/2023-2-2

Бібліографічний опис статті: Текут'єв, М. (2023). Захист майнових прав та інтересів фізичної особи під час відчуження транспортного засобу в умовах дії режиму воєнного стану. *Law. State. Technology*, 2, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-2-2

**ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
ПІД ЧАС ВІДЧУЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ
В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

У науковій статті розглядається проблематика здійснення процедур реалізації та захисту майнових прав особи в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на необхідності досягнення балансу публічного інтересу суспільства, що полягає у сприянні захисту країни та її оборони, та приватного інтересу, що розуміється як право власності та інші речові права особи на використання майна, що їй належить. Метою наукової статті є здійснення характеристики особливостей захисту майнових прав та інтересів фізичної особи під час відчуження транспортного засобу в умовах дії режиму воєнного стану. Визначено, що після скасування правового режиму воєнного стану, особи, у яких було відчужено майно, мають право на повернення такого майна або на відшкодування вартості такого майна у встановленому законом порядку. Підкреслено, що виплата повної компенсації здійснюється органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за рахунок і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Наголошено, що у разі якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. Зроблено висновок, що підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили. Наголошено, що для повноцінного захисту майнових прав власників транспортних засобів, в яких відповідні транспортні засоби були відчужені, рекомендується зробити оцінку вартості автомобіля заздалегідь та правильно скласти акт про примусове вилучення/відчуження майна, при цьому копія акту та оцінки транспортного засобу має бути віднесена до належної та необхідної доказової бази при вирішенні спору в суді. Акцентовано, що до осіб, винних у порушенні законодавства про відшкодування вартості примусово відчуженого майна та про повернення примусово відчуженого майна, що збереглося, несуть відповідальність згідно із чинним законодавством України.

Ключові слова: адміністративно-правовий режим, відчуження майна, захист, майно, майнові права, військовий стан, транспортний засіб.

Mykhailo TEKUTIEV

PhD Student at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, Dmytro Yavornytskyi ave., 19, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0009-0000-6593-382X

DOI: 10.32782/LST/2023-2-2

To cite this article: Tekutiev, M. (2023). Zakhyst mainovykh prav ta interesiv fizychnoi osoby pid chas vidchuzhennia transportnoho zasobu v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu [Protection of property subjective rights and interests in the conditions of alienation of a vehicle during the time of military state regime]. *Law. State. Technology*, 2, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-2-2

**PROTECTION OF PROPERTY SUBJECTIVE RIGHTS AND INTERESTS
IN THE CONDITIONS OF ALIENATION OF A VEHICLE DURING THE TIME
OF MILITARY STATE REGIME**

The scientific article deals with the problems of implementation of procedures for the implementation and protection of human property rights in a state of martial law. Attention is focused on the need to achieve a balance between the public interest of society, which consists in promoting the defense of the country and its defense, and private

interest, understood as the right of ownership and other property rights of a person to use her property. The purpose of the scientific article is to characterize the features of protecting the property rights and interests of an individual in the event of the alienation of a vehicle under the conditions of the martial law regime. It was determined that after the abolition of the legal regime of martial law, persons from whom property was alienated have the right to return such property or to reimburse the cost of such property in the manner prescribed by law. It is emphasized that the payment of full compensation is made by the bodies that have made a decision on the expropriation of property in the order of the order in which conclusions are drawn up at the expense and within the limits of the funds provided in the state budget for the payment of subsequent full compensation for property expropriated under the legal regime of military or emergency states. It is noted that if, after the abolition of the legal regime of martial law or a state of emergency, the property that was forcibly alienated is preserved, and the former owner or a person authorized by him insists on the return of the property, such a return is carried out in court. It is concluded that the basis for the return of property is a court decision that has entered into force. It is noted that in order to fully protect the property rights of the owners of vehicles in which the respective vehicles were alienated, it is recommended to make an assessment of the cost of the car in advance and correctly draw up an act on the forced seizure / alienation of property, while a copy of the act and the assessment of the vehicle must be attributed to the appropriate and the required evidence base when resolving a dispute in court. It is emphasized that persons guilty of violating the legislation on compensation for the cost of forcibly alienated property and on the return of preserved forcibly alienated property are liable in accordance with the current legislation of Ukraine.

Key words: administrative-legal regime, alienation of property, protection, property, property rights, martial law, vehicle.

Постановка проблеми. Умови режиму воєнного стану вимагають створення особливих умов реалізації та захисту майнових прав особи, при цьому є необхідним досягнення балансу публічного інтересу суспільства, що полягає у сприянні захисту країни та її оборони, та приватного інтересу, що розуміється як право власності та інші речові права особи на використання майна, що їй належить. Українці вже більше року пристосовуються до нових реалій життя в умовах воєнного стану. Однією із проблем функціонування адміністративно-правового режиму воєнного стану є реалізація та захист майнових прав власників транспортних засобів, що може бути обмежено задля забезпечення потреб оборони та з вимог національної безпеки, що обумовлює актуальність даної публікації.

Стан наукової розробки проблеми. У правовій доктрині поняття правового режиму розроблялося в основному в рамках загальної теорії права. Воно дозволяє виявити особливості юридичного регулювання певної ділянки діяльності, специфіку правового інструментарію, що опосередковує існування і функціонування тих або інших об'єктів управлінської дії. У науці ж адміністративного права проблематика адміністративно-правових режимів розглядалась переважно як складової механізму адміністративно-правового регулювання, а також стосовно особливих режимів, передусім, надзвичайного і воєнного стану (праці В. Б. Авер'янова, В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, В. М. Гарашука, Є. В. Додіна, Т. Є. Кагановської, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, І. Б. Коліушка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Р. С. Мельника, О. І. Мико-

ленка, Н. Р. Нижник, Ю. С. Шемшученка, та ін.). У правовій науці дефініцію «правовий режим» досліджувала велика кількість вчених-юристів різних галузей права. Так, одні науковці правовий режим вивчали на загальнотеоретичному рівні, інші – на спеціально-галузевому. Прихильниками загальнотеоретичного рівня вивчення правового режиму є О. Ф. Скакун, Е. М. Шамсумова тощо. Інші ж науковці присвячували свої праці окремим властивостям адміністративно-правових режимів: надзвичайних та воєнного стану (А. В. Басов, С. О. Кузніченко, В. М. Комарницький, С. О. Магда), сфери публічної служби (Д. С. Жданкін, Д. С. Ізмайлов, О. В. Петришин) тощо. Класично питання стосовно відчуження майна, вивчається науковцями цивілістами. Дослідження стосовно відчуження майна проводили Л. М. Николайчук (Николайчук, 2004), К. П. Пейчев (Пейчев, 2004), Г. О. Уразова (Уразова, 2013: 333-336), А. П. Місяць (Місяць, 2011: 281-283) та інші. Разом з тим, у наукових дослідженнях майже не досліджується механізм захисту прав осіб, чиї транспортні засоби відчужувались під час дії воєнного стану.

Метою наукової статті є здійснення характеристики особливостей захисту майнових прав та інтересів фізичної особи під час відчуження транспортного засобу в умовах дії режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Власники транспортних засобів можуть бути позбавлені права володіння користування та розпорядження автомобілями через запровадження правового режиму воєнного стану на території України.

Безперечно, забезпечення Збройних Сил України транспортними засобами мають архіважливе завдання – оскільки транспортні

засоби для військових є речами, які доволі швидко припиняють своє існування через постійне зіткнення з загарбниками.

Проте варто пам'ятати, що повноваження військового командування не безмежні та встановлюються чинним законодавством.

Процедура оформлення акту про примусове відчуження або вилучення майна є чіткою та вичерпною, більше того, оцінка їхньої вартості є беззаперечною умовою, яка необхідна для оформлення акту, проте оцінка вартості транспортного засобу, яка зроблена під час дії правового режиму воєнного стану в фактичний момент відчуження транспортного засобу викликає об'єктивні сумніви (Николайчук, 2004).

Так, Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (зі змінами, внесеними Указами від 14 березня 2022 року №133/2022, затвердженим Законом України від 15 березня 2022 року №2119-XI, та від 18 квітня 2022 року № 259/2022, затвердженим Законом України від 21 квітня 2022 року № 2212-IX) в Україні з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року введено воєнний стан, строк дії якого продовжено з 05 години 30 хвилин 25 травня 2022 року строком на 90 діб.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року (далі - Закон № 389-VIII) воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Згідно п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону №389-VIII в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав

і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану, зокрема, примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка.

Механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану визначено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового воєнного чи надзвичайного стану» № 4765-VI від 17 травня 2012 року (далі – Закон № 4765-VI).

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону № 4765-VI примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Згідно із ч. 1 ст. 4 Закону № 4765-VI примусове відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради.

За приписами ч. 1 ст. 5 Закону № 4765-VI примусове відчуження або вилучення майна, необхідного для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення правового режиму надзвичайного стану, здійснюється за рішенням органу виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військового командування, органу місцевого самоврядування, на яких відповідно до указу Президента України про введення правового режиму надзвичайного стану покладено здійснення заходів надзвичайного стану (далі – військове командування, орган, на який покладено здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану).

Статтю 7 Закону № 4765-VI передбачено, що про примусове відчуження або вилучення майна складається акт. Бланк акта про примусове

відчуження або вилучення майна (далі – акт) виготовляється за єдиним зразком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

В акті зазначаються:

1) назва військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження або вилучення майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення;

2) відомості про власника (власників) майна:
– для юридичних осіб – повне найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код;

– для фізичних осіб – прізвище, ім'я, по батькові, постійне місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів, крім осіб, які з релігійних або інших переконань відмовилися від ідентифікаційного номера, про що мають відповідну відмітку у паспорті;

3) відомості про документ, що встановлює право власності на майно (у разі наявності);

4) опис майна, достатній для його ідентифікації. Для нерухомого майна - відомості про місцезнаходження (адреса), для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) – відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані;

5) сума виплачених коштів (у разі попереднього повного відшкодування вартості майна).

Акт підписується власником майна або його законним представником і уповноваженими особами військового командування та органу, що погодив рішення про примусове відчуження майна, або військового командування чи органу, що прийняв таке рішення, і скріплюється печатками військового командування та/або зазначених органів.

Право державної власності на майно виникає з дати підписання акта.

У разі примусового відчуження майна до акта додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

У разі відсутності особи, у якої відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі.

У такому разі власник майна або його законний представник має право на ознайомлення з актом про примусове відчуження або вилучення майна (Пейчев, 2004).

Примірник акта та документ, що містить висновок про вартість майна, вручаються під розписку особі, у якої відчужується або вилучається майно, або її уповноваженому представнику.

З аналізу викладених норм чинного законодавства вбачається, що відчуження або вилучення майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями.

Тобто, обласні військові адміністрації і військові частини є тими суб'єктами, що визначають потреби держави в умовах правового режиму воєнного стану, відтак уповноважені вирішувати питання передачі майна на потреби Збройних Силу України та наділені повноваженнями щодо відчуження майна.

Також, відповідно до ст. 11 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», у разі якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку, а для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму надзвичайного стану майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму надзвичайного стану звертається до органу, що прийняв рішення про таке відчуження, за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна.

Висновки. Таким чином, після скасування правового режиму воєнного стану, особи, у яких було відчужено майно, мають право на повернення такого майна або на відшкодування вартості такого майна у встановленому законом порядку.

Виплата повної компенсації здійснюється органами, що прийняли рішення про примусове відчуження майна, у порядку черговості оформлення висновків за рахунок і в межах коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

У разі якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. Підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили.

У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно. Одночасно особа зобов'язується повернути грошову суму,

яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна. Колишній власник майна, яке було примусово відчужене, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо.

Спори, пов'язані з відшкодуванням вартості примусово відчуженого майна, вирішуються в судовому порядку.

Для повноцінного захисту майнових прав власників транспортних засобів в яких відповідні транспортні засоби були відчужені реко-

мендується зробити оцінку вартості автомобіля заздалегідь та правильно скласти акт про примусове вилучення/відчуження майна. Копія акту та оцінки транспортного засобу стануть необхідною доказовою базою при вирішенні спору в суді.

Особи, винні у порушенні законодавства про відшкодування вартості примусово відчуженого майна та про повернення примусово відчуженого майна, що збереглося, несуть відповідальність згідно із законом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Николайчук Л. М. Цивільно-правові договори як підстави виникнення права приватної власності громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Івано-Франківськ, 2004. 188 с.
2. Пейчев К. П. Правове регулювання відчуження земельних ділянок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Х., 2004. 185 с.
3. Уразова Г. О. Розмежування понять «відмова», «зречення» та «відчуження». *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук. практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна. Х. : Харк. нац. унт внутр. справ, 2013. С. 333–336.
4. Місяць А. П. Поняття «відчуження майна» у цивільному праві України. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юрид. читання» (м. Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.) / Хмельницький університет управління та права. Хмельницький : Хмельниц. ун-т управ. та права, 2011. Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний та господарський процес. С. 281–283.

REFERENCES:

1. Nykolaïchuk, L. M. (2004). Tsyvilno-pravovi dohovory yak pidstavy vynyknennia prava pryvatnoï vlasnosti hromadian [Civil law contracts as the basis for the emergence of the right of private property of citizens]. Candidate's thesis. Ivano-Frankivsk, 2004. 188 s. [in Ukrainian]
2. Peïchev, K. P. (2004) Pravove rehuliuвання vidchuzhennia zemelnykh dilianok [Legal regulation of the alienation of land plots] : dys... kand. yuryd nauk : 12.00.06. Kh.. 185 s. [in Ukrainian]
3. Urazova, H. O. (2013) Rozmezhuвання poniat «vidmova», «zrechennia» ta «vidchuzhennia» [Differentiation between the concepts of "refusal", "renunciation" and "alienation"]. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu* : materialy nauk. prakt. konf., prysviach. pamiaty prof. O. A. Pushkina. Kh. : Khark. nats. unt vnutr. sprav, 2013. S. 333–336. [in Ukrainian]
4. Misiats, A. P. (2011) Poniattia «vidchuzhennia maina» u tsyvilnomu pravi Ukrainy [The concept of "alienation of property" in the civil law of Ukraine]. *Aktualni problemy yurydychnoi nauky* : zb. tez mizhnar. nauk. konf. «Desiati osinni yuryd. chytannia» (m. Khmelnytskyi, 18–19 lystop. 2011 r.) / Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava. Khmelnytskyi: Khmelnyts. un-t uprav. ta prava, 2011. Ch. 3: Tsyvilne pravo. Simeine pravo. Mizhnarodne pryvatne pravo. Komertsiine pravo. Tsyvilnyi ta hospodarskyi protses. S. 281–283. [in Ukrainian]

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6+341.1+340.5+504

Володимир УБЕРМАН

кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод, Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, вул. Бакуліна, 6, м. Харків, Україна, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Людмила ВАСЬКОВЕЦЬ

кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова, 2, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-2-3

Бібліографічний опис статті: Уберман, В., Васьковець, Л. (2023). Поняття «забруднення» у водному законодавстві України і ЄС та вимоги повоєнної екологічної безпеки. *Law. State. Technology*, 2, 16–24, doi: 10.32782/LST/2023-2-3

ПОНЯТТЯ «ЗАБРУДНЕННЯ» У ВОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ І ЄС ТА ВИМОГИ ПОВОЄННОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджуються базові еколого-правові поняття українського та європейського водних законодавств, які стосуються їх цільової водоохоронної спрямованості та інститутів регулювання скидання (емісії) хімічних речовин: «забруднення» (З) та «забруднюючі речовини» (ЗР). Метою статті є виявлення головних особливостей законодавчих визначень понять ЗР і З, їх зв'язку із загальноекологічними поняттями, можливостей зближення з відповідними визначеннями законодавства ЄС і врахування особливостей повоєнного часу. Вперше виявлено, що в українському водному законодавстві поняття ЗР має релятивний (відносний) характер, який вимагає спеціальних попередніх досліджень для визнання статусу речовини як ЗР. Зазначено, що поняття З порівняно з іншими українськими законодавствами та усіма європейськими визначеннями є значно звуженим через відсутність посилення на властивості, якість та можливий вплив води. Такі визначення ЗР і З перешкоджають правозастосовчій діяльності. Виявлено, що разом з важливими поняттєвими відмінностями від законодавства ЄС українське водне законодавство базується на застарілих еколого-політичних принципах регулювання скидання ЗР. Стверджується, що для гармонізації водного законодавства України і ЄС потрібні зміни української парадигми охорони вод від задоволення господарських потреб у напрямі екологічної якості, яка вимагає глибинних поняттєвих змін. Умови та вимоги повоєнного відновлення передбачають реформу регулювання промислового забруднення. Остання разом з переходом до європейських технік повинна враховувати ризики збільшення транскордонного надходження ЗР, збільшення попиту та обмеження пропозицій води кращої якості. Зроблено висновки що: чинні українські поняття ЗР і З вимагають змін у бік створення окремих змістовних визначень; зміни поняття З шляхом розширення спектра факторів впливу та зазначення про шкідливі властивості речовин.

Ключові слова: екологічне законодавство України, екологічне законодавство ЄС, забруднення води, скиди забруднювальних речовин, регулювання емісії, екологічна безпека.

Volodymyr UBERMAN

Ph. D. (Eng.), Leading Scientific Researcher at the Laboratory of Problems of Water Quality Formation and Regulation, Research Institution "Ukrainian Scientific and Research Institute of Environmental Problems" of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Bakulina str., 6, Kharkiv, Ukraine, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Liudmyla VASKOVETS

Ph. D. (Biol.), Professor, Professor at the Department of Occupational and Environmental Safety, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kyrpychova str., 2, Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-2-3

To cite this article: Uberman, V., Vaskovets, L. (2023). Poniattia "zabrudnennia" u vodnomu zakonodavstvi Ukrainy i YeS ta vymohy povoiennoi ekolohichnoi bezpeky [The concept of "pollution" in the water legislation of Ukraine and the EU and requirements of post-war environmental security]. *Law. State. Technology*, 2, 16–24, doi: 10.32782/LST/2023-2-3

THE CONCEPT OF "POLLUTION" IN WATER LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU AND THE REQUIREMENTS OF POST-WAR ENVIRONMENTAL SECURITY

The basic environmental and legal concepts of "pollution" (P) and "polluting substances" (PS) in Ukrainian and European water legislation, which relate to their water protection orientation and legal institutions for regulating the discharges of chemical substances are studied. The purpose of the article is to identify the main features of the legislative definitions of the terms PS and P, to find connection with general environmental concepts, to assess the possibilities of approximation to the relevant definitions of the EU legislation taking into account demands in after-war period. Found that the Ukrainian concept of PS in water legislation has a relative character, which requires special preliminary investigation to recognize the status of a chemical substance as polluting one. Such definition of PS hinder effective water legislative enforcement activity. Revealed that together with important conceptual differences from the EU legislation, Ukrainian water legislation until now based on long outdated ecological and political principles for regulating the discharge of PS. Stated that the harmonization of water legislation of Ukraine and the EU needs changes in the Ukrainian paradigm of water protection. The conditions and requirements of post-war recovery provide for the reform of regulation of industrial pollution. Such reform, together with the transition to European techniques, should take into account the risks of increasing the cross-border flow of wastewater, and increasing demand and limiting the supply of better quality of water. Conclusions were made that: the current Ukrainian concepts of PS and P need changes in the direction of creating separate meaningful definitions, need change in concept of P by expanding the spectrum of influence (risk) factors and indicating the harmful properties of substances.

Key words: environmental legislation of Ukraine, environmental legislation of the EU, water pollution, pollutant discharges, emission regulation, environmental safety.

Актуальність проблеми. Термін «забруднення» (далі – З) (як дія) і пов'язаний з ним термін «забруднююча речовина» (далі – ЗР) належать до найбільш поширених в екологічному законодавстві України і ЄС, а відповідні дефініції чинять значний вплив на правовідносини в усіх сферах використання та охорони природних ресурсів, зокрема водних. У доктринальних документах екологічної політики України увага до забруднення займає провідні місця. За директивними документами екологічної безпеки України забруднення викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств визначено пріоритетною проблемою. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення (Концепція, 2019) визначає серед причин забруднення, зокрема, недосконалу систему видачі дозволів на спеціальне водокористування, до складу яких входять нормативи гранично допустимого скиду (скидання) ЗР. Реалізація Концепції передбачає гармонізацію українського законодавства про охорону навколишнього природного середовища із законодавством ЄС у сфері промислового забруднення, у тому числі з (Директива 2010/75/ЄС, 2010).

Найважливішим фактором актуальності проблеми максимальної уніфікації законодавчих визначень понять ЗР та З є потреби екологічної безпеки в умовах повоєнного відновлення (Проект Плану, 2022), а ключовою реформою

відновлення визначено регулювання промислового забруднення. Найбільш дієвим законодавчим інструментом такої реформи у випадку водного середовища слід вважати еколого-правовий підінститут регулювання скидання ЗР (далі – РСЗР), який входить до складу комплексного еколого-правового інституту оцінки та регулювання якості води водного законодавства (Уberman, Васьковець, 2020). Проблема, якої стосується дана стаття, полягає у визначенні сучасних особливостей понять ЗР та З українського водного законодавства, напрямів та засобів їх гармонізації з європейськими відповідниками, впливу на повоєнні можливості екологічної безпеки водних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняттєвий аналіз та дослідження базової термінології національного екологічного законодавства належать до традиційних напрямів наукової еколого-правової діяльності. Більшість результатів такої діяльності викладено у навчальних виданнях відомими вченими-правознавцями. Більш конкретні питання української термінології охорони вод від забруднення, які виникли у зв'язку з європейським екологічним законодавством, досліджувалися представниками харківської школи екологічного права, наприклад (Черкашина, Виставна, 2013). Сучасний етап уваги до поняттєвого аналізу визначень стимулюється останніми законодавчими актами, спрямованими на швидке і без-

посереднє впровадження вимог європейського екологічного законодавства. У цьому зв'язку показовим є парламентський розгляд Проекту закону № 6004-д (Проект, 2023), пов'язаному з імплементацією Україною Директиви 2010/75/ЄС. Зауваження до термінологічного апарату зазначеного законопроекту підтверджують вихідне положення даної статті щодо недоліків специфічних середовищних особливостей українських понять ЗР та З (Словник, 2005), а також про необхідність зближення визначень цих термінів для довіллі в цілому.

Мета дослідження є виявлення головних особливостей законодавчих визначень понять «забруднюючі речовини» та «забруднення» українського водного законодавства, їх зв'язку із загальноекологічними поняттями та можливостей зближення з відповідними визначеннями законодавства ЄС. Підлягає розгляду загальна оцінка відповідності зазначених понять вимогам та умовам повоєнного відновлення українського механізму РСЗР, визначення напрямів посилення правового впливу на водоохоронну діяльність та потреб у змінах водного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в українському екологічному законодавстві замість прикметника «забруднювальна» закріпилося використання мовно некоректного прикметника «забруднююча». У загальновизнаному в українській юридичній діяльності мовознавчому джерелі (Словник, 2005) слів «забруднююча», «забрудник» та словосполучення «забруднююча речовина» не існує. Тоді як слова «забруднювач» та «забруднювальна речовина» цілком адекватні за значеннями предмета даної статті (Словник, 2005, с. 377). Такі тлумачення дають підстави вважати, що слово «забруднююча» є застарілою калькою російськомовного терміну. Нижче задля наукових цілей та збереження автентичності текстів законодавства українські та кальковані терміни змістовно ототожнюються.

У Водному кодексі України (далі – ВКУ) поняття «забруднююча речовина» (ЗР) і «забруднення» (З) співвідносяться як сутність і явище (Водний кодекс, 2022, ст. 1). Із загальноекологічної точки зору зазначені терміни ЗР та З стосуються, головним чином, трьох природних середовищ: води, атмосфери, землі та ґрунтів, а також джерел впливу на них. У ВКУ чітко визначаються головний та похідний терміни: «забруднююча речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини», «забруднення вод – надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин» (Вод-

ний кодекс, 2022, ст. 1). Іменник «речовина» за (Словник, 2005, с. 1219) тлумачиться як «якісне визначення матерії; те, з чого складається фізичне тіло». Тобто йдеться про **хімічні речовини** (прості або складні). Отже, в українському водному законодавстві «речовину» слід розуміти як «хімічну речовину». У визначеннях не згадується про походження речовин, посилення на які містяться у підзаконних нормативно-правових актах (далі – ПНПА) щодо ЗР у воді. Також не йдеться про властивості речовин. Таке розширене тлумачення ЗР слід вважати неприпустимим. *Принциповою особливістю визначення поняття ЗР є використання характеристики «привноситься», яка за тим же джерелом (Словник, 2005, с. 1111) має значення «вносити в що-небудь щось додаткове або стороннє».*

Поняття ЗР (як операційного різновиду речовин) та З (як дії) глибоко закорінені у водне законодавство, особливо у ту його частину, яка стосується охорони вод. За наведеним визначенням ВКУ привнесення хімічної речовини (або групи речовин) у водний об'єкт слід розглядати як єдину ознаку речовини, які «претендує» на статус забруднювальної. Така ознака з'явилася у редакції ВКУ від 25.10.2000 р. Ознака «привнесення» є головною у визначенні забруднення і надає цьому визначенню **релятивний характер**. Релятивність означає, що забруднення виявляється та визначається у порівнянні (зіставленні) з попереднім (до привнесення речовини) складом води. З такої точки зору забруднення спричиняється виникненням у складі води нової речовини (групи речовин), якої не було раніше, або збільшенням у воді значень масових показників вмісту тієї самої речовини (групи речовин). На відміну від релятивного визначення абсолютне поняття забруднення (як стану води) певною речовиною характеризується через відповідний критерій (значення або рівень) вмісту даної речовини у воді, наприклад, через перевищення встановленого нормативу вмісту.

Важливою відмінністю сучасного визначення є те, що в ньому *не згадується ані про «властивості», ані про «якість води»*. Звертаючись до іншого терміну, визначення якого залишається незмінним від початкової редакції ВКУ й дотепер – «якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання», можна стверджувати, що *попередні визначення ЗР та З спрямовувалися лише на забезпечення господарської цінності води, а не на її екологічний стан.*

Можна вважати, що першоджерелом операційної характеристики «привнесення речовини» у терміні щодо визначення забруднення був нормативно-технічний документ (ДСТУ, 1993, А.2.11–А.2.13). Обсяг сфери впливу релятивності понять ЗР та З на норми ВКУ можна оцінити за кількістю входжень цих термінів у статті ВКУ: 44 зі 112 статей. Але за регулятивним значенням терміни ЗР та З найбільшою мірою належать еколого-правовому підінституту РСЗР у масиви поверхневих вод. Попри очевидність зазначеної релятивності її проігноровано у низці чинних ПНПА щодо РСЗР, найважливішими із яких є (Порядок, 2017) (далі – Порядок і Перелік).

В українській юридичній діяльності на відміну від наведеного вище під забрудненням довілля досі розуміється (Енциклопедія, 1998): «**надходження** у навколишнє природне середовище речовин та енергії, які завдають або можуть завдати шкоди екологічній рівновазі, природним ресурсам, здоров'ю людей, їх життю і діяльності», а «правовими критеріями, за якими визначається **стан** навколишнього природного середовища в Україні, є нормативи екологічної безпеки <...>. Перевищення нормативів є юридичним фактом, який свідчить про забруднення ..., з усіма наслідками, що випливають з цього» [виділення авторів: – В.У., Л.В.]. З таких визначень випливає, що *українське загальносередовищне поняття ЗР має двоїстий характер: релятивний* для джерел викидів і скидів, які спричиняють надходження ЗР із різних природних або антропогенних джерел, і *абсолютний*, як характеристика стану об'єктів довілля (за вмістом речовини). У (Закон про охорону, 2022) визначення термінів та понять ЗР і З відсутні, але термін ЗР широко використовується не лише стосовно води, а й щодо інших природних середовищ, для яких релятивність поняття ЗР відсутня, наприклад, у принципово важливій ст. 33 із щодо екологічних нормативів. До сфери регулювання найбільш сучасного закону (Закон про реєстр, 2022) також входять скиди ЗР. Назва цієї категорії джерел забруднення поглинається ширшою назвою «викид» (як дія) у визначенні абз. 1 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022), а ЗР визначається як «забруднювач – забруднююча речовина або група речовин, що через свої властивості можуть мати негативний вплив на довілля або здоров'я людини в результаті їх потрапляння в довілля» в абз. 6 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022). За визначенням в абз. 2 ч. 1 ст. 1 (Закон про реєстр, 2022) викиди можуть здійснюватися в атмосферне повітря, води або землю. Тобто у зазначеному

законі відбувається певна *уніфікація досліджуваних понять для усіх видів навколишнього природного середовища*.

Наведене свідчить про складності поняттєвого розуміння ключових елементів базової законодавчої термінології у сфері охорони вод. Найбільш важливим напрямом використання поняття ЗР є юридичний механізм боротьби з надходженням ЗР (внаслідок викидів та скидів) у довілля з антропогенних точкових джерел. Створення дієвого та ефективного у всіх ланках механізму РСЗР вимагає разом з його поняттєвою визначеністю також і певної широти, яка відповідає багатфакторності та багатобічності явища забруднення. Слід зазначити, що навіть у загальному джерелі (Закон про забезпечення, 2022, абз. 12 ч. 1 ст. 1) використовується більш орієнтоване на небезпеку поняття: «забруднення довілля хімічними речовинами – потрапляння в довілля хімічних речовин, властивості, місце розташування або кількість яких спричиняють на нього небезпечний вплив». Найважливішим сучасним завданням слід вважати приведення у відповідність вимогам ВКУ поняттєвого апарату ПНПА, через які реалізується РСЗР.

В європейському законодавстві у ближчий проблематиці РСЗР директиві наведено визначення, орієнтоване на багатгалузеву промислову діяльність (Директива № 2010/75/ЄС, ст. 1(3)), яке поширюється і на воду: «забруднення» означає безпосереднє чи опосередковане внесення у результаті людської діяльності речовин, вібрацій, тепла чи шуму в повітря, води або ґрунт, що можуть бути шкідливими для здоров'я людини або для якості довілля, призводити до пошкоджень матеріальних цінностей, шкодити чи заважати об'єктам інфраструктури та іншим законним використанням довілля». Це визначення не є похідним від ЗР або від інших термінів і зазначає про ризики шкідливої дії.

Гармонізація з європейським водним законодавством вимагає першочергового порівняння базових термінів та понять обох законодавств, оцінки їх зв'язку із відповідними засадничими еколого-політичними принципами та вимогами. До цього часу найважливішим українським способом дотримання вимог якості поверхневих вод, запобігання їх забрудненню та задоволення умов екологічної безпеки залишається законодавче лімітування обсягів (та вмісту) скидання ЗР зі зворотною водою з точкових джерел шляхом встановлення нормативів ГДС. Таке лімітування в Україні ґрунтується на застарілому принципі «емісія – іммісія» (ЕІП) з використанням відповідних нормативів («стандартів») скидання ЗР і нормативів («стандартів»)

екологічної безпеки водокористування. Законодавче РСЗР й досі здійснюється за ЕІП. Вимоги до ЕІП зосереджено переважно у ВКУ, у низці ПНПА та у сучасному рекомендаційному документі (Методичні, 2021). У випадку ЕІП регульовальний пріоритет надається водокористуванню, яке висуває односторонні господарські іммісійні вимоги (питні, господарсько-побутові та інші потреби населення, потреби рибного господарства тощо) у вигляді окремих (спеціальних) нормативів екологічної безпеки водокористування (ст. 35, ст. 36 ВКУ), які мають назву гранично допустимих концентрацій (далі – ГДК) речовин.

За Водною рамковою директивою ЄС (далі – ВРД) (Директива 2000/60/ЄС, премб. (19)) європейська діяльність з регулювання кількості води, на відміну від української, законодавчо вважається допоміжною (*ancillary*) порівняно із забезпеченням доброї якості води. Отже, зміст українського РСЗР істотно відрізняється від європейського відповідника відсутністю пріоритету екологічної спрямованості, що можна вважати частковою обумовленістю недостатньою природною водозабезпеченістю України. Регуляторним виявленням такої спрямованості у ВКУ є **відсутність нормативів екологічної якості для ЗР**, функції яких у ПНПА перекладено на ГДК, які мають дотримуватися поблизу скидів, на межі зон змішування зворотної води. Отже, набір регуляторних інструментів ВРД є багатшим ніж у ВКУ. Наразі загальними принципами екологічної політики ЄС є: обережність, запобігання та ліквідація забруднення в джерелі, «забруднювач платить». Тому будь-яке істотне наближення українського екологічного законодавства до європейського неможливе без уніфікації українських та європейських понять З та ЗР. Усвідомлюючи неможливість задоволення у повному обсязі європейських цільових вимог шляхом локальних змін українського законодавства у (Рекомендації, 2018, с. 66) прямо зазначено: «У процесі наближення дуже бажано якомога більше дотримуватись означень, що використані в праві ЄС (**дослівне копіювання, якщо тільки текст не суперечить українському законодавству**), ...» [виділення авторів: В.У., Л.В]. Але шлях копіювання вимагає одночасної зміни української парадигми охорони вод, глибинної перебудови водного законодавства і тривалого часу.

Відповідні визначення у законодавстві ЄС, зокрема у ВРД, є принципово відмінними від ВКУ: за ст. 2(31) ВРД «“Забруднювач” означає будь-яку речовину, яка може викликати забруднення, зокрема, речовини, перелічені у Додатку

VIII»; а за ст. 2(33) «“Забруднення” означає пряме чи непряме введення, в результаті діяльності людини, речовин чи тепла у повітря, воду чи землю, які можуть бути небезпечними для здоров'я людей або для якості водних екосистем або наземних екосистем, що безпосередньо залежать від водних екосистем, яке призводить до пошкодження матеріальної власності або до припинення чи погіршення функціонування комунальних служб або інших законних користувачів довкілля». Логіка такого визначення є подібною логіці ВКУ, але не викликає релятивності. Хоча визначення ЄС також обумовлює забруднення людською діяльністю, але є менш категоричним і стосовно скиду має **абсолютний** характер. У тексті ВРД здійснюється юридичний поділ речовин (або ЗР) за прямими номінаційними або ознаковими переліками, виходячи з властивостей речовин, цільових завдань та потреб законодавчого регулювання, на такі категорії: 1) речовини, наведені у Додатку VIII ВРД, який містить індикативний перелік **основних** ЗР за груповими описами; 2) **небезпечні** речовини, за ст. 2(29) ВРД; 3) речовини, боротьба із забрудненням якими потребує першочергових заходів (або **пріоритетні** речовини), за ст. 2(30) та у Додатку X ВРД; 4) особливі (або **специфічні**) ЗР, що визначаються у Додатку V ВРД як пріоритетні й такі, що скидаються у водний об'єкт, або інші ЗР, що скидаються у великих обсягах. Своєю чергою особливі ЗР поділяються за походженням на синтетичні та несинтетичні. Відтак у ВРД визначальними ознаками ЗР є їх надходження внаслідок людської діяльності та можливість створення небезпечного впливу (у першу чергу на екосистеми). *Законодавчо невизначеним залишається показник «великих обсягів» для специфічних ЗР.*

Слід констатувати, що поняття «забруднення» як негативного явища надходження речовин у водний об'єкт, та поняття «забруднення» як негативна характеристика стану води внаслідок наявності в ній речовин, у водному законодавстві України і в законодавстві ЄС істотно відрізняються.

В контексті лімітування скидання ЗР у водний об'єкт з точкового джерела як головного інструменту РСЗР, *привнесення має два аспекти: номінаційний та кількісний.* За першим – вважається, що до матриці складу приймальної води додаються нові речовини. У кількісному аспекті «привнесення» означає, що збільшення маси або концентрації деяких речовин у приймальній воді внаслідок скидання. При розгляді кількісного аспекту також виникає питання про чітку

фіксацію пункту (місця) визначення збільшення речовин у приймальному водному об'єкті. Таким пунктом слід вважати місце безпосереднього скидання зворотної води (або «уріз скидної труби»). Тобто сучасне водне законодавство України визнає як ЗР лише таку хімічну речовину (або її групу), яка або з'являється у приймальній воді (далі – НВР), або її масовий показник збільшується внаслідок впливу (дії) джерела скидання (далі – КВР). Наведені визначення ВКУ чинять вирішальний вплив не тільки на нормування в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів, а й на державне управління і контроль у цій галузі, зокрема, на державний облік вод. Крім того, поняття ЗР глибоко закорінене у господарську та управлінську діяльність, в економічне регулювання охорони вод (екологічний податок). На жаль, у деяких важливих випадках і в ПНПА щодо РСЗР зазначене поняття використовується не за законодавчим визначенням, а за його інтуїтивним розумінням. З наведеного випливає, що *нормуванню гранично допустимого скидання ЗР з випусків зворотної води повинно передувати визначення присутності речовин такої категорії у зворотній воді певного випуску (скиду)*. Наразі такого визначення чинною методикою (Методичні, 2021) не вимагається. Переліки НВР, КВР та ЗР, визначених в процесі розроблення нормативів ГДС, слід надавати басейновому органу державного управління в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів у складі документації ГДС.

Особливо важливого значення попереднє визначення локальних переліків ЗР, що підлягають нормуванню шляхом встановлення ГДС для конкретних скидів (випусків), набуває у зв'язку зі зміною характеру стосунків України з РФ, воєнним станом та завданнями повоєнного відновлення. Кабінетом Міністрів України постановою (Постанова, 2022) припинено дію Угоди про спільне використання та охорону прикордонних водних об'єктів. Своєю появою зазначена постанова фіксує наявність умов та нових можливостей для надходження хімічних речовин з території РФ і вимагає від України відповідних еколого-правових дій та додаткових зусиль з охорони вод від погіршення якості вод на своїй території. Об'єктивне підґрунтя для транскордонного надходження речовин створюється великим, понад 50 %, обсягом транзитного стоку (або притоку), який надходить у водні об'єкти України (Енциклопедія, 1993). Через це значно підвищується ризик негативного впливу речовин, що можуть надходити з центрального, соціально і промислово

розвиненого регіону сусідньої країни у складі транзитного стоку, погіршення фонового складу води в українських водних об'єктах. Вимушеним скасуванням зазначеної Угоди усунено дію її ч. 2 ст. 1 та припинено зобов'язання «захисту прикордонних водних об'єктів від забруднення» тобто «запобігання, скорочення та зберігання під контролем, привнесення до них прямо або посередньо твердих, рідких, газоподібних речовин, радіонуклідів або енергії, що могло б погіршити склад або якість прикордонних вод порівняно з затвердженими Договірними Сторонами показниками». Отже, ризик можливого додаткового транскордонного надходження хімічних речовин антропогенного походження до українських водних об'єктів змушуватиме водокористувачів України витратити додаткові ресурси та засоби на водопідготовку та водовідведення. За (Проект Плану, 2022) реформа регулювання промислового забруднення належить до ключових і зазначена у проекті плану відновлення. Така реформа передбачає перехід до європейських методів управління за найкращими доступними техніками та методами (НДТМ) і до європейського регулювання промислового забруднення на базі (Директива, 2010). Але кількісну оцінку зменшення промислового забруднення передбачається виконати після закінчення бойових дій. Також вважається, що у повоєнний час використання природних ресурсів буде здійснюватися в умовах підвищеного попиту й обмежених пропозицій.

Тому у сучасних умовах законодавче поняття «привнесення» у визначенні ЗР набуває особливого значення і не може бути змінено на інше законодавче поняття, яке виключає зіставлення, наприклад, «внесення». Законодавча релятивність понять ЗР та З підлягає обов'язковому врахуванню у діяльності басейнових органів управління водними ресурсами при розробленні переліків заходів щодо регулювання точкових джерел скидів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Юридичні терміни ЗР і З та їх поняття є базовими для розуміння та застосування законодавства про охорону навколишнього природного середовища. У визначенні поняття ЗР водне законодавство України має істотні особливості, які у першу чергу спрямовані на задоволення потреб спеціального водокористування (в частині скидання ЗР). Головною з таких особливостей є відносність поняття ЗР, яке з'явилося у ВКУ у 2000 р. Така властивість вимагає значного обсягу попередніх дій задля визначення статусу хімічної речовини як ЗР, а потім і для визначення забрудненого

стану масиву води. Найзначнішим чином релятивність впливає на механізм РСЗР. Наразі у сучасних ПНПА щодо РСЗР властивість релятивності ігнорується, а множини ЗР для визначення нормативів ГДС для конкретних скидів визначаються або за фіксованим переліком або навіть за інтуїтивним розумінням. Лише вода на відміну від атмосферного повітря і земель має законодавчо встановлене суто релятивне поняття ЗР. Надмірна однобічність та чітко зафіксована релятивність істотно відрізняє українське поняття ЗР від європейських відповідників, ускладнює реалізацію європейського принципу «забруднювач платить»,

а також практичну водоохоронну і правозастосовчу діяльність. Поняття З в українському водному законодавстві й в законодавстві ЄС істотно відрізняються. Чинні поняття ЗР і З у ВКУ вимагають змін у бік окремих змістовних визначень для кожного з двох термінів та зміни поняття З шляхом розширення спектра факторів впливу через додавання фізичних речовин та енергії, а також зазначення про шкідливі властивості речовин. Такі зміни дозволять здійснити повнішу уніфікацію базової законодавчої термінології як всередині національного екологічного законодавства, так і з європейськими відповідниками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text>
2. Директива № 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль забруднень). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf
3. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Екологічна безпека» / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. 108 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf>
4. Уберман В., Васьковець Л. Проблеми імплементації базових європейських екологічних понять у водне законодавство України. *Юридичний вісник*, 2020. № 1. С. 237–245. DOI: <https://doi.org/10.32837/uv.v0i1.1617>
5. Черкашина М. К., Виставна Ю. Ю. Проблеми законодавчого визначення забруднення вод в Україні та Європі: порівняльний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2013. № 14. С. 238–242.
6. Черкашина М. К., Виставна Ю. Ю. Правові проблеми скиду стічних вод у поверхневі водні об'єкти. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2009. Вип. 518. Правознавство. С. 90–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15262/1/Cherkashyna_Vysnavna_90%e2%80%9394.pdf
7. Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля : № 6004-д від 04.01.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111>
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Водний кодекс України: Закон України від 6.06.1995 р. № 213/95-ВР : станом на 19.08.2022 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
10. ДСТУ 2156-93 Безпека промислових підприємств. Терміни та визначення (чинний від 01.01.95). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=48088
11. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 13.12.2017 № 1091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> .
12. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 2 : Д–Й. 1999. 744 с.
13. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII : станом на 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
14. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів : Закон України від 20 вересня 2022 р. № 2614-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text>
15. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією : Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>
16. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text>

17. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text

18. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. К., 2018. 104 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf

19. Про припинення дії Угоди між Україною та Російською Федерацією про спільне використання та охорону прикордонних водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-2022-%D0%BF#Text>

20. Географічна енциклопедія України : [у 3 т.] / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К., 1989–1993.

REFERENCES:

1. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi promyslovoho zabrudnennia: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.05.2019 r. № 402-r [The concept of implementation of state policy in the field of industrial pollution]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text> . [in Ukrainian].

2. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0075>

3. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy: materialy robochoi hrupy «Ekolohichna bezpeka» [Project of the Recovery Plan of Ukraine: materials of the working group "Environmental Safety"] / Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. 2022. 108 s. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> [in Ukrainian].

4. Uberman, V., Vaskovets, L. (2020). Problemy implementatsii bazovykh yevropeiskykh ekolohichnykh poniat u vodne zakonodavstvo Ukrainy [Problems of implementation of basic European ecological concepts in the water legislation of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*. 2020. No. 1. S. 237–245. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1617> [in Ukrainian].

5. Cherkashyna, M.K., Vystavna, Yu.Iu. (2013). Problemy zakonodavchoho vyznachennia zabrudnennia vod v Ukraini ta Yevropi: porivnialnyi analiz [Problems of legislative definition of water pollution in Ukraine and Europe: comparative analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya : Pravo*. No. 14. S. 238–242. [in Ukrainian].

6. Cherkashyna, M.K., Vystavna, Yu.Iu. (2009). Pravovi problemy skydu stichnykh vod u poverkhnevi vodni obiekty. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu* [Legal problems of wastewater discharge into surface water bodies]. Vyp. 518. *Pravoznavstvo*. S. 90–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15262/1/Cherkashyna_Vysnavna_90%e2%80%9394.pdf [in Ukrainian].

7. Proekt Zakonu pro zabezpechennia konstytutsiinykh prav hromadian na bezpechne dlia zhyttia i zdorovia dovkillia : № 6004-d vid 04.01.2023 [Draft Law on Ensuring the Constitutional Rights of Citizens to an Environment Safe for Life and Health]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111> [in Ukrainian].

8. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with supp. and add.)] / uklad. i holov. red. V.T. Busel. K. ; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s. [in Ukrainian].

9. Vodnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6.06.1995 r. № 213/95-VR : stanom na 19.08.2022 [Water Code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. DSTU 2156-93 Bezpeka promyslovykh pidpriemstv. Terminy ta vyznachennia (chynnyi vid 01.01.95) [DSTU 2156-93 Safety of industrial enterprises. Terms and definitions]. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=48088 [in Ukrainian].

11. Poriadok rozroblennia normatyviv hranychno dopustymoho skydannya zabrudniuiuchykh rehovyn u vodni obiekty ta Perelik zabrudniuiuchykh rehovyn, skydannya yakykh u vodni obiekty normuietsia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.09.1996 r. № 1100, iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovoiu KM vid 13.12.2017 № 1091 [The procedure for developing standards for the maximum allowable discharge of pollutants into water bodies and the List of pollutants whose discharge into water bodies is regulated: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

12. Yurydychna entsyklopediia : v 6 t. / Redkol : Yu. S. Shemshuchenko (hol.) ta in. [Legal encyclopedia : in 6 volumes / Redcol: Yu. S. Shemshuchenko (head) and others.]. K. : Ukr. entsykl., 1998. T. 2 : D–Y. 1999. 744 s. [in Ukrainian].

13. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha. Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. № 1264-XII: stanom na 10.07.2022 [On environmental protection. Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].

14. Pro Natsionalnyi reiestr vykydiv ta perenesennia zabrudniuvachiv : Zakon Ukrainy vid 20 veresnia 2022 r. № 2614-IX [On the National Register of Emissions and Transfer of Pollutants: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text> [in Ukrainian].

15. Pro zabezpechennia khimichnoi bezpeky ta upravlinnia khimichnoiu produktsiieiu : Zakon Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku № 2804-IX [On ensuring chemical safety and management of chemical products: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text> [in Ukrainian].

16. Metodychni rekomendatsii z rozroblennia normatyviv hranychno dopustymoho skydattia zabrudniuiuchykh rehovyn u vodni obiekty iz zvorotnymy vodamy : Nakaz Ministerstva zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 05.03.2021 r. № 173 [Methodological recommendations for the development of standards for the maximum permissible discharge of pollutants into water bodies with return water: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> [in Ukrainian].

17. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj>

18. Rekomendatsii dlia ukraïnskykh orhaniv derzhavnoho upravlinnia shchodo nablyzhennia do prava YeS [Recommendations for Ukrainian public administration bodies regarding approximation to EU law]. K. 2018. 104 s. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf [in Ukrainian].

19. Pro prypynennia dii Uhody mizh Ukrainoiu ta Rosiiskoiu Federatsiieiu pro spilne vykorystannia ta okhoronu prykordonnykh vodnykh obektiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.12.2022 № 1488 [On the termination of the Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the joint use and protection of border water bodies: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

20. Heohrafichna entsyklopediia Ukrainy : [u 3 t.] / redkol. : O.M. Marynych (vidpovid. red.) ta in. [Geographical encyclopedia of Ukraine: [in 3 volumes] / editor : O.M. Marynych (corresponding editor) and others.] K., 1989–1993. [in Ukrainian].

УДК 342.95:349.4

Юрій ШПАК

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041

ORCID: 0000-0002-2203-8451

DOI: 10.32782/LST/2023-2-4

Бібліографічний опис статті: Шпак, Ю. (2023). Контроль (нагляд) у сфері адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Law. State. Technology*, 2, 25–29, doi: 10.32782/LST/2023-2-4

КОНТРОЛЬ (НАГЛЯД) У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

В статті розкрито юридичну природу контролю (нагляду) у сфері адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні. Доведено, що це головний інструмент публічного адміністрування, основним призначенням якого є виявлення невідповідностей використання земель сільськогосподарського призначення діючому законодавству на всіх стадіях обігу земель, який здійснюється уповноваженими на те суб'єктами публічної адміністрації з гарантіями забезпечення законності та справедливості в системі адміністративних судів, юридичними наслідками якого є адміністративні акти сприятливого, відновлювального чи карного характеру. З'ясовано, що контроль (нагляд) є одним з головних інструментів публічного адміністрування, який має в адміністративному арсеналі суб'єкти публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення. Основне призначення публічного контролю полягає у виявленні невідповідностей використання земель сільськогосподарського призначення діючому законодавству. Публічний контроль (нагляд) здійснюється суб'єктами владних повноважень виключно в межах засади законності їх діяльності, у порядок і спосіб перебачений Конституції і законами України, іншими словами у межах наданої законодавством компетенції. Доведено, що, як правило, заходи публічного контролю закінчуються прийняттям позитивного чи негативного рішення, стосовно певних осіб адміністративного акту. Несприятливі для осіб рішення, які приймаються по результатах контролю за землями сільськогосподарського призначення обґрунтовуються виключно аргументами порушення конкретної норми діючого законодавча (земельного, екологічного, адміністративного чи цивільного (господарського), зміст яких не підлягає розширеному трактуванню. Рішення винесені в ході здійснення контрольних заходів суб'єктами владних повноважень щодо земель сільськогосподарського призначення можуть бути оскаржені в системі адміністративного судочинства, що здійснюється у відповідності до принципу верховенства права.

Ключові слова: адміністративний акт, верховенство права, відновлення, законодавство, запобігання, покарання, суб'єкт публічної адміністрації.

Yurii SHPAK

PhD Student in Law, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Heroes of Defense str., 15, Kyiv, Ukraine, 03041

ORCID: 0000-0002-2203-8451

DOI: 10.32782/LST/2023-2-4

To cite this article: Shpak, Yu. (2023). Kontrol (nahliad) u sferi administratyvno-pravovoho zabezpechennia okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini [Control (supervision) in the field of administrative and legal protection of agricultural lands in Ukraine]. *Law. State. Technology*, 2, 25–29, doi: 10.32782/LST/2023-2-4

CONTROL (SUPERVISION) IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF AGRICULTURAL LANDS IN UKRAINE

The article reveals the legal nature of control (supervision) in the field of administrative and legal protection of agricultural lands in Ukraine. It has been proven that this is the main tool of public administration, the main purpose of which is to identify inconsistencies in the use of agricultural lands with current legislation at all stages of land circulation, which are authorized to those subjects of public administration with guarantees of legality and justice in the administrative court systems, legal consequences, which are administrative acts of a favorable, restorative, or punitive nature. It has been found that control (supervision) is one of the main tools of public administration, which is

in the administrative arsenal of subjects of public administration, which include administrative and legal support for the protection of agricultural lands. The main detection of the public purpose of control is carried out by eliminating inconsistencies in the use of agricultural land with the current legislation. Public control (supervision) is carried out by subjects of power within the framework of protecting the legality of their activities, in the manner and manner of the Constitution and laws of Ukraine, in other words within the competence of state legislation. It has been proven that, as a rule, public control measures end with the application of positive or negative assistance to certain persons of the administrative act. Decisions that are not favorable for individuals, which are made because of the control of agricultural lands, are justified by arguments of violation of specific and legislative norms (land, environmental, administrative or civil (economic)), the content of which is not subject to the tract of extended application. objects of authority over agricultural land can be appealed in the system of administrative proceedings, which is created in accordance with the principle of the right of supremacy.

Key words: administrative act, legislation, prevention, punishment, restoration, Rule of Law, subject of public administration.

Вступ. В адміністративному праві комплексним самостійним інструментом публічного адміністрування є контроль, як вид публічної діяльності, що полягає в тому, що суб'єкт публічної адміністрації здійснює перевірку й облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції. Основне призначення контролю полягає у виявленні невідповідності його об'єкта певним правомірним оціночним критеріям для подальшого застосування адекватних заходів реагування (Правоторова, 2023). Не є виключенням із наведеної теорії адміністративного права суспільні відносини які виникають у сфері публічного контролю (нагляду) який здійснюється в процесі адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні.

В умовах продовження земельної реформи публічний контроль стає основним інструментом запобігання порушення прав власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення та загального публічного інтересу суспільства. Все це вимагає по-новому здійснити науковий аналіз аналізованої сфери з позиції сучасної теорії і практики адміністративного права та процесу.

Стан дослідження. До проблеми адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні звертали свою увагу вчені-правники. Серед них найбільш вагомий внесок зробили О. Артеменко, А. Брунь, О. Вівчаренко, В. М. Гаврилюк, В. Галуцько, Р. Гнідан, Р. Гнідан, Н. Грабовець, С. Губарєв, Ю. Губенко, М. Дейнега, Р. Ємець, О. Гафурова, В. Єрмоленко, Т. В. Завгородня, М. Золотарьова, Ю. Краснова, І. Ковальчук, Т. Кондратюк, О. Кулинич, В. Курило, К. Кучерук, В. Курило, А. Мартин, Л. Мілько, Н. Новак, О. Правоторова, О. Снідевич, С. Слюсаренко, О. Стець, О. Піддубний, К. Тоцька, А. Третьяк, О. Уразовська, В. Уркевич, С. Хом'яченко, І. Цвігун, В. Циплухіна, Ю. Шовкун, В. Шка-

рупа, О. Яра та ін. Проте безпосередньо зазначені вчені аналізованою нами проблематикою не займалися, а зосереджували свої зусилля на більш загальних спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, теорії права та чинного вітчизняного адміністративного законодавства з'ясувати місце і роль контролю (нагляду) у сфері адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Результати дослідження. Українські енциклопедичні знання доводять, що контроль – це перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось (Контроль. Словник української мови, 2023). Сутність публічного контролю полягає у спостереженні за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта; в одержанні об'єктивної та достовірної інформації; у вживанні заходів із запобігання й усунення порушень; у виявленні причин і умов, що сприяють правопорушенню; у вживанні заходів щодо залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні (Правоторова, 2023). Згідно з Законом України 5 квітня 2007 р. № 877-V державний нагляд (контроль) – це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища. Заходи державного нагляду (контролю) – це планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок,

ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом (Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності (2007). Метою контролю є встановлення результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень від прийнятих вимог, принципів організації, виявлення причин цих відхилень від прийнятих вимог, а також визначення шляхів подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи. У сучасному розумінні контроль розглядається не тільки як засіб покарання, а й як інформаційно-аналітичний засіб (Правоторова, 2023).

Наприклад, Головне управління Держгеокадастру у Миколаївській області, як орган, уповноважений розпоряджатися земельними ділянками сільськогосподарського призначення, в результаті контрольних заходів виявив порушення Особами 1-3 норм земельного законодавства через використання спірних земельних ділянок не за цільовим призначенням, що порушує інтереси держави у сфері контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення та погіршило стан родючості ґрунтів і фактично призвело до знищення сільськогосподарських угідь. Такі дії суб'єкта публічної адміністрації були визнані адміністративним судом законними, адже інспектор Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області мав повноваження проводити перевірки з питань дотримання законодавства про охорону земель, надавати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) з питань використання та охорони земель і дотримання вимог законодавства України про охорону земель, складати акти перевірок чи протоколи про адміністративні правопорушення у сфері використання та охорони земель і дотримання вимог законодавства про охорону земель та розглядати відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення на території Миколаївської області. В цілому наслідками проведених заходів позапланового контролю уповноваженого на це законом суб'єкта владних повноважень було примусово припинення судом права власності відповідачів на спірні земельні ділянки, скасування виданих їм свідоцтв, та покладення на них зобов'язати повернути ці ділянки у власність держави (Постанова Великої Палати Верховного Суду у складі Верховного суду, 2022).

Ознаками контролю як інструмента публічного адміністрування є такі: мета полягає у здійсненні перевірки суб'єктами публічного адміністрування щодо виконання об'єктами публічного адміністрування визначених законо-

давством положень адміністративно-правових режимів; органи публічного контролю здійснюють заходи виключно на основі та у випадках, передбачених законами України; у ході перевірки публічна адміністрація виявляє недоліки в адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин, вимагає від об'єктів публічного управління усунення виявлених порушень, надає їм приписи; виявляє осіб та усуває обставини, які можуть негативно вплинути на забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб (Правоторова, 2023).

Вагома увага у Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III присвячена аналізованій категорії, в розумінні того, що контроль за використанням та охороною земель полягає в забезпеченні додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями і громадянами земельного законодавства України. Державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а за додержанням вимог законодавства про охорону земель – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Державний контроль за використанням та охороною земель в обсязі, визначеному законом, також здійснюється виконавчими органами сільських, селищних, міських рад. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад набувають установлених законом повноважень із здійснення державного контролю за використанням та охороною земель у разі прийняття відповідною радою рішення про здійснення такого контролю (Земельний кодекс України, 2001).

У певній мірі положення профільного Кодексу від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III деталізовані в спеціальному Законі України від 19 червня 2003 р. № 962-IV «Про охорону земель». Публічний контроль при здійсненні адміністративних заходів щодо охорони земель поділяється на державний та громадський. Державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, а за додержанням вимог законодавства про охорону земель – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду

(контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища. Державний контроль за використанням та охороною земель також здійснюють виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом, у разі прийняття відповідною радою рішення про здійснення такого контролю. Громадський контроль за використанням та охороною земель здійснюють громадські інспектори, які призначаються відповідними органами місцевого самоврядування, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, і діють на підставі положення, затвердженого центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах земельних відносин, охорони навколишнього природного середовища (Про охорону земель, 2003).

До компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у галузі земельних відносин, належить здійснення державного контролю за додержанням органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами, створеними та зареєстрованими відповідно до законодавства іноземної держави, вимог законодавства про використання та охорону земель щодо: консервації деградованих і малопродуктивних земель; збереження водно-болотних угідь; виконання екологічних вимог при наданні у власність і користування, в тому числі в оренду, земельних ділянок; здійснення заходів щодо запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами; додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; додержання екологічних нормативів з питань використання та охорони земель; додержання правового режиму використання територій водоохоронних зон, прибережних захисних смуг та пляжних зон (Земельний кодекс України, 2001).

Здійснення громадського контролю є важливим інструментом боротьби з корупцією в державному управлінні. Через контроль громадян можуть бути виявлені недоліки і порушення

в діяльності владних структур, що може призвести до запровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією та підвищення якості управління містом або селищем. При здійсненні громадського контролю важливо використовувати відкриті реєстри та бази даних, де можна знайти інформацію про власників земельних ділянок, їх призначення та стан реєстрації. Для цього можна скористатися системою державного земельного кадастру, базою даних "Єдиний державний реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", системою електронного документообігу в органах державної влади та іншими ресурсами. Державний земельний кадастр містить важливу інформацію про всі земельні ділянки. Він містить інформацію про власника ділянки, її площу, призначення та інші дані. Це дає можливість громадськості перевіряти правильність використання земельних ділянок та виявляти можливі порушення (Громадський контроль за використанням земель, 2022).

Висновки. Все вище викладене дає можливість побудувати узагальнення щодо місця і ролі контролю (нагляду) у сфері адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні:

- контроль (нагляд) є одним з головних інструментів публічного адміністрування, який мають в адміністративному арсеналі суб'єкти публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення;

- основне призначення публічного контролю полягає у виявленні невідповідностей використання земель сільськогосподарського призначення діючому законодавству;

- публічний контроль (нагляд) здійснюється суб'єктами владних повноважень виключно в межах засади законності їх діяльності, у порядку і спосіб перебачений Конституції і законами України, іншими словами у межах наданої законодавством компетенції;

- як правило заходи публічного контролю закінчуються прийняття позитивного чи негативного сприяння стосовно певних осіб адміністративного акту;

- несприятливі для осіб рішення, які приймаються по результатам контролю за землями сільськогосподарського призначення обґрунтовуються виключно аргументами порушення конкретної норми діючого законодавства (земельного, екологічного, адміністративного чи цивільного (господарського), зміст якого не підлягають розширеному трактуванню;

- рішення винесені в ході здійснення контрольних заходів суб'єктами владних повноважень

щодо земель сільськогосподарського призначення можуть бути оскаржені в системі адміністративного судочинства, що здійснюється у відповідності до принципу верховенства права;

– це надає практично можливість приватним власникам земельних ділянок (орендарям) здійснювати використання земель сільськогосподарського призначення у будь який спосіб, що прямо не заборонений законом.

Отже, контроль (нагляд) у сфері адміністративно-правового забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення в Україні

це головний інструмент публічного адміністрування, основним призначення якого є виявленні невідповідностей використання земель сільськогосподарського призначення діючому законодавству на всіх стадіях обігу земель, який здійснюється уповноваженими на те суб'єктами публічної адміністрації з гарантіями забезпечення законності та справедливості в системі адміністративних судів, юридичними наслідками якого є, як правило, адміністративні акти сприятливого, відновлювального чи карного характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правоторова О. Контроль і нагляд. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. 2023. Київ : «Видавництво Людмила». С. 339.
2. Контроль. Словник української мови. 2023. Словник української мови : в 11 томах. Том 4, 1973. С. 271. <http://sum.in.ua/s/kontrolj>
3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності (2007). Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. № 29. Ст. 389.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду у складі Верховного суду (2022). (Справа N 477/2330/18). *Ligazakon*. https://verdictum.ligazakon.net/document/109390160?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.205962835.1736221725.1689148001-315017517.1689148001#_gl=1*3qsudz*_gcl_au*MzE0NDAwOTU2LjE2ODkxNDgwMDA
5. Земельний кодекс України. 2001. *Відомості Верховної Ради України*. № 3–4. Ст. 27.
6. Про охорону земель. 2003. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. № 39. Ст. 349.
7. Громадський контроль за використанням земель (2022). *Інформаційне агентство «Антикорупційна правозахисна рада»*. <https://com1.org.ua/hromadskyj-kontrol-za-vykorystanniam-zemel/>

REFERENCES:

1. Pravotorova O. (2023). Kontrol i naglyad. Administrative law and the administrative process of Ukraine under martial law: a collective monograph / by General ed. V. Felika, V. Kurila. Kyiv : Lyudmila Publishing House. S. 339. [in Ukrainian].
2. Kontrol. Slovník ukrajinskoyi movi (2023). [Control. Dictionary of the Ukrainian language] Dictionary of the Ukrainian language : in 11 volumes. Volume 4, 1973. P. 271. <http://sum.in.ua/s/kontrolj> [in Ukrainian].
3. Pro osnovni zasadi derzhavnogo naglyadu (kontrolyu) u sferi gospodarskoyi diyalnosti (2007). [On the basic principles of state supervision (control) in the field of economic activity]. Law of Ukraine dated April 5, 2007 No. 877-V Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. No. 29. Article 389. [in Ukrainian].
4. Postanova Velikoyi Palati Verhovnogo Sudu u skladí Verhovnogo sudu (2022). [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court as part of the Supreme Court]. (Case No. 477/2330/18). *Ligazakon*. https://verdictum.ligazakon.net/document/109390160?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.205962835.1736221725.1689148001-315017517.1689148001#_gl=1*3qsudz*_gcl_au*MzE0NDAwOTU2LjE2ODkxNDgwMDA. [in Ukrainian].
5. Zemelnij kodeks Ukrayini (2021). [Land Code of Ukraine]. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 3–4. Article 27. [in Ukrainian].
6. Pro ohoronu zeme (2003). [About land protection]. Law of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 39. Art. 349/ [in Ukrainian].
7. Gromadskij kontrol za vikoristanniam zemel (2022). [Public control over land use]. Information agency "Anti-corruption Human Rights Council". <https://com1.org.ua/hromadskyj-kontrol-za-vykorystanniam-zemel/> [in Ukrainian].

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 349.2

Антон БОРИСЕНКО

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-0911-7665

Максим ДЬЯЧУК

аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Д. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0009-0004-1791-4850

DOI: 10.32782/LST/2023-2-5

Бібліографічний опис статті: Борисенко, А., Дьячук М. (2023). Адміністративні процедури у сфері публічних закупівель. *Law. State. Technology*, 2, 30–35, doi: 10.32782/LST/2023-2-5

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Метою статті визначено здійснення характеристики адміністративних процедур у сфері публічних закупівель. З'ясовано, що функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування є неможливим без забезпечення здійснення публічних закупівель як засобу прозорого та відкритого розподілення публічними фінансами. Підкреслено, що забезпечення раціональності використання публічних коштів як одна із стратегічних задач розвитку України визначено у ст. ст. 148-156 Глави 8 «Державні закупівлі» «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що вимагають адаптації національного законодавства України у сфері публічних закупівель. Встановлено, що етапами проведення публічних закупівель є: оприлюднення інформації про закупівлю; обрання однієї з таких процедур: (а) відкриті торги; (б) конкурентний діалог; (в) переговорна процедура закупівлі. При цьому підкреслено, що в рамках кожної з вищевказаних процедур містяться окремі провадження (наприклад, із оголошення про проведення процедури відкритих торгів; перевірки тендерної документації; подання тендерної пропозиції; розкриття, розгляд та оцінка тендерних пропозицій; прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю. Зроблено висновок, що замовники товарів, послуг та робіт за процедурою публічних закупівель відносяться до категорії суб'єктів, що виконують управлінські функції із здійснення завдань, покладених на сучасну державу, але водночас коло таких суб'єктів зобов'язано і виступати як надавачі адміністративних послуг. Визначено, що у сфері здійснення публічних закупівель реалізуються такі види адміністративних процедур, як: реєстраційні, інформаційні, втручальні, інспекційні, контрольно-наглядові, деліктні. Підкреслено, що ефективність реалізації такої сукупності адміністративних процедур у сфері публічних закупівель впливають на якість суспільних відносин із забезпечення стратегії використання публічних фінансів.

Ключові слова: адміністративні процедури, договір, реєстраційні провадження, публічні закупівлі, публічні фінанси, стратегія розвитку держави, фінансовий контроль.

Anton BORYSENKO

PhD of Law, Associate Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, Dmytro Yavornytskyi ave., 19, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-0911-7665

Maksym DIACHUK

Postgraduate Student at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, Dmytro Yavornytskyi ave., 19, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0009-0004-1791-4850

DOI: 10.32782/LST/2023-2-5

To cite this article: Borysenko, A., Diachuk, M. (2023). Administratyvni protsedury u sferi publichnykh zakupivel [Administrative procedures in the sphere of public procurement]. *Law. State. Technology*, 2, 30–35, doi: 10.32782/LST/2023-2-5

ADMINISTRATIVE PROCEDURES IN THE SPHERE OF PUBLIC PROCUREMENT

The purpose of the article is the implementation of the characteristics of administrative procedures in the field of public procurement. It was found that the functioning of state authorities and local governments is impossible without ensuring the implementation of public procurement as a means of transparent and open management of public finances. It is emphasized that ensuring the rationality of the use of public funds as one of the strategic objectives of the development of Ukraine is defined in Art. V. 148-156 Chapter 8 "Public Procurement" "Trade and Trade-Related Issues" of the Association Agreement with the European Union requiring the adaptation of public procurement. It has been established that the stages of public procurement are: disclosure of information on the procurement; selection of one of the following procedures: a) open auction; (b) competitive dialogue; (c) negotiated procurement procedure. At the same time, it is emphasized that within the framework of each of the above procedures there are separate proceedings (for example, from the announcement of an open tender procedure; verification of tender documents; submission of a tender proposal; disclosure, consideration and evaluation of tender proposals; decision-making on the intention to conclude a procurement contract) . It is concluded that the customers of goods, services and works under the public procurement procedure belong to the category of entities performing managerial functions to implement the tasks assigned to the modern state, but at the same time, the circle of such entities is obliged to act as providers of administrative services. It is determined that in the field of public procurement, such types of administrative procedures are implemented as: registration, information, interference, inspection, control and supervision, tort. providing a strategy for the use of public money.

Key words: administrative procedures, contract, registration proceedings, public procurement, public finance, state development strategy, financial control.

Постановка проблеми. Функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування є неможливим без забезпечення здійснення публічних закупівель як засобу прозорого та відкритого розпорядження публічними фінансами. Забезпечення раціональності використання публічних коштів як одна із стратегічних задач розвитку України визначено у ст. ст. 148-156 Глави 8 «Державні закупівлі» «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС), що вимагають адаптації національного законодавства України у сфері державних закупівель до стандартів ЄС. Згідно із положеннями ст. 153 Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язалась впродовж 8 років адаптувати національне законодавство у сфері державних закупівель до права ЄС. Наразі, одним із суттєвих досягнень на цьому шляху стало прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. № 922-VII (далі – Закон України «Про публічні закупівлі»), що мало суттєвий вплив на досліджувану сферу суспільних відносин. Адміністративні процедури публічних закупівель є системою гарантій належності їх здійснення, мають вплив на формування якості та своєчасності їх надання.

Ступінь наукової розробки проблеми. Певні напрацювання з проблематики реалізації адміністративних процедур у сфері здійснення публічних закупівель вже відбулися. Спрямування науково-теоретичних досліджень характеризується пошуком напрямів систематизації

та узагальнення знань із різних джерел для формування єдиного розуміння змісту й призначення окреслених процедур, покращення їх нормативного регулювання та практики застосування. Фактично актуальність дослідження зумовлюється необхідністю виробити базу знань про адміністративні процедури публічних закупівель, використовувати ці знання під час їх практичного втілення та вдосконалити існуючу систему публічних закупівель.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження проблематики здійснення адміністративних процедур з питань здійснення публічних закупівель проводилось у наукових працях Ю.О. Легези (Легеза, 2022), О.В. Пушкіної, Г.О. Паутова (Пушкіна, Паутов, 2023), та ін. Однак попри наявні дослідження залишається не вирішеним питання нормативно-правового забезпечення ефективності здійснення адміністративних процедур у сфері публічних закупівель в Україні, триваючими та поширеними є прояви зловживань з боку владних суб'єктів, спрямовані на розтрачання державних та місцевих фінансових ресурсів.

Метою статті є здійснення характеристики адміністративних процедур у сфері публічних закупівель.

Виклад основного матеріалу. Чинна система публічних закупівель вимагає постійного удосконалення задля пошуку найбільш оптимальної та прийнятної для національної економіки України моделі розвитку та функціонування.

Визначальним кроком у вирішенні нормативно-правового базису у сфері публічних закупівель стало розробка та прийняття Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». Однак зазначений законодавчий акт мав суттєві недоліки, що не виключає його перспективної мети застосування. Відповідно до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» було закріплено нормативні та економічні засади здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів задля створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, задля усунення проявів корупційних ризиків, забезпечення прозорості відповідних адміністративних процедур.

До недоліків Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» необхідно віднести: «невиправдане затягування термінів організації та проведення торгів внаслідок довготривалого розгляду відповідних матеріалів Міжвідомчою комісією з питань державних закупівель, яка надавала висновки та приймала рішення з питань, що стосуються сфери державних закупівель; зупинення укладення договорів із переможцями тендерів внаслідок недобросовісного оскарження результатів торгів у різних інстанціях; надання Тендерній палаті України, що є громадською організацією, невластивих для організації з таким статусом повноважень; включення учасників на платній основі до реєстрів учасників процедур закупівель та недобросовісних учасників, а також до тематичного каталогу учасників процедур закупівель, що видавала Тендерна палата України; вимога щодо обов'язкового надання тендерного забезпечення, яка не завжди могла виконуватись всіма учасниками, а саме малими та середніми підприємствами та фізичними особами-підприємцями, що в свою чергу призводило до обмеження конкуренції на ринку державних закупівель, а також до додаткового витрачання державних коштів; безпідставне завищення вартості послуг, пов'язаних з організацією тендерних торгів; право на оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника будь-якою особою, що не є учасником торгів» (Розвиток законодавства з питань державних закупівель та проблемні питання його застосування, 2023).

20 березня 2008 року зазначений Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» втратив чинність. Таким чином, 25 грудня 2015 року було прийнято Законом України «Про публічні закупівлі», який є чинним і зараз. До етапів проведення публічних закупівель доцільно віднести такі, як: 1) опри-

люднення інформації про закупівлю; 2) обрання однієї з таких процедур: (а) відкриті торги; (б) конкурентний діалог; (в) переговорна процедура закупівлі. При цьому підкреслимо, що в рамках кожної з вищевказаних процедур містяться, так би мовити, власні стадії. До стадій проведення відкритих торгів належать: 1) оголошення про проведення процедури відкритих торгів; 2) наявність тендерної документації; 3) подання тендерної пропозиції; 4) розкриття, розгляд та оцінка тендерних пропозицій; 5) прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю.

На рівні доктринальних досліджень існує декілька підходів до встановлення змісту категорії «публічні закупівлі». Публічні закупівлі розуміються як: відкриті торги; переговорний процес; процедури із придбання товарів, послуг, робіт задля суспільних потреб; договірні процедури (Звіт USAID та UKAID, 2017).

Здійснення публічних закупівель відноситься до системи адміністративних процедур, як слушно зазначається у публікаціях Н.П. Селіванової (Селіванов, 2017). Так само відповідно до положень Закону України «Про публічні закупівлі», закріплюється такий нормативний підхід, що внаслідок реалізації публічних закупівель вирішується стратегічне завдання із придбання товарів, послуг чи пошуку виконавців робіт, де замовниками (або ж кредиторами, тобто правомочними особами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти як носії певного обсягу делегованих повноважень).

Як правило, замовники товарів, послуг та робіт за процедурою публічних закупівель відносяться до категорії суб'єктів, що виконуються управлінські функції із здійснення завдань, покладених на сучасну державу, але водночас коло таких суб'єктів зобов'язано і виступати як надавачі адміністративних послуг (Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України, 2013). Реалізація таких завдань владним суб'єктом відбувається за рахунок публічних фінансів.

Процедура здійснення публічних закупівель своєю природою характеризується як договірне зобов'язання. Згідно із ч. 1 ст. 36 Закону України «Про публічні закупівлі» визначається, що формою регулювання таких відносин є договір, що має відповідати вимогам положень Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, як актів загального законодавства для сфери публічних закупівель.

З урахуванням особливостей, встановлених відповідно до чинного законодавства, зокрема, ст. ст. 36, 37 Закону України «Про публічні закупівлі», визначено, що функціонально договір має забезпечувати розмежування компетенції суб'єктів владних повноважень та інших учасників. Договір про публічні закупівлі відноситься до господарсько-правових договорів, якщо він укладається за участі юридичної особи, або до цивільно-правових договорів, якщо укладається фізичною особою-підприємцем.

Встановлення умов договору про публічні закупівлі відноситься до диспозитивних процедур, але при цьому допускається його розірвання, в тому числі за наявності форс-мажорних обставин.

Договір про публічні закупівлі, якщо його виконання здійснюється за рахунок державних чи муніципальних фінансів, має відноситься до адміністративних договорів.

Організація публічних закупівель відбувається в Україні в електронній системі «PROZORRO». Адміністрування електронної системи публічної закупівель здійснюється державним підприємством «Прозорро», що забезпечується на базі таких юридичних осіб як акредитованих електронних торговельних майданчиків (Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та про ведення авторизації електронних майданчиків, 2016). Акредитовані електронні торговельні майданчики є структурним суб'єктом, де проводяться тендери, що мають відповідати вимогам прозорості та оперативності. Участь на таких акредитованих електронних торговельних майданчиків відбувається шляхом авторизації через кваліфікований цифровий підпис. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» від 24 лютого 2016 р. № 166 регламентується процедура авторизації особи як різновид реєстраційної процедури (Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та про ведення авторизації електронних майданчиків, 2016).

Відповідно до теоретичних розробок з адміністративного права реєстраційні адміністративні процедури розуміються як регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність правомочних органів публічної влади з питань вирішення індивідуальних адміністративних справ про встановлення (підтвердження, офіційне визнання) певних юридичних фактів шляхом, що вимагає вчинення процедурних дій щодо внесення внесення змін до державних реєстрів (Качура, 2014).

В.К. Колпаков відносить реєстраційні процедури виконують завдання із підтвердження юридичних фактів (Колпаков, 1999).

Здійснення процедури реєстрації на електронних майданчиках відбувається через оператора, уповноваженого на подання до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України клопотання щодо допуску до цієї інформаційної платформи – <https://prozorro.gov.ua/for-places>. Реєстрація заяви здійснюється і у системі Державного підприємства «Прозорро».

Відповідно до вимог Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків ухвалення рішення про допуск до системи «PROZORRO» відбувається за результатами розгляду заявних документів, поданих до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України впродовж 20 робочих днів колегіально.

Здійснення публічних закупівель, з врахуванням того, що базується на використанні коштів державного та місцевих бюджетів, має підлягати належному фінансовому контролю, як внутрішньому, так і зовнішньому. Здійснення фінансового контролю на загальних засадах регламентується Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 р. № 2939-XII (Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні, 1993).

Уповноваженим органом на здійснення функцій державного фінансового контролю є Державна аудиторська служба України, що функціонує на основі спеціального положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43 (Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України, 2016). Також функцію фінансового контролю покладено на Антимонопольний комітет України та Рахункова палата України в межах наданої чинним законодавством компетенції.

Згідно із ч. 1 ст. 5 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 р. № 2939-XII визначено такі форми контролю у сфері публічних закупівель, як моніторинг, аудит перевірки закупівель, інспекційна перевірка. Здійснення фінансового контролю за якістю проведення публічних закупівель вимагає реалізації послідовної сукупності дій інспекційного втручального характеру, що забезпечує належну реалізацію певних стратегічних задач розвитку (Самагальська, 2013). Контрольно-наглядові адміністративні процедури у сфері публічних закупівель мають

реалізовуватися за місцезнаходженням об'єкта перевірки чи за місцем знаходження об'єкта його права власності відповідно до вимог Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550.

Прозорість проведення фінансової перевірки здійснення публічних закупівель забезпечується нормативною вимогою повідомлення підконтрольного суб'єкта про заходу аудиту. Під час документальної перевірки результатів здійснення публічних закупівель вимагається подання документів на паперових носіях, а також із створенням можливості демонстрації їх електронних відповідників.

За результатами проведення фінансового контролю у сфері здійснення публічних закупівель у Харківській області у 2022 році відбулось 707 фінансових моніторингових, де було витрачено 9,2 млрд грн, з них понад 4,7 млрд гривень склали розмір збитків. Зокрема, було

встановлено незаконне витрачання коштів Державного бюджету України на суму 700 млн гривень. Заподіяні збитки відбулись в наслідок вчинення таких правопорушень: схвалення замовником тендерної пропозиції, що необхідно було відхилити; порушення адміністративної процедури публічної закупівлі; порушення порядку оприлюднення публічної інформації про закупівлю; інші правопорушення законодавства.

В наслідок здійснених перевірок до чотирьох посадових осіб було застосовано заходи адміністративної відповідальності, що очевидно є відносно заниженим кількісним показником.

Висновки. Отже, у сфері здійснення публічних закупівель реалізуються такі види адміністративних процедур, як: реєстраційні, інформаційні, втручальні, інспекційні, контрольно-наглядові, деліктні. Ефективність реалізації такої сукупності адміністративних процедур у сфері публічних закупівель впливають на якість суспільних відносин із забезпечення стратегії використання публічних фінансів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Leheza Yu. O. Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 522–524.
2. Легеза, Ю., Пушкіна, О., Паутов, Г. Використання сонячної енергії як напрям забезпечення вимог життєздатності населених пунктів: нормативно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2022. 3, 3–8, doi: 10.32782/LST/2022-3-1
3. Розвиток законодавства з питань державних закупівель та проблемні питання його застосування. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35683
4. Звіт USAID та UKAID: вплив PROZORRO. Березень 2017 р. (створено в рамках проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах» за фінансування USAID та UKAID). К., 2017. 12 с.
5. Селіванова Н. П. Адміністративно-правове забезпечення функціонування системи електронних закупівель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Науково-дослідний інститут публічного права. К., 2017. 222 с.
6. Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 631. *Офіційний вісник України*. 2013. № 69. С. 27. Ст. 2532
7. Звіт USAID та UKAID: вплив PROZORRO. Березень 2017 р. (створено в рамках проекту «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах» за фінансування USAID та UKAID). К., 2017. 12 с.
8. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та про ведення авторизації електронних майданчиків : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 166. *Офіційний вісник України*. 2016. № 22. С. 13. Ст. 855.
9. Качура О. А. Поняття адміністративних процедур державної реєстрації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2014. № 1. С. 101–107.
10. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. К. : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
11. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
12. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text>
13. Самагальська Ю. Я. Стадії інспекційного провадження: загальна характеристика. *Вісник Львівського університету*. Серія «Юридична». 2013. Вип. 58. С. 157–162.

REFERENCES:

1. Leheza Yu.O. (2022) Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine [Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7, P. 522–524 [in English]
2. Leheza, Yu., Pushkina, O., Pautov, H. (2022) Vykorystannia soniachnoi enerhii yak napriam zabezpechennia vymoh zhyttiezdatsnosti naselenykh punktiv: normatyvno-pravovyi aspekt [The use of solar energy as a means of ensuring the viability of settlements: regulatory and legal aspect]. *Law. State. Technology*, 3, 3–8, doi: 10.32782/LST/2022-3-1 [in Ukrainian]
3. Rozvytok zakonodavstva z pytan derzhavnykh zakupivel ta problemni pytannia yoho zastosuvannia (2023) [Development of legislation on public procurement and problematic issues of its application]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35683 [in Ukrainian]
4. Zvit USAID ta UKAID (2017): vplyv PROZORRO [USAID and UKAID report]. Bepezen 2017 p. (ctvopeno v pamkax ppoekty «Ppozopict ta pidzvitnict y depzhavnomy yppavlinni ta pocyhax» za financyvannia USAID ta UKAID). K., 2017. 12 s. [in Ukrainian]
5. Celivanova, H. P. (2017) Adminictpatyvno-ppavove zabezpechennia funktsionyvannia cytemy elektponnykh zakypivel v Ukraïni [Administrative and administrative assurance of the functioning of the electronic registration system in Ukraine] : diss. ... kand. yupyd. nayk: 12.00.07 ; Haykovo-doclidnyi inctytyt pyblichnoho ppava. K., 2017. 222 s. [in Ukrainian]
6. Ppo zatvepdzhennia Popiadky ppovedennia pepevipok depzhavnykh zakypivel Depzhavnoiu financovoiu inpektsiieiu ta ii teptyopialnymy ophanamy i vncennia zmin do deiakyyh aktiv Kabinety Minictpiv Ukraïny (2013) [For the approval of the Procedure for the Conduct of Financial Investments by the Financial Inspection and other regional bodies and the introduction of changes to some assets of the Cabinet of Ministers of the UK Documents]: Poctanova Kabinety Minictpiv Ukraïny vid 1 cepphia 2013 p. № 631. *Ofitsiinyi vicnyk Ukraïny*. № 69. C. 27. Ct. 2532. [in Ukrainian]
7. Zvit USAID ta UKAID: vplyv PROZORRO. Berezen 2017 r. (stvorenno v ramkakh proekty "Prozorist ta pidzvitnist y derzhavnomy ypravlinni ta poslyhakh" za finansyvannia USAID ta UKAID) [USAID and UKAID Report: Impact of PROZORRO. November 2017 p. (created in the framework of the project "Responsibility and accountability and responsible authorities and obligations" for funding by USAID and UKAID)]. Kyiv, 2017, 12 p. [in Ukrainian].
8. Ppo zatvepdzhennia Popiadky funktsionyvannia elektponnoi cytemy zakypivel ta ppo vedennia avtopyzatsii elektponnykh maidanchykyv [For the approval of the procedure for the functioning of the electronic registration system and for the automatic registration of electronic sites]: Poctanova Kabinety Minictpiv Ukraïny vid 24 liutoho 2016 p. № 166. *Ofitsiinyi vicnyk Ukraïny*. 2016. № 22. C. 13. Ct. 855. [in Ukrainian]
9. Kachypa, O. A. (2014) Poniattia adminictpatyvnykh ppotsedyp depzhavnoi peiectpatsii [The concept of administrative procedures is importan]. *Bicnyk Natsionalnoho texnichnoho ynivepcytety Ukraïny «Kyïvckyï politexnichnyi inctytyt»*. *Cepiia «Politolohiia. Cotsiolohiia. Ppavo»*, № 1. C. 101–107. [in Ukrainian]
10. Kolpakov, B. K. (1999) Adminictpatyvne ppavo Ukraïny [Administrative law of Ukraine] : pidpychnyk. K. : Yupinkom Intep. 736 c. [in Ukrainian]
11. Ppo ocnovni zacady zdiicnennia depzhavnoho financovoho kontroliu v Ukraïni [On the current tasks of financial control in Ukraine] : Zakon Ukraïny vid 26 cichnia 1993 p. № 2939-XII. *Bidomociti Bepxovnoi Pady Ukraïny*. 1993. № 13. Ct. 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> [in Ukrainian]
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu audytorsku sluzhbu Ukraïny [On the approval of the Regulations on the State Audit Service of Ukraine]: Poctanova Kabinety Minictpiv Ukraïny vid 3 liutoho 2016 p. № 43. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-p#Text> [in Ukrainian]
13. Camahalcka, Yu. Ia. (2013) Ctadii inpektsiinoho ppovadzhennia: zahalna xapaktepyctyka [Stages of inspection: general technical]. *Bicnyk Lvivckoho ynivepcytety*. *Cepiia «lupydychna»*. Vyp. 58. C. 157–162 [in Ukrainian]

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.31+343.35

Андрій БОРОВИК

кандидат юридичних наук, доцент, віцепрезидент, Науково-дослідний інститут публічного права, вул. Г. Кірпи, 2А, Київ, Україна, 03035

ORCID: 0000-0003-1834-404X

Scopus Author ID: 57210571338

DOI: 10.32782/LST/2023-2-6

Бібліографічний опис статті: Боровик, А. (2023). Актуальні питання тлумачення юридичної конструкції «у зв'язку з виконанням службових обов'язків» у складах кримінальних правопорушень проти представників влади. *Law. State. Technology*, 2, 36–42, doi: 10.32782/LST/2023-2-6

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ «У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ» У СКЛАДАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ

У статті на підставі аналізу наукової літератури та судової практики досліджено юридичну конструкцію «у зв'язку з виконанням службових обов'язків» та подібні їй в складах кримінальних правопорушень проти представників влади з метою виявлення проблем у цій сфері та розроблення пропозицій щодо їх розв'язання.

Встановлено, що у теорії кримінального права сформувалося три основні позиції щодо тлумачення юридичних конструкцій «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібних їм: 1) вони позначають мотив кримінального правопорушення; 2) вони позначають мету кримінального правопорушення; 3) вони позначають мету та мотив кримінального правопорушення. Серед інших позицій – визнання вказаних конструкцій такими, що позначають час вчинення кримінального правопорушення чи його обстановку.

Аргументовано, що незважаючи на гостру дискусію щодо місця цих конструкцій у позначенні ознак складів посягань на представників влади, вони вказують передусім на необхідні ознаки суб'єктивної сторони кожного із зазначеної групи деліктів, які можуть вчинятися з різною метою та різними мотивами. Відтак їх заміна на чітко визначені мету та мотиви є недоцільною.

Головне призначення цих конструкцій полягає в розкритті зв'язку між вчиненим кримінально протиправним діянням по відношенню до представника влади та виконанням обов'язків потерпілим. Вони мають значення для кваліфікації цих деліктів, а також повинні враховуватися під час призначення покарання.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; мета кримінального правопорушення; мотив кримінального правопорушення; суб'єктивна сторона кримінального правопорушення; кримінальна відповідальність; виконання службових обов'язків; посягання на представників влади.

Andrii BOROVYK

Candidate of Law Science, Associate Professor, Vice-President, Scientific Institute of Public Law, H. Kirpa str., 2A, Kyiv, Ukraine, 03035

ORCID: 0000-0003-1834-404X

Scopus Author ID: 57210571338

DOI: 10.32782/LST/2023-2-6

To cite this article: Borovyk, A., (2023). Aktualni pytannia tлумachennia yurydychnoi konstruktsii “u zviazku z vykonanniam sluzhbovykh oboviazkyv” u skladakh kryminalnykh pravoporushen proty predstavnykiv vlady [Current issues of interpretation of the legal construction “in connection with the performance of official duties” in criminal offenses against government officials]. *Law. State. Technology*, 2, 36–42, doi: 10.32782/LST/2023-2-6

CURRENT ISSUES OF INTERPRETATION OF THE LEGAL CONSTRUCTION “IN CONNECTION WITH THE PERFORMANCE OF OFFICIAL DUTIES” IN CRIMINAL OFFENSES AGAINST GOVERNMENT OFFICIALS

According to the analysis of scientific literature and judicial practice, the article examines the legal construction «in connection with the performance of official duties» and similar ones in criminal offenses against government officials with the aim of identifying problems in this area and developing proposals for their solution.

It is established that the theory of criminal law has three main positions regarding the interpretation of the legal constructions «in connection with the performance of official duties», «in connection with activities» and similar ones: 1) they denote the motive of a criminal offense; 2) they denote the purpose of a criminal offense; 3) they denote the purpose and motive of a criminal offense. Other positions include the recognition of these constructions as denoting the time of the criminal offense or its setting.

It is argued that despite the heated debate on the place of these constructions in defining the elements of offenses against government officials, they primarily indicate the necessary features of the subjective side of each of the above group of torts which may be committed for different purposes and with different motives. Therefore, their replacement with clearly defined goals and motives is inappropriate.

The main purpose of these constructions is to reveal the connection between the criminal offense committed against a government official and the performance of duties by the victim. They are important for the qualification of these torts and should also be taken into account when imposing punishment.

Key words: *criminal offense; purpose of a criminal offense; motive of a criminal offense; subjective side of a criminal offense; criminal liability; performance of official duties; encroachment on representatives of the authorities.*

Актуальність проблеми. Однією з особливостей посягань на представників влади є наявність мотиву та/або мети вчинення зазначених деліктів, пов'язаних з виконанням потерпілими службових обов'язків. У диспозиціях статей 345, 346, 347, 348, 351, 351-1, 351-2 КК України відсутні безпосередні вказівки на мету чи мотив вчинення посягань на представників влади. Однак чи означає це відсутність таких ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень? Адже законодавець у статтях 345, 346, 347, 348 КК України застосовує юридичні конструкції, пов'язані з мотивом та/або метою вчинення кримінального правопорушення на кшталт «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібні їм. Хоча у статтях 351, 351-1, 351-2 КК України таких чи аналогічних конструкцій не застосовано. Водночас у правозастосовній діяльності виникає чимало труднощів із встановленням мети та мотиву як ознак суб'єктивної сторони посягань на представників влади, а також розмежуванням цих ознак.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за посягання на представників влади знайшли відображення у працях Г. Є. Болдаря, Л. П. Брич, А. С. Габуди, Н. О. Гурорової, Ю. П. Дзюби, Л. В. Дороша, О. О. Дудорова, О. В. Зайцева, І. М. Залялової, О. О. Кашкарова, В. А. Клименка, В. О. Навроцького, В.І. Осадчого та інших. Водночас низка питань у цій сфері залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, а тому потребують подальших наукових розвідок.

Мета дослідження полягає у дослідженні юридичної конструкції «у зв'язку з виконанням

службових обов'язків» та подібних їй в складах кримінальних правопорушень проти представників влади з метою виявлення проблем у цій сфері та розроблення пропозицій щодо їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для позначення зв'язку кримінально протиправного діяння проти представника влади та виконанням цими особами службових обов'язків у КК України використано різні юридичні конструкції на кшталт «під час виконання службових обов'язків», «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «під час примусового виконання рішень», «під час виконання покладених обов'язків» та подібні їм. Тому виникає необхідність у визначенні місця цих конструкцій у системі ознак складів посягань на представників влади.

В юридичній конструкції «під час виконання службових обов'язків» та подібних їй вказують на час законної діяльності потерпілих. Однак, чи можна цей час вважати часом вчинення кримінально протиправного діяння? Час учинення кримінального правопорушення визначають як певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки (Кримінальне право України, 2020, с. 159); період, протягом якого суб'єкт вчиняє кримінальне правопорушення (Вознюк А.А., 2019, с. 261); проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років тощо, протягом яких учиняють кримінальне правопорушення (Вознюк А.А., 2011, с. 63). Виходячи з цих дефініцій можна стверджувати, що юридична конструкція «під час виконання службових обов'язків» та подібні їй дійсно свідчить про час

вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 342 КК України. Відтак, опір можливий з моменту початку виконання відповідними потерпілими своїх обов'язків до їх завершення. Він не можливий до початку виконання таких обов'язків чи після.

Більше труднощів виникає під час тлумачення юридичних конструкцій «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібних їм. Основне призначення цих конструкцій полягає в розкритті зв'язку між вчиненим кримінально протиправним діянням по відношенню до представника влади та виконанням обов'язків потерпілим.

З огляду на різноманітність цих юридичних формулювань, а також індивідуальні особливості кримінально протиправних деліктів проти представників влади у теорії кримінального права сформувався декілька позицій щодо тлумачення зазначених конструкцій.

Частина вчених вважає, що конструкції «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібні їм позначають **мотив кримінального правопорушення**. Цю позицію підтримують, наприклад, А. В. Бойко та Л. В. Дорош (в контексті ст. 345 КК України) (Бойко, 2013, с. 160-161; Кримінальний кодекс України, 2013, с. 725), С. І. Дячук (в контексті ст. 345, 346, 348 КК України) (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2008, с. 1114, 1116, 1119), Л. П. Брич (в контексті ст. 345, 347, 348 КК України) (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2018, с. 1055-1056, 1059, 1063).

Водночас О. О. Кирбят'єв висловлює заперечення цієї позиції зазначаючи, що у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 342, 343, 345, 347, 348 КК України, мотиви суб'єкта злочину або кримінального проступку пов'язані з виконанням потерпілим службових обов'язків, проте саме виконання цих обов'язків навряд чи можна розглядати в якості мотиву (принаймні подібний умовивід суперечить визначенню поняття «мотив») (Кирбят'єв О.О., 2021, с. 270). Дійсно словосполучення «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків» та подібні йому не відповідає ознакам визначення мотиву кримінального правопорушення, однак може бути юридичною конструкцією, яка позначає такі мотиви (наприклад, мотив помсти чи невдоволення виконанням таких обов'язків).

Існують прихильники визнання досліджуваних конструкцій такими, що позначають **мету кримінального правопорушення**. Серед них, наприклад, Г. Є. Болдарь, який таку мету вба-

чає у ст. 344 КК України (Кримінальне право, 2012, с. 326).

Окремі вчені є прибічниками позиції, відповідно до якої ці юридичні конструкції вказують на обов'язкову **мету та мотив вчинення посягань на представників влади**. Серед них, наприклад, В. І. Осадчий в контексті ст. 345 КК України (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2018, с. 805) та Г. Є. Болдарь – в контексті ст. 348 КК України (Кримінальне право, 2012, с. 334).

В. І. Осадчий переконує, що злочин, передбачений ст. 345 КК України, вчиняють саме у зв'язку з діяльністю працівника правоохоронного органу. Така діяльність чомусь не влаштовує винного, він нею невдоволений, що спонукає його до вчинення злочину. Це спонукання (мотив злочину) викликає у винного бажання не допустити діяльності працівника правоохоронного органу, змінити її характер, припинити її чи вчинити злочин через діяльність, яка вже відбулася. Це і є метою злочину (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2018, с. 805).

Подібними є міркування І. М. Ізай, яка зазначає, що у статтях 345, 347, 348 КК України словосполучення «у зв'язку із виконанням службових обов'язків» вказує на обов'язкову мету (у разі перешкодження поточної або майбутньої діяльності), та мотив (у разі помсти за минулу діяльність), що встановлюються у взаємозв'язку із обов'язками, які виконує потерпілий. За статтями 343, 345, 347, 348 КК України слід кваліфікувати посягання на колишнього працівника правоохоронного органу у зв'язку із виконанням таким працівником службових обов'язків у минулому, з метою примушування до визнання процесуальних рішень незаконними (подання заяв, надання показань щодо незаконності рішень, прийнятих під час перебування на посаді в правоохоронному органі) (Ізай І.М., 2018, с. 14).

Досить оригінальний підхід в контексті кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 345 КК України, пропонує Л. П. Брич. На її переконання суб'єктивна сторона цього злочину характеризується **мотивом**: «у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків». Водночас на думку дослідниці значення слів «у зв'язку з» виконанням службових обов'язків виявляється **через мету дій винного** і, як відомо, має три прояви, а саме з метою: 1) не допустити виконання службових обов'язків (діяння вчиняється до початку виконання потерпілим службових обов'язків); 2) зупинити, перервати виконання потерпілим своїх службових обов'язків (відпо-

відно, діяння вчиняється у процесі виконання потерпілим своїх службових обов'язків); 3) помститися потерпілому за виконання ним своїх службових обов'язків (діяння можуть учинити як у процесі, так і після закінчення виконання потерпілим своїх службових обов'язків) (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2018, с. 1055-1056). Таким чином, вона дійшла висновку, що мета, зазначена в диспозиції ч. 1 ст. 343 КК України, за змістом ідентична одній з цілей, з якою можуть вчинити злочин, передбачений ч. 1, ч. 2 чи ч. 3 ст. 345 КК України. Тому, попри те, що поняття мотиву й мети злочину відображають різні явища реальної дійсності, завдяки нерозривності явищ, які вони позначають, їх умовно можна вважати спільними ознаками (Брич Л. П., 2013, с. 524–525).

Окремі твердження вчених щодо обов'язковості мотиву та мети складно зрозуміти, оскільки вони, розкриваючи ці ознаки суб'єктивної сторони, не акцентують на їх обов'язковості. Наприклад, аналізуючи суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 346 КК України, В. І. Осадчий зазначає, що мотивом цього делікту є невдоволення діяльністю державного чи громадського діяча, а мета – вплинути на таку діяльність шляхом вчинення описаних у ст. 346 КК діянь чи вчинити їх у будь-який час до або після її завершення (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 2018, с. 808).

В. І. Осадчий зауважував, що юридична конструкція «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків» з об'єктивної сторони вказує на **час учинення злочину** (Осадчий В. І., 2004 с. 129). В. П. Беленок вважає таку позицію недостатньо обґрунтованою, оскільки вказана юридична конструкція є суб'єктивною ознакою погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, вказує на психічне ставлення особи до вчинюваного діяння, підкреслює вольову й інтелектуальну ознаки умислу та слугує мотивом та (або) метою вчинення злочинів, передбачених ст. 345 КК України. Позиція В. І. Осадчого на переконання В. П. Беленка є слушною лише за умови, якщо посягання вчиняється безпосередньо в момент виконання працівником правоохоронного органу службових обов'язків. Водночас, якщо посягання вчиняється у зв'язку з минулою діяльністю працівника правоохоронного органу, юридична конструкція «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу службових обов'язків» не може вказувати на час учинення злочину (Беленок, 2021, с. 55–56).

Дійсно юридична конструкція «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного

органу службових обов'язків» може свідчити як про час вчинення посягання на представника влади, охоплюючи усі періоди (перед виконанням, під час та після). Водночас нею охоплюється і вчинення цих деліктів з певною метою чи мотивом.

Тому й не дивно, що частина дослідників посягають проти представників влади дистанціюється від чіткої ідентифікації юридичних конструкцій «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібними їм в системі ознак складу кримінального правопорушення, передусім суб'єктивної його сторони. Це обумовлено не стільки недоліками відповідних юридичних формулювань, скільки відсутністю визначень термінів, які вони позначають.

У контексті цього М. М. Комарницький стверджує, що системний аналіз законодавства дозволяє зробити висновок, що застосування законодавцем формулювання «вчинення злочину у зв'язку з виконанням особою службових обов'язків або громадського обов'язку» рівнозначне формулюванню «вчинення злочину з метою перешкоджання правомірному здійсненню даною особою своєї службової діяльності або виконання громадського обов'язку або з мотивів помсти за таку діяльність». Дані відмінності у формулюванні диспозицій кримінально-правових норм свідчать про недоліки юридичної техніки. Це не кращим чином впливає на діяльність слідчих і судових органів, а з точки зору правозастосовувача чітка вказівка на мотиви і мету вчинення даної категорії злочинів зробила б кваліфікацію таких діянь точнішою. Розглядаючи можливість законодавчого удосконалення суб'єктивних ознак аналізованих злочинів проти осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, 91% визнали, що словосполучення «у зв'язку з виконанням потерпілим чи його близькою особою службового чи громадського обов'язку» є вказівкою на обов'язкові ознаки складів вказаних злочинів – мету та мотив – не допустити або припинити правомірну діяльність потерпілого, змінити її характер чи помститися за таку діяльність (Беленок В. П., 2021, с. 127).

А. М. Удод звертає увагу на те, що метою злочину є кінцевий результат, якого прагне досягти особа, вчиняючи злочин. Натомість застосування в законі поняття «...у зв'язку з...» не дає однозначної відповіді на питання про зміст обов'язкових ознак суб'єктивної сторони досліджуваного складу злочину (окрім, вини), зокрема про закріплення мети або ж мотиву в якості таких ознак. Для вирішення цього питання він

радить звернутися до логіко-семантичного тлумачення категорії «...у зв'язку з...». Ключовою мовною формою в ній є поняття «зв'язок», яке застосовується законодавцем на позначення впливу попередньої (по відношенню до злочину) службової діяльності потерпілого на прийняття винним рішення про вчинення злочину та його реалізацію. Аналіз зв'язку між погрозою або насильством щодо працівника правоохоронного органу та службовою діяльністю останнього з використанням принципу системності та закону діалектичного протиріччя дає підстави для висновку, що означений зв'язок має двояку природу. З одного боку – він виявляється на рівні детермінації мотиваційної складової злочину, дію якої можливо описати через механізм відображення, як функції психіки. З іншого ж – виявляє об'єктивний характер, що описується за типом обумовлюючого зв'язку та зв'язку станів. Остання обставина, зокрема, обґрунтовує аналіз категорії «...у зв'язку з...» не лише з позицій суб'єктивної, а й об'єктивної сторони складу злочину (а саме, як характеристики обстановки його вчинення) (Удод А. М., 2013, с. 136-137). Виходячи з наведеного дослідник пропонує зміни до диспозиції ч. 1 ст. 345 КК України, що стосуються заміни категорії «у зв'язку з» на словосполучення «з метою перешкодити виконанню цим працівником службових обов'язків, добитися прийняття незаконного рішення або помсти». Оперування в тексті ст. 345 КК України вказівкою на мету злочину, як обов'язкову ознакою його складу, сприятиме більш однозначному тлумаченню та застосуванню досліджуваних кримінально-правових норм, а також достатньо повно відобразитиме специфіку суб'єктивної сторони погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, що дозволятиме відмежовувати її від суміжних злочинів (Удод А. М., 2013, с. 139).

З цією позицією погодитися складно, адже погрози або насильство щодо працівника правоохоронного органу можуть вчинятися, наприклад, після того як він виконав свої обов'язки, зокрема з мотивів помсти.

Юридична конструкція «у зв'язку з виконанням службових обов'язків» та подібні їй в складах кримінальних правопорушень проти представників влади мають значення не лише

для кваліфікації цих деліктів, але й повинні враховуватися під час призначення покарання в межах загальних засад призначення покарання, оскільки в певних випадках беруть участь у врахуванні ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання (Вознюк А. А., 2019, с. 46). Водночас як така, що позначає мотив кримінального правопорушення ця конструкція може враховуватися також при: а) визначенні характеру суспільної небезпечності вчиненого діяння і ступеня суспільної небезпечності особи; б) звільненні особи від кримінальної відповідальності та покарання; в) визначенні особі режиму утримання у місцях позбавлення волі; г) застосуванні заходів щодо виправлення засуджених тощо (Кримінальне право України, 2017, с. 164).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене варто зазначити, що у теорії кримінального права сформувався три основні позиції щодо тлумачення юридичних конструкцій «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з діяльністю» та подібних їм: 1) вони позначають мотив кримінального правопорушення; 2) вони позначають мету кримінального правопорушення; 3) вони позначають мету та мотив кримінального правопорушення. Серед інших позицій – визнання вказаних конструкцій такими, що позначають час вчинення кримінального правопорушення чи його обстановку.

Незважаючи на гостру дискусію щодо місця цих конструкцій у позначенні ознак складів посягань на представників влади, вони вказують передусім на необхідні ознаки суб'єктивної сторони кожного із зазначеної групи деліктів, які можуть вчинятися з різною метою та різними мотивами. Окрім того, вони можуть вказувати на час вчинення злочину чи кримінального проступку. Відтак їх заміна на чітко визначені мету та мотиви є недоцільною.

Головне призначення цих конструкцій полягає в розкритті зв'язку між вчиненим кримінально протиправним діянням по відношенню до представника влади та виконанням обов'язків потерпілим. Вони мають значення для кваліфікації цих деліктів, а також повинні враховуватися під час призначення покарання.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
2. Вознюк А. А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 3. С. 258–262.

3. Вознюк А. А. Структурні елементи часу вчинення злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). Одеса : Фенікс, 2011. С. 63–65.
4. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с.
5. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. [2-ге вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
8. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 446 с.
9. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. Т. 2. 780 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
11. Ізай І. М. Кримінально-правова протидія втручанню в діяльність працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
12. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 712 с.
13. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 336 с.
14. Беленок В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 353 с.
15. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.
16. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 220 с.
17. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.
18. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко та ін.] ; за ред. д.ю.н., проф. О. В. Меркулової, д.ю.н., доцента В. Я. Конопельського. Одеса, 2017. 430 с.

REFERENCES:

1. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk / V. Ya. Tatsii, V. I. Tiutiuhin, V. I. Borysov ta in. ; za red. V. Ya. Tatsiia, V. I. Tiutiuhina, V. I. Borysova. 6-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv : Pravo, 2020. 584 s. [In Ukrainian].
2. Vozniuk A. A. (2019). Chas vchynennia zlochynu: aktualni problemy kryminalno-pravovoho rozuminnia. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 3. S. 258–262. [In Ukrainian].
3. Vozniuk A. A. (2011). Strukturni elementy chasu vchynennia zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy. *Aktualni problemy kryminalnoho prava ta kryminolohii, kryminalno-vykonavchoho prava* : materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 28 zhovt. 2011 r.). Odesa : Feniks. S. 63–65. [In Ukrainian].
4. Boiko A.V. (2013). Kryminalna vidpovidalnist za pohrozu abo nasylstvo shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa. 231 s. [In Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: nauk.-prakt. koment.: u 2 t. / za zah. red. V. Ya. Tatsiia, V. P. Pshonky, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. 5-te vyd., dopovn. Kharkiv : Pravo, 2013. T. 2 : Osoblyva chastyna. 1040 s. [In Ukrainian].
6. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za zah. red. P. P. Andrushka, V. H. Honcharenka, Ye. V. Fesenka. [2-he vyd., pererobl. ta dopovn.]. Kyiv : Dakor, 2008. 1428 s. [In Ukrainian].
7. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / [A. M. Boiko, L. P. Brych, O. O. Dudorov ta in.] ; za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. [10-te vyd., pererobl. ta dopovn.]. Kyiv : Dakor, 2018. 1360 s. [In Ukrainian].

8. Kyrbatiev O. O. (2021). Kryminalno-pravova okhorona profesiinoi diialnosti pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv : dys. ... dokt. yuryd. nauk. Kyiv. 446 s. [In Ukrainian].
9. Kryminalne pravo. Osoblyva chastyna: pidruchnyk / za red. O. O. Dudorova, Ye. O. Pysmenskoho. Luhansk: Elton-2, 2012. T. 2. 780 s. [In Ukrainian].
10. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / [D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A. V. Savchenko ta in.]; za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Chernieia. [2-he vyd., pererobl. i dopovn.]. Kyiv : Yurinkom Inter, 2018. 1104 s. [In Ukrainian].
11. Izai I. M. (2018). Kryminalno-pravova protydia vtruchanniu v diialnist pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 20 s. [In Ukrainian].
12. Brych L. P. (2013). Teoriia rozmezhuвання skladiv zlochyniv : monohrafiia. Lviv : LvDUVS. 712 s. [In Ukrainian].
13. Osadchyi V. I. (2004). Kryminalno-pravovyi zakhyst pravookhoronnoi diialnosti : monohrafiia. Kyiv : Atika. 336 s. [In Ukrainian].
14. Belenok V. P. (2021). Kryminalno-pravova ta kryminolohichna kharakterystyka pohrozy abo nasylstva shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu : dys. ...kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 353 s. [In Ukrainian].
15. Komarnytskyi M.M. (2017). Kryminalno-pravova okhorona osib chy yikh blyzkykh rodychiv u zviazku z vykonanniam nymy svoho sluzhbovoho chy hromadskoho oboviazku : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 225 s. [In Ukrainian].
16. Udod A.M. (2013). Kryminalno-pravova kharakterystyka pohrozy abo nasylstva shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu (st. 345 KK Ukrainy) : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kharkiv. 220 s. [In Ukrainian].
17. Vozniuk A.A. (2019). Fakultatyvni oznaky skladu zlochynu: mizhhaluzevyi vymir. Aktualni problemy kryminalnogo prava [Tekst] : tezy dop. X Vseukr. nauk.-teoret. konf., prysviach. pamiaty prof. P. P. Mykhailenka (m. Kyiv, 22 lystop. 2019 r.) / [redkol.: V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiyi ta in.]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. S. 45–47. [In Ukrainian].
18. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk / [S. V. Albul, A. M. Babenko, O. A. Hrytenko ta in.]; za red. d.iu.n., prof. O. V. Merkulovoi, d.iu.n., dotsenta V. Ya. Konopelskoho. Odesa, 2017. 430 s. [In Ukrainian].

УДК 343.846 (477)

Олексій СВІТЛИЧНИЙ

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Дмитра. Яворницького, 19, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-9024-1478

DOI: 10.32782/LST/2023-2-7

Бібліографічний опис статті: Світличний, О. (2023). Кримінологічна характеристика особи розбещувача неповнолітнього. *Law. State. Technology*, 2, 43–49, doi: 10.32782/LST/2023-2-7

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ
РОЗБЕЩУВАЧА НЕПОВНОЛІТНЬОГО**

У статті досліджуються кримінологічні характеристики особи розбещувача неповнолітніх, позначені кримінологічні маркери виокремлення цієї категорії сексуальних злочинців з метою підвищення ефективності протидії розбещенню неповнолітніми кримінологічними засобами. Розбещення неповнолітніх є досить розповсюдженою злочинною проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. За статистичними даними серед відповідної групи злочинів його доля складала відповідно: в 2010 р. – 207 (15.4%) розбещення з зареєстрованих 1348 злочинів, а в 2020 – 195 (26.9%) з 725 зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Автор поділяє кримінологічні ознаки особи розбещувача неповнолітніх на : а) соціально-демографічні; б) кримінально-правові; в) соціальні ролі і статус; г) морально-психологічні характеристики. Поширення педофільних і розпусних дій найхарактерніша для осіб віком 41–62 років, що зумовлено зниженням статевих можливостей і, відповідно, утрудненням традиційних статевих контактів. Окрім того, певний вплив спричиняють інволюційні зміни у центральній нервовій системі та зниження морально-етичних установок. Класифікація психічних розладів МКБ-10 та DSW-IV відносить педофілію до сексуального розладу статевого вдоволення до дітей зазвичай передпубертатного або раннього пубертатного віку. Канадський психіатричний інститут Кларка дотримується трьохступневої градації цього розладу: 1) педофілія – статей потяг допубертатних дітей; 2) гебефілія – статей потяг до підлітків (дівчат та юнаків) віком від 12 до 14 років; 3) ефебофілія – статей потяг до дівчат та юнаків віком з 14 років. Відтак, особа розбещувача неповнолітнього з точки зору типових кримінологічних характеристик в загальному вимірі виглядає як дорослий чоловік віком здебільшого 42–61 років, маючий стійкі девіації щодо вікових параметрів сексуальних партнерів (статевий потяг до неповнолітніх), егоцентричний, зловживаючий алкоголем, сімейний, вирізняється боягузливістю і похливістю, з підвищеною жалістю до себе, який одноосібно вчинює фізичні або психічні непристойні статеві дії щодо осіб, які не досягли віку шістнадцяти років.

Ключові слова: правопорушення, злочин, розбещення, розпутні дії, неповнолітній, особа правопорушника, кримінологічна характеристика.

Oleksii SVITLYCHNYI

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Law, Dnipro University of Technology, Dmytro Yavornytskyi ave., 19, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-9024-1478

DOI: 10.32782/LST/2023-2-7

To cite this article: Svitlychnyi, O. (2023). Kryminolohichna kharakterystyka osoby rozbeshchuvacha nepovnoolitnoho [Criminological characteristics of the person of a minor who corrupts a minor]. *Law. State. Technology*, 2, 43–49, doi: 10.32782/LST/2023-2-7

**CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSON OF A MINOR
WHO CORRUPTS A MINOR**

The article examines the criminological characteristics of the person who corrupts minors, identifies the criminological markers for distinguishing this category of sex offenders in order to increase the effectiveness of countering the corruption of minors by criminological means. The corruption of minors is a widespread crime against sexual freedom and sexual integrity of a person. According to statistical data, among the corresponding group of crimes, its fate was as follows: in 2010 – 207 (15.4%) rape out of 1,348 registered crimes, and in 2020 – 195 (26.9%) out of 725 registered crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person. The author shares the criminological characteristics of the person of the corrupter of minors on: a) socio-demographic; b) criminal

law; c) social roles and status; d) moral and psychological characteristics. The prevalence of pedophile and lewd acts is most characteristic for persons aged 41–62 years, which is due to a decrease in sexual opportunities and, accordingly, the difficulty of traditional sexual contacts. In addition, involuntal changes in the central nervous system and a decrease in moral and ethical attitudes cause a certain impact. The ICD-10 and DSM-IV classification of mental disorders refers to pedophilia as a sexual disorder of sexual preference for children usually of pre-pubertal or early pubertal age. The Canadian Clark Psychiatric Institute adheres to a three-step gradation of this disorder: 1) pedophilia – sexual attraction of pre-pubescent children; 2) hebephilia – sexual attraction to teenagers (girls and boys) aged 12 to 14; 3) ephebophilia – sexual attraction to girls and boys aged 14 and over. Therefore, from the point of view of typical criminological characteristics, the person of a minor offender generally looks like an adult man, mostly 42-61 years old, with persistent deviations in relation to the age parameters of sexual partners (sexual attraction to minors), self-centered, alcoholic, family-oriented, characterized by cowardice and cowardice, with increased self-pity, who alone commits physical or mental indecent sexual acts against persons who have not reached the age of sixteen.

Key words: offense, crime, depravity, lewd actions, minor, person of the offender, criminological characteristics.

Актуальність проблеми. У сучасному українському суспільстві кожна особа має право на захист своїх прав і свобод, а, особливо, неповнолітня або психічно та фізично нерозвинута особа, аби не допускати будь-якого примусу у сфері статевого спілкування. Сексуальне або сексуалізоване насильство щодо неповнолітніх, сексуальна експлуатація та погроза насильства є супутники будь-якої війни. Насильство може бути одним із видів тортур, способом домінувати для озброєних людей. Насильство є в побуті, армії, з боку окупантів, на окупованих територіях, у полоні. Кількість випадків зростає від безкарності. На деяких окупованих територіях, наприклад, немає навіть квазіполіції та жодних представників влади, люди перебувають у змінній свідомості, є великий рівень напруги, фаталізм.

Стан дослідження. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти особи сексуального злочинця вивчали такі вітчизняні вчені, як: Ю.В. Александров, М.І. Бажанов, В.І. Борисов, Л.П. Брич, О.М. Джу́жа, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, О.Г. Кальман, Л.Г. Козлюк, С.С. Косенко, Т.Д. Лисько, Я.В. Мачужак, Л.І. Мороз, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, С.В. Чмут, А.П. Шеремет та ін. Незважаючи на важливість одержаних теоретичних та прикладних результатів, зокрема поняття «сексуального злочинця», залишилось недостатньо дослідженими деякі його кримінологічні характеристики, потребує осучаснення дослідження з огляду на військову агресію РФ проти України.

Метою цієї статті є проведення сучасного комплексного дослідження кримінологічної характеристики особи розбещувача неповнолітніх, виробити певні кримінологічні маркери виокремлення цієї категорії сексуальних злочинців з метою підвищення ефективності протидії розбещенню неповнолітніх кримінологічними засобами.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Закону України від 14 березня 2018 р. «Про

внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» протидія статевим злочинам проти дітей набула особливої актуальності та гостроти. Зокрема, в новій редакції викладено ст. 156 КК «Розбещення неповнолітніх» у двох частинах: «1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. 2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» (Закон України, 2018). Особливо відповідальне ставлення держави і суспільства спостерігається до захисту статевої недоторканості особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку або через суб'єктивні чи об'єктивні чинники не володіє статевою свободою. До того ж протидія сексуальному насильству має здійснюватися комплексно і не обмежуватися лише кримінально-правовими заходами. Отже, з'ясування кримінологічної характеристики зазначеної категорії злочинців й, зокрема тих, які вчиняються з мотивів задоволення статевої пристрасті, є важливим методологічним підґрунтям для розроблення ефективних заходів їх запобігання (Баганець, 2021).

Розбещення неповнолітніх є досить розповсюдженим злочином проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Так, за статистичними даними серед відповідної групи злочинів його доля складала відповідно: у 2010 р. – 207 (15.4%) розбещення з зареєстрованих 1348 злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 2011р. – 272 (20.2%) з 1348; 2012 – 294 (23.8%) з 1234; 2013 – 252 (22.2%) з 1126; 2014 – 209 (23.2%)

з 897; 2015 – 233 (29.5%) з 788; 2016 – 272 (30.7%) з 887; 2017 – 285 (33.6%) з 849; 2018 – 274 (33.4%) з 821; 2019 – 250 (33.3%) з 750; 2020 – 195 (26.9%) з 725 злочинів (В'юник та ін., 2020, с. 109–111). Як бачимо із вищевикладеної статистичної звітності розбещення неповнолітніх останні роки опанувало другу сходинку після зґвалтування з зареєстрованих злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи в Україні та має негативну тенденцію до зростання (Офіційний сайт Генеральної прокуратури України, 2021).

О.М. Джужа підкреслюючи актуальність боротьби із сексуальними злочинами звертає увагу на її беззаперечність, адже: 1) сексуальні злочини викликають у потерпілих найтяжчі спогади, глибокі душевні травми, що можуть привести до самогубства чи небезпечних соматичних або психічних захворювань; 2) моральна шкода є особливо значною, якщо потерпілими стають діти або неповнолітні; 3) за сексуальними мотивами вчиняється значна кількість убивств, заподіяння тілесних ушкоджень; 4) сексуальні мотиви можуть стимулювати до вчинення навіть корисливих злочинів (крадіжок, розбоїв, вимагання тощо), оскільки отримані таким чином додаткові засоби дозволяють сподіватися на успіх у стосунках із жінками; 5) сексуальна злочинність має підвищену латентність; 6) структура і характер сексуальних злочинів значною мірою пов'язані із зовнішніми соціальними умовами (Джужа, 2009, с. 8).

Особі сексуального злочинця притаманна система ознак, властивостей, якостей, що визначають її як людину, яка вчинила злочин проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Будучи різновидністю особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, які визначають і виражають характер і ступінь її суспільної небезпеки. Вітчизняні кримінологи поділяють названі ознаки на такі основні групи: а) соціально-демографічні; б) кримінально-правові; в) соціальні ролі і статус; г) морально-психологічні характеристики.

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця включають стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки властиві будь-якій особі і самі по собі не мають кримінологічного значення. Але у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців. Так,

враховуючи таку ознаку, як стать, ми можемо стверджувати, що злочинність чоловіків абсолютно переважає жіночу, особливо при скоєнні тяжких сексуальних злочинів. Принагідно відзначимо абсолютне домінування чоловіків, – серед 219 засуджених: 216 чоловіків (98,6%) та 3 жінки (1,4%). Жінки практично не вчиняють цей злочин, зазвичай з морально-етичних цінностей. Виконання функції материнства, постійне виховання дітей і підлітків, особливості фізіологічних, біологічних, психофізичних та інших якостей жінок, їх провідна роль у сімейних відносинах, безумовно, блокує основні детермінанти злочинної сексуальної поведінки проти малолітніх та неповнолітніх осіб (Чмут, Хряпінський, 2011, с. 90).

На особу розбещувача неповнолітніх певною мірою впливає зміст розпусних дій з об'єктивної сторони. Фізичні, а тим більше психічні (інтелектуальні) розпусні дії потребують неабиякого «життєвого сексуального досвіду», знань дитячої та підліткової психології, вміння використовувати прямотілії, відкритість та довірливість малих дітей та підлітків до дорослих осіб тощо. Діти дуже цінують увагу до них з боку дорослої людини, оскільки бачать у ній, насамперед, позитивний приклад для копіювання. Й, менш за усе вони припускаються негативних проявів вірогідного відношення дорослого щодо них. Прикладами вмілого використання дитячої психології з сексуальною метою, як правило, оману затуляти дитину до свого помешкання або у інше безлюдне місце, є велика кількість кримінальних справ про розбещення неповнолітніх. Все це разом засвідчує, що особа, яка не досягла повноліття, не має певних знань дитячої та підліткової психології, життєвого досвіду та практичних навичок вводити їх в оману або застосовувати примус щодо дійсних цілей спілкування з ними. За нашими спостереженнями вік злочинця, що засуджувався за вчинення злочину, передбаченого ст. 156 КК, більш зрілий, ніж за вчинення насильницьких статевих злочинів, таких як зґвалтування (ст. 152 КК) або сексуальне насильство (ст. 153 КК). Найбільша частина засуджених за розбещення неповнолітніх вчинила цей злочин у віці 52–61 років (38.6%), у віці 42–51 років (18.9%), у віці 32–41 років (12.4%). У насильницьких статевих злочинах (ст. 152 – 154 КК) за даними дослідників, віковий критерій сексуальних злочинців значно молодший і припадає на так званий юнацький і молодий вік з 14 до 21 років (41.3%) та з 22–31 років (25.1%) (Брич, 2010, с. 54–55).

Щодо криміногенної сексуальної активності за віковими особливостями близькі думки висловлює С.В. Якимова. Так, вона вказує, що загалом переважна більшість насильницьких

злочинів, учинених з мотивів задоволення статевої пристрасті, вчиняється особами від 14 до 25 років (55–60%), із них переважна частина – повнолітніми особами. Цю особливість можна пояснити порівняно вищою сексуальною активністю зазначеної вікової категорії, а також недостатньою інтеріоризацією морально-етичних установок, віковою імпульсивністю і низьким рівнем самоконтролю. З завершенням формування особистості, темпераменту, соціальної свідомості у особи виявляється потреба в самоствердженні, зокрема у відносинах із представниками протилежної статі. 30% усіх з'валтувань вчиняють неповнолітні від 14 до 17 років, 37% – молоді чоловіки від 18 до 24 років, 19% 25–29-річні. Серед неповнолітніх найвища злочинна сексуальна активність спостерігалася у віці 16–17 років. Натомість поширення педофільних і розпусних дій найхарактерніша для осіб віком 50–65 років, що зумовлено зниженням статевих можливостей і, відповідно, утрудненням традиційних статевих контактів. Окрім того, певний вплив спричиняють інволюційні зміни у центральній нервовій системі та зниження морально-етичних установок (Якимова, 2014, с. 222).

До кримінально-правових характеристик особи відноситься вік, з якого можлива кримінальна відповідальність. За розбещення неповнолітніх за логікою законодавця мають відповідати повнолітні особи, котрі тільки й можуть виступати суб'єктами досліджуваного злочину. До цієї думки приводить тлумачення ч. 2 ст. 156 КК, де обставинами, що кваліфікують розпусні дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вказані «ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього». Йдеться про повнолітніх осіб, на яких за законом покладаються обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього. Неможливо уявити у цій якості неповнолітню особу віком від 16 до 18 років. Вирішуючи питання віку особи, яка вчиняє розпусні дії щодо неповнолітньої особи, ми виходимо з того, що воно вимагає виваженого підходу щодо криміналізації «розпусних дій», насамперед, неповнолітніх щодо своїх однолітків. Соціальна відповідальність за нормальний фізичний та психічний розвиток, у тому числі статеve виховання дітей та підлітків має покладатися виключно на дорослих осіб, які повною мірою усвідомлюють шкоду розпусних дій щодо дитини. Відтак, редакція ч. 1 ст. 156 КК входить у протиріччя як зі здоровим глуздом, так і міжнародно-правовими рекомендаціями, які

радять не застосовувати кримінально-правову репресію у статевих відносинах неповнолітніх між собою (Світличний, Хряпінський, 2014, с. 27–28).

Сьогодні в Україні у цілому та в окремих її регіонах запроваджується комплекс організаційний, правових, виховних та інших заходів, спрямованих на убезпечення неповнолітніх від злочинів, пивного алкоголізму, наркотичної залежності тощо. Обмеження вільного пересування неповнолітніх містами після 22 години вечора, заборона на продаж пива та цигарок неповнолітнім та інше, безумовно, сприяють відновленню правопорядку та суттєво знижують віктимність та криміногенність молодіжного середовища. Сучасним вимогам відповідає наша пропозиція щодо підвищення віку потерпілої особи від розбещення неповнолітнього до вісімнадцяти років (Світличний, 2011, с. 207). По-перше, впровадження цієї пропозиції узгодить назву статті 156 КК з диспозицією ч. 1 цієї норми, по-друге, норми вітчизняного КК будуть узгоджуватися із положеннями міжнародних конвенцій, що ратифіковані Верховною Радою України; по-третє, кримінально-правовою охороною буде охоплена різноманітна сфера статевої недоторканності неповнолітніх, й останнє, в четверте, нормальне статеve становлення особи у період неповноліття буде закладати високі ідеали родинних цінностей та сприяти гармонійному розвитку нового покоління громадян України.

Повторність може розглядатися як друга кримінально-правова характеристика особи щодо розпусних дій. Повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу (ч. 1 ст. 32 КК). Повторність розбещення неповнолітніх зустрічається досить рідко. Так, з 195 зареєстрованих випадків розбещення в 2020 р. тільки 8 (4.1%) були вчинені після злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, на противагу значній повторності, скажімо, таких насильницьких статевих злочинів як з'валтування (ст. 152 КК) або сексуальне насильство (ст. 153 КК), серед 468 злочинів в 2020 р. повторно було вчинено 119 злочинів (25.4%).

Ще одна кримінологічна характеристика особи сексуального розбещення проявляється в одноосібному, здебільшого, вчиненні цього злочину. Насильницькі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи значною мірою характеризуються вчиненням у співучасті групою осіб. Так, за статистичними даними в 2019 р. з 352 випадків зареєстрова-

ного зґвалтування – 23 (6.5%) були вчиненні групою осіб, а 150 зареєстрованих розбещення неповнолітніх тільки 4 (2.6%) вчиненні групою осіб (Офіційний сайт Генеральної прокуратури України, 2020). За даними Департаменту інформаційного аналізу МВС України, в 2013 році 50,3% (381 осіб) – це сексуальні злочинці, які вчинили зґвалтування (для порівняння: 29,2% (221 особа) – насильницьке задоволення статевої пристрасті в неприродний спосіб, 14,1% (107 злочинів) – розбещення неповнолітніх, 6,5% (49 злочинів) – статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) (Експрес-інформація про стан злочинності на території України, 2013). Отже, можемо констатувати, що переважно т. з. “сексуальний” злочинець представлений ґвалтівниками. До найпоширеніших морально-психологічних якостей можна зарахувати: 1) брутальність, що найчастіше переходить у жорстокість, цинізм, відсутність почуття сорому, неповага і споживче ставлення до навколишніх, егоїзм; 2) крайній примітивізм у поглядах на статеві взаємини, що зводить їх до фізіологічного акту; 3) погляд на жінку, як на нижчу істоту, яка покликана служити чоловіку знаряддям сексуальної насолоди; 4) відсутність жалю до жінки, небажання і невміння співчувати їй; 5) розгнужданість, що не визнає жодних перешкод на шляху до задоволення сексуального потягу, останнє окремі ґвалтівники розглядають як елемент «ультрасучасності».

Звертаючись до психологічних характеристик розбещувача неповнолітніх обов’язково слід вказати на відхилення (девіації) щодо вікових параметрів сексуальних партнерів (відхилення за віком). У кримінологічних дослідженнях під девіантно розуміють поведінку, що не відповідає заданим суспільством нормам і типам поведінки (Герасимів, 2009, с. 123), тобто порушення будь-яких соціальних норм. Відхилення (девіація) у свідомості та поведінці людей, як правило, визріває поетапно. Первинна девіація існує, коли на окремі поведінкові відхилення, оточуючі не звертають уваги, а порушник не вважає себе таким (наприклад, вживання спиртних напоїв з випадковими людьми, що призводить до порушення суспільної моралі). Вторинна девіація існує тоді, коли навколишньою соціальною групою або офіційними організаціями людина відкрито визнається порушником норм моралі чи права. Це завжди пов’язується

з негативною реакцією на її дії. З огляду на специфіку цього дослідження, окремого розгляду потребують специфічні ознаки, що стосуються сексуальних девіацій. Педофілія як різновид сексуальної девіації є сексуальним психічним розладом, що проявляється у потязі сексуальних дій із дітьми. Сучасна класифікація психічних розладів МКБ-10 та DSW-IV відносить педофілію до сексуального розладу статевого вродобання до дітей зазвичай передпубертатного або раннього пубертатного віку. Канадський психіатричний інститут Кларка, що є провідним світовим центром з дослідження дитячої сексуальності, дотримується наступної трьохступневої градації досліджуваного психічного розладу: 1) педофілія – статей потяг допубертатних дітей; 2) гебефілія – статей потяг до підлітків (дівчат та юнаків) віком від 12 до 14 років; 3) ефебофілія – статей потяг до дівчат та юнаків віком з 14 років (Діденко, Козлова, 2009, с. 75–76). Особи, що страждають педофілією зазвичай, вчиняють свої розпусні дії поодиночі, вирізняються боягузливістю і полохливістю, з підвищеною жалістю до себе, найчастіше це залежні люди, які не можуть контролювати своє сексуальне бажання, які відчувають страх перед спілкуванням з дорослими статевими партнерами, не здатні стримувати свої імпульси. Злочинці, які вчиняють розпусні події щодо родичів, які не досягли 16 років, в більшості випадків характеризуються запальністю, агресивністю, грубістю, злісністю, зловживанням алкоголем, є деспотами та тиранами у своїй сім’ї. Результати дослідження якостей особистості надають можливість віднести винного до певного типу, що дозволить спрогнозувати вірогідність здійснення ним суспільно-небезпечного діяння в майбутньому, а також вжити необхідних заходів щодо попередження цих сексуальних злочинів.

Висновки дослідження. Особа розбещувача неповнолітнього з точки зору типових кримінологічних характеристик в загальному вимірі виглядає як дорослий чоловік віком здебільшого 42 – 61 років, маючий стійкі девіації щодо вікових параметрів сексуальних партнерів (статевий потяг до неповнолітніх), егоцентричний, зловживаючий алкоголем, сімейний, вирізняється боягузливістю і полохливістю, з підвищеною жалістю до себе, який одноосібно вчинює фізичні або психічні непристойні статеві дії щодо осіб, які не досягли віку шістнадцяти років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 14 березня 2018 р. *Інформаційний сервер Верховної Ради України*. Текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення 10.05.2023).

2. Баганець О. Загальний стан злочинності та протидії їй на території України за 2020 рік (у порівнянні зі статистичними даними за 2013–2019 роки). URL: <https://naspravdi.today/uk/2021/04/02/zahalnyy-stand-zlochynnosti/> (дата звернення 15.06.2023).
3. В'юник М. В. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / М. В. В'юник, М. В. Карчевський, О. Д. Арланова ; упоряд. Ю. В. Баулін ; Коміс. з питань прав. реформи, Робоча група з розвитку кримін. права. Харків : Право, 2020. 212 с.
4. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Таблиця. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 16.06.2023).
5. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія. К. : Атіка, 2009. 240 с.
6. Чмут С. В., Хряпінський П. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : монографія. Запоріжжя : Альянс – ЗНУ, 2011. 184 с.
7. Брич Л. П. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи за законодавством України : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 83 с.
8. Якимова С. В. Кримінологічний портрет особистості насильницького злочинця, який учиняє насильницькі злочини з мотивів задоволення статевої пристрасті. *Вестник Национального университета «Львовская политехника». Юридические науки*. 2014. №810. С. 220–225. Текст. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_38 (дата звернення 16.06.2023).
9. Світличний О. О., Хряпінський П. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во НГУ, 2014. 265 с.
10. Світличний О.О. Криміналізація розбещення неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету* : збірник наукових праць. *Юридичні науки*. Запоріжжя : ЗНУ. 2011. № 3. С. 202–208.
11. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Таблиця. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 16.06.2023).
12. Експрес-інформація про стан злочинності на території України. Київ : ДІАЗ МВС України. 2013. 123 с.
13. Герасимів Т. З. Девіантна поведінка особистості: філософсько-правовий вимір : монографія / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛДУВС, 2009. 523 с.
14. Діденко С. В., Козлова О. С. Психологія сексуальності : монографія. Київ : Видавничий дім Альма-матер, 2009 . 304 с.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shchodo zakhystu ditei vid seksualnykh zlovzhyvan ta seksualnoi ekspluatatsii» vid 14 bereznia 2018 r. [Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine on the Protection of Children from Sexual Abuse and Sexual Exploitation" dated March 14, 2018]. Informatsiinyi server Verkhovnoi Rady Ukrainy. Tekst. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (data zvernennia 10.05.2023).
2. Bahanets O. (2020). Zahalnyi stan zlochynnosti ta protydyi yii na terytorii Ukrainy za 2020 rik (u porivnianni zi statystychnymy danymy za 2013–2019 roky) [The general state of crime and counteraction to it in the territory of Ukraine for 2020 (compared with statistical data for 2013-2019)]. URL: <https://naspravdi.today/uk/2021/04/02/zahalnyy-stand-zlochynnosti/> (data zvernennia 15.06.2023).
3. V'iunyk M. V. (2020). Kryminalno-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analitichni materialy) [Criminal law regulation in Ukraine: realities and perspectives (analytical materials)] / M. V. V'iunyk, M. V. Karchevskiyi, O. D. Arlanova ; uporiad. Yu. V. Baulin ; Komis. z pytan prav. reformy, Robocha hrupa z rozvytku krymin. prava. Kharkiv : Pravo. 212
4. Ofitsiinyi sait Heneralnoi prokuratury Ukrainy [Official website of the General Prosecutor's Office of Ukraine]. Tablytsia. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (data zvernennia 16.06.2023).
5. Dzhuzha O. M. (2009). Zapobihannia zlochynam, pov'iazanyim iz seksualnym nasylstvom : monohrafiia [Preventing Sexually Violent Crimes : A Monograph]. K. : Atika. 240 s.
6. Chmut S. V., Khriapinskyi P. V. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za statevi znosyny z osoboioy, yaka ne dosiahla statevoi zrilosti: monohrafiia [Criminal responsibility for sexual relations with a person who has not reached sexual maturity: monograph]. Zaporizhzhia : Alians – ZNU. 184 s.
7. Brych L. P. (2010). Zlochyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkannosti osoby za zakonodavstvom Ukrainy : monohrafiia [Crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person under the legislation of Ukraine: monograph]. Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2010. 83 s.
8. Yakymova S. V. (2014). Kryminolohichniy portret osobystosti nasylnytskoho zlochynstia, yakyi uchyniaie nasylnytski zlochyny z motyviv zadovolennia statevoi prystrasti [Criminological portrait of the personality of

a violent criminal who commits violent crimes for sexual pleasure]. *Vestnyk Natsyonalnoho unyversyteta «Lvovskaia polytekhnika Yurydycheskye nauky*. 2014. № 810. S. 220–225. Tekst. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_38 (data zvernennia 16.06.2023).

9. Svitlychnyi O. O., Khriapynskyi P. V. (2014). *Kryminalna vidpovidalnist za rozbeshchennia nepovnitnikh : monohrafiia* [Criminal liability for corruption of minors : monograph]. Dnipropetrovsk : Vyd-vo NHU, 2014. 265 s.

10. Svitlychnyi O. O. (2011). *Kryminalizatsiia rozbeshchennia nepovnitnikh* [Criminalization of the corruption of minors]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu : zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni nauky. Zaporizhzhia : ZNU*. 2011. № 3. S. 202–208.

11. Ofitsiinyi sait Heneralnoi prokuratury Ukrainy [Official website of the General Prosecutor's Office of Ukraine]. Tablytsia. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (data zvernennia 16.06.2023).

12. *Ekspres-informatsiia pro stan zlochynnosti na terytorii Ukrainy* [Express information on the state of crime in the territory of Ukraine]. Kyiv : DIAZ MVS Ukrainy. 2013. 123 s.

13. Herasymiv T. Z. (2009). *Deviantna povedinka osobystosti: filosofsko-pravovyi vymir: monohrafiia* [Deviant personality behavior: philosophical and legal dimension : monograph]. Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav. Lviv : LDUVS, 2009. 523 s.

14. Didenko S. V., Kozlova O. S. (2009). *Psykholohiia seksualnosti : monohrafiia* [Psychology of sexuality: a monograph]. Kyiv : Vydavnychiy dim Alma-mater, 2009 . 304 s.

УДК 343.85

Ігор ФЕДЧАК

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0002-4539-5988

DOI: 10.32782/LST/2023-2-8

Бібліографічний опис статті: Федчак, І. (2023). Організаційні етапи реалізації моделі підзвітності CompStat у діяльності правоохоронних органів. *Law. State. Technology*, 2, 50–56, doi: 10.32782/LST/2023-2-8

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ПІДЗВІТНОСТІ COMPSTAT У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Статтю присвячено дослідженню та висвітленню сучасного позитивного досвіду організації управлінської діяльності у правоохоронній діяльності, яка виникла і сформувалась як самостійна проактивна модель діяльності на основі кращих практик управлінської діяльності запозичених з комерційного сектору суспільних відносин.

Визначено, що фундаментальними передумовами, які стали основою перегляду напрацьованого досвіду організації управлінської діяльності у роботі правоохоронних органів стали поглиблені сутнісні знання про різноманітні аспекти існування злочинності, доступність технологічних можливостей опрацювання надвеликих обсягів кримінологічних даних, підсилення практики протидії злочинності новітніми можливостями проведення кримінальних аналітичних досліджень.

Встановлено, що основна мета застосування моделі підзвітності CompStat є досягнення максимальної ефективності у вирішенні тактичних і стратегічних завдань боротьби зі злочинністю в межах наявних ресурсів правоохоронних органів, які виконують свої завдання у мінливому операційному середовищі.

Констатовано, що організаційно модель підзвітності CompStat складається з послідовної реалізації трьох складових елементів: збір та поглиблений аналіз кримінологічних даних, упровадження та етап проведення CompStat наради.

Критично важливе значення для успішної реалізації моделі правоохоронної діяльності CompStat має будова сучасної організаційної та інформаційної технологічної (IT) інфраструктури, яка передбачає широке застосування можливостей географічних інформаційних систем (ГІС). Центральним організаційним етапом реалізації досліджуваної моделі є CompStat наради, під час проведення якої керівники вищого рівня заслуховують керівників відокремлених (місцевих) правоохоронних органів та на підставі колективного досвіду та знань спільно напрацьовують ефективні контрзаходи (відповіді).

Ключові слова: управлінська діяльність, модель, кримінальний аналіз, управління ефективністю, підзвітність, інформаційні технології, CompStat нарада.

Ihor FEDCHAK

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Operative and Investigative Activities, Lviv State University of Internal Affairs, Horodotska str., 26, Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0002-4539-5988

DOI: 10.32782/LST/2023-2-8

To cite this article: Fedchak, I. (2023). Organizational stages of implementation of the CompStat accountability model in the activities of law enforcement agencies. *Law. State. Technology*, 2, 50–56, doi: 10.32782/LST/2023-2-8

ORGANIZATIONAL STAGES OF IMPLEMENTATION OF THE COMPSTAT ACCOUNTABILITY MODEL IN THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES

The article is devoted to the research and highlighting of the modern positive experience of the organization of management activities in law enforcement activities, which arose and was formed as an independent proactive model of activity based on the best practices of management activities borrowed from the commercial sector of public relations.

It was determined that the fundamental prerequisites that became the basis of the review of the accumulated experience of the organization of management activities in the work of law enforcement agencies were in-depth essential knowledge about various aspects of the existence of crime, the availability of technological possibilities

for processing extremely large volumes of criminological data, strengthening the practice of combating crime with the latest opportunities for conducting criminal analytical research.

It has been established that the main purpose of applying the CompStat accountability model is to achieve maximum efficiency in solving tactical and strategic tasks of fighting crime within the available resources of law enforcement agencies that perform their tasks in a changing operational environment.

It was found that organizationally, the CompStat accountability model consists of the sequential implementation of three constituent elements: the collection and in-depth analysis of criminological data, the implementation and stage of the CompStat meeting.

Critically important for the successful implementation of the CompStat model of law enforcement is the development of a modern organizational and information technology (IT) infrastructure, which involves the wide application of the capabilities of geographic information systems (GIS). The central organizational stage of the implementation of the studied model is the CompStat meeting, during which top-level managers listen to the heads of separate (local) law enforcement agencies and, based on collective experience and knowledge, jointly develop effective countermeasures (responses).

Key words: managerial activity, model, criminal analysis, efficiency management, accountability, information technologies, CompStat meeting.

Постановка проблеми. Проактивна модель підзвітності CompStat – скорочення від COMPuTer STATistics або COMPArative (Comparison) STATistics – це побудована на основі найновіших корпоративних практик управлінська модель діяльності правоохоронних органів, застосування якої скеровується на досягнення максимальної ефективності при ідентифікації та нейтралізації проблем, загроз та ризиків, які постійно змінюються. Модель підзвітності CompStat виникла та набула значного поширення на початку 1990-х років у США. У найбільш широкому значенні модель підзвітності CompStat є управлінською моделлю, основна мета функціонування якої є управління ефективністю.

Видається, що дослідження сучасного зарубіжного досвіду управлінської діяльності у форматі моделі підзвітності CompStat, що був сформований під впливом напрацювання поглиблених знань про злочинність, про методи досягнення максимальної ефективності в межах наявних ресурсів, а також враховує можливості інформаційних-аналітичних систем є вагомим досвідом, який потребує вивчення та висвітлення, а також упровадження у правоохоронну діяльність органів та підрозділів Національної поліції України, оскільки на відміну від традиційної пасивної (реактивної) моделі правоохоронної діяльності, CompStat є інноваційною моделлю, яка забезпечує правоохоронні організації засобами для ефективної випереджувальної діяльності. Такі дослідження слід скерувати на висвітлення становлення, сутності, характеристики організаційних компонентів та організаційних етапів запровадження моделі підзвітності CompStat.

Стан наукової розробки проблеми. Концептуальні та практичні аспекти моделі підзвітності Compstat, досліджували виключно зарубіжні учені, зокрема: Джон Етерно (John Eterno) та Елі Б. Сільверман (Eli B. Silverman), Дженнаро Віто (Gennaro Vito), Джон Рід (John Reed),

Вільям Волш (William Walsh), Джефф Годдаун (Jeff Godown), Роберт Зінк (Robert Zink), Пол Е. О'Коннелл (Paul E. O'Connell), Бренда Дж. Бонд (Brenda J. Bond), та інші (Eterno, Silverman, 2006; Gennaro, Reed, Walsh, 2017; Godown, 2009; Zink, 2007; O'Connell, 2001; Bond, 2015). Проте наукових досліджень характеристики організаційних етапів реалізації проактивної правоохоронної моделі підзвітності CompStat в Україні проведено не було.

Метою статті є дослідження та висвітлення організаційних етапів функціонування моделі підзвітності CompStat як сучасної проактивної моделі правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Характерними ознаками, які виокремлюють досліджувану проактивну модель правоохоронної діяльності від інших проактивних моделей є те, організаційно вона ґрунтується на поглибленому кримінально-аналітичному дослідженні даних про кримінальні правопорушення та порушення громадського порядку, а також на колективному напрацюванні контрзаходів (відповідей) для розв'язання стратегічних проблем, і передбачає чітку структуру підзвітності, згідно з якою керівник відокремлених (місцевих) правоохоронних органів несуть особисту відповідальність за ефективність реалізації напрацьованих стратегій діяльності шляхом застосування наявних у них сил та засобів для підтримання позитивного стану криміногенної ситуації.

Висвітлюючи організаційні засади реалізації правоохоронної проактивної моделі підзвітності CompStat слід зазначити, що така діяльність складається з трьох етапів: 1) етап збору та аналізу даних; 2) етап упровадження та 3) етап проведення наради CompStat.

Перш ніж приступати до імплементації моделі підзвітності CompStat у практичну діяльність правоохоронного органу слід змінити організаційну структуру, щоб полегшити досягнення

цілей та завдань. Щоб максимізувати ефективність діяльності, слід активно та повноцінно запроваджувати процес аналітичного опрацювання криміногенних та інших дотичних даних кримінальними аналітиками. Це має бути базовою філософією управління у всій організації.

Органи та підрозділи поліції повинні обов'язково використовувати достатню кількість мотивованих та творчих адміністраторів, які готові навчатись. Успіх реалізації моделі підзвітності CompStat значною мірою залежить від готовності здійснити перехід особового складу на вищий рівень, який передбачає безперервність у роботі та безперервне керівництво (управління), продовжуючи розвивати можливості для творчості та інновації. З цією метою слід проводити поточні та планувати майбутні навчальні заходи про суть та змістове наповнення моделі CompStat для всього особового складу поліції. Цей етап передбачає навчання як для особового складу під час призначення на посаду (початкове навчання) так і постійне підвищення кваліфікації для діючого особового складу поліції. Крім того, слід докласти зусиль для розвитку ораторського мистецтва та навичок критичного мислення осіб, від яких очікується активна участь у CompStat нарадах. Це можна зробити шляхом залученням консультантів для розвитку необхідних навичок для менеджерів та адміністраторів.

В Україні задоволення індивідуальних потреб працівників поліції в особистому професійному зростанні здійснюється відповідно до Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, затвердженому Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2015 року № 1625. Розділ VIII даного Положення визначає особливості підвищення кваліфікації, де пунктом 3 визначено два види такої діяльності: підвищення кваліфікації за професійними програмами (довгострокове) – проводиться для працівників поліції, яких зараховано до кадрового резерву; та короткострокове підвищення кваліфікації (спеціалізовані навчальні курси, тематичні семінари, семінари-практикуми, семінари-тренінги, інші види). Професійні програми для кожної категорії працівників поліції розробляються навчальними закладами Національної поліції та погоджуються з Міністерством внутрішніх справ України (Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, 2015). Видається доречним у таких програмах передбачити отримання навик критичного мислення та аналітичних здібностей.

Також ефективна реалізація етапу збору даних передбачає необхідність підготовки

сучасної організаційної та інформаційної технологічної (ІТ) інфраструктури.

Вадливою складовою інформаційної технологічної системи моделі CompStat є робота з географічними інформаційними системами (ГІС) – це інформаційні системи, які забезпечують збирання, збереження, обробку, доступ, відображення та поширення просторово-орієнтованих даних. ГІС і технології володіють значною кількістю прийомів аналізу просторових об'єктів, за допомогою яких досліджують структуру та морфологію явищ з їх кількісною оцінкою.

Будь-які дані, що містять інформацію про місцезнаходження, можуть бути відображені і проаналізовані за допомогою ГІС. Будь-яка ГІС є невід'ємною частиною аналітичного інструментарію в роботі зі створення необхідної інформації для виконавців. Завдяки об'єднанню традиційних даних поліції з іншими значущими інформаційними джерелами (такими як, наприклад, дані про демографічну або економічну ситуацію в регіоні) формуються передумови використовувати ГІС для оперативного перетворення даних в інформацію, яка приймається до уваги при прийнятті управлінських рішень. В такий спосіб істотно покращується реагування підрозділів на повідомлення про події в мінливому середовищі, а отже, підвищується безпека громадян.

З допомогою ГІС також можна аналізувати та ідентифікувати різні неочевидні закономірності та тенденції у стані криміногенної ситуації, до прикладу, чи може бути зв'язок між певними видами кримінальних правопорушень залежно від часу доби або дня тижня, чи є загальнодоступні, неконтрольовані місця привабливими для прояву кримінальної активності, чи є місця концентрації такої активності тощо.

Застосування кримінальними аналітиками можливостей ГІС дозволяє вирішувати також і такі важливі завдання:

- виявлення та маркування підозрілих подій, що містять ознаки правопорушень, що дає змогу ідентифікувати латентну злочинність;
- підтримка прийняття управлінських рішень та аналіз тенденцій у суміжних правоохоронних сферах шляхом візуалізації різномірних даних у єдиному просторі;
- зниження рівня злочинності за рахунок реалізації правоохоронних повноважень різних підрозділів;
- розбудова каналів комунікації поліції з населенням для підсилення інформаційного обміну та ширшої інтеграції можливостей громадськості в правоохоронну діяльність;
- виявлення серійності та прогнозування розвитку ситуації (Федчак, 2021, с. 167–168).

Простір – ключовий елемент аналізу для виявлення та відображення динаміки та характеристики злочинності. Геопросторовому аналізу підлягають: місця прояву кримінальних правопорушень та їх динаміка; географічні та ландшафтні характеристики, які можуть сприяти вчиненню кримінальних правопорушень (наприклад, відсутність вуличного освітлення, скупчення розважальних закладів, наявність закинутих будівель на околицях міст тощо); фактори, що генерують місця концентрації кримінальної активності «гарячі точки» (Hot Spots) тощо. Комерційно доступних пакетів програм із сучасними можливостями електронних таблиць може бути достатньо для створення описової статистики, графіків тощо, необхідних для змістовного аналізу та порівняння зібраних кримінологічних даних.

Наступним організаційним етапом реалізації моделі підзвітності CompStat у діяльність правоохоронного органу є етап впровадження, успішна реалізація якого деретмінується дотриманням ряду вимог. Так, для початку слід визначити показники ефективності діяльності. На основі показників ефективності визначаються заходи, які повинні вирішити завдання правоохоронного органу. При виборі показників важливо спочатку визначити найважливіші функції органу поліції. Перелік показників ефективності згодом можна розширити та уточнити. Також слід визначити еквівалентні одиниці для порівняння. На початку важливо визначити «еквівалентні одиниці» (наприклад, заведені чи закриті провадження, зареєстровані повідомлення, виїзди на місця подій, скарги тощо) для проведення ефективного порівняння.

Оскільки співробітники правоохоронних органів реалізують свої повноваження у змінному операційному середовищі, показники ефективності слід переглядати та уточнювати.

Вирішальним аспектом для досягнення позитивних результатів під реалізації моделі підзвітності CompStat є сумлінне ставлення до своєчасного збору точних криміногенних даних, які піддаються аналітичному дослідженню. Головною проблемою у сфері відповідного обігу та службового використання інформації є вміння правильно її оцінити. Для досягнення цієї мети потрібні знання сутності інформації, видів джерел інформації, а також специфіки її передачі та принципів управління інформацією. Оцінка даних – це визначення цінності елементів інформації з точки зору достовірності, надійності, відповідності та точності.

Оцінювання даних потрібно провести в тому контексті, в якому вони були отримані. Оцінка даних має ґрунтуватися на об'єктивному професійному судженні, оскільки якість даних є визна-

чальною для достовірності висновків, прогнозів та узагальнень, на підставі яких розробляють та реалізують відповіді (контрзаходи). Оцінка має критично важливе значення для аналітичного процесу і формування висновку, оскільки точність висновку залежить від якості даних, які йому передують.

Потрібно враховувати те, що оцінка має здійснюватися не на підставі особистих «відчуттів», а виключно на професійній підставі (аналізі знання, яке стосується оцінюваного випадку) (Федчак, 2021, с. 82–85).

У подальшому, усіма зібраними даними та інформацією, яка буде використана для проведення наради CompStat, слід завчасно ділитись з керівниками місцевих (відокремлених) підрозділів правоохоронних органів. Дотримання даної вимоги дозволяє якісно підготуватись до проведення наради місцевим керівникам. Коментарі, питання та занепокоєння від «вищих» керівників повинні бути відомі «місцевим» керівникам до запланованого часу зустрічі. Однак це не означає, що на майбутній зустрічі все відбудеться за встановленим сценарієм. Щоб можна було сформулювати продумані відповіді повідомляють тільки про основні проблеми (тобто ті, які викликають значні труднощі) занепокоєння або, як очікується, займуть тривалий проведення CompStat наради).

Завершується реалізація організаційного етапу реалізації моделі проведенням «міні» наради CompStat. Для того, щоб підготувати відповіді, місцеві підрозділи повинні проводити «Міні» CompStat наради для організації своїх думок належним чином на більш масштабних, всебічних зустрічах.

Центральним організаційним етапом реалізації досліджуваної моделі є етап CompStat наради.

Для забезпечення якісного та результативного проведення CompStat наради слід дотримуватись окремих правил та рекомендацій. Так, проводити CompStat наради слід у зручний час та у підготовленому місці. Наради мають проходити у «штабі» подалі від відволікаючих факторів. Це також дозволяє залучати додаткові ресурси (персонал, обладнання), які є у штабі, що не часто доступні у непередбачених місцях. CompStat наради мають бути заплановані на початок робочого дня, щоб учасники не відволікалися на інші службові питання.

Слід забезпечити присутність ключового управлінського персоналу на усіх засіданнях. На усіх зустрічах веде дискусії та опитування керівник вищого рівня. У нараді приймають участь керівники найвищого рівня, також при-

сутніми мають бути особи з великим досвідом роботи на місцях (територіальні та відокремлені підрозділи). Також, підрозділи або органи, які не здійснюють безпосередню протидію злочинності мають надіслати свого представника для участі у нарадах, якщо можуть виникнути проблеми, які їх стосується. В ідеалі, усі наради могли б бути доступними шляхом трансляції через мережу інтернет та бути інтерактивними.

CompStat наради слід ретельно планувати. Щоб максимізувати ефективність, зустрічі повинні призначатися виходячи з потреб конкретної організації. Багато в чому наради CompStat – це еквівалент перевірки організацією власного стану справ. Краще організаційне становище правоохоронного органу залежить від належного моніторингу (діагностики).

Також слід фіксувати хід та зміст наради CompStat. Керівникам, які готували доповіді та відповідали на запитання під час зустрічей, потрібно надіслати аудіо або відео записи (стенограми) того, що саме було сказано. Це необхідно для критичного погляду на власні дії та точного визначення заходів, які слід реалізувати за результатами наради.

Усі презентації повинні містити профіль відділу чи підрозділу, а також його керівника з його рейтингом. Як правило, ця інформація проектується на екран для відображення під час наради, або міститься у друкованих електронних таблицях, які роздаються присутнім. Профіль буде включати дату призначення керівника, географічну область, (сфери) відповідальності, короткий опис персоналу та ресурсів тощо. Це полегшує потребу мати розуміння на початку всіх зустрічей.

Завжди потрібно підтримувати ділову атмосферу, яка характеризується взаємною повагою. Під час нарад, слухати один одного так само важливо (часто набагато важливіше), ніж говорити. Учасники повинні постійно бути напоготові на особисті напади, або невинуваті критику. Процес наради не слід розглядати як дисциплінарний інструмент – завжди потрібно враховувати як успіхи, так і невдачі. Позитивні коментарі слід передавати з однаковим рівнем щирості та турботи як і критику. Позитивні тенденції, або збільшення продуктивності повинні бути стійкими і ретельно вивчені. Важливо також заохочувати окремих людей, які насправді представляють зміст роботи.

Під час нарад CompStat має відбуватись справжній діалог. Народа має носити форму жвавої дискусії, а не інквізиції. Керування нарадою – це також мистецтво. Компетентність розвивається з плином часу.

Народа CompStat дозволяє підрозділу або органу поліції виявляти та аналізувати інфор-

мацію, отриману з внутрішнього та зовнішнього середовища. CompStat нарада дає можливість зважити варіанти, обміркувати та обрати найбільш раціональні та доступні ефективні способи дій. Народа CompStat потребує залучення усіх організаційних ресурсів, до яких відносяться як практика так і міркування виконавського та керівного складу. Усі учасники навчають і всі можуть вчитися.

Однією з найбільших переваг процесу проведення наради CompStat є той факт, що цей процес опирається на інформації, якою володіють керівники місцевих правоохоронних органів. Цей тип знань загалом асоціюється з навичками. Доповідачі на нараді повинні описати стандартні операційні процедури, щоб пояснити вони реалізують свої повноваження на місцях. Уповноважені вищі керівники, які очолюють CompStat нараду зазвичай знають і розуміють організаційні цілі, але не завжди їм відомі засоби (як насправді реалізується робота на місцях). Цей процес забезпечує можливість подолати розрив у знаннях між вищими керівниками та виконавцями на місцях. Таким чином, процес може значно покращити корисні знання, доступні для організації та «генерувати нові знання та нові способи пізнання».

Окремою рекомендацією при реалізації етапу CompStat наради є те, що потрібно регулярно переглядати та використовувати усю зібрану інформацію. Для того, щоб дані були дійсно значущими, усі вони мають бути переглянуті вищим керівництвом (позитивна та негативна інформація про результати діяльності). Керівники не повинні переглядати показники продуктивності відокремлено. Цифри самі по собі не мають значення, вони повинні бути інтерпретовані. Ефективні керівники повинні завжди розуміти глобальну перспективу, щоб по-справжньому зрозуміти загальний стан та продуктивність кожного відокремленого органу чи підрозділу як складової всієї правоохоронної організації.

Вимірюючи ефективність органу чи підрозділу слід розуміти відповідь на ключове запитання: «Для кого ефективний?» Керівники повинні добре розуміти потреби кінцевих користувачів та зацікавлених сторін (тобто громадськості). Важливо розуміти, що ефективною організації служби не може бути, якщо вона не задовольняє основні потреби та очікування громадськості.

Керівники вищого рівня, або окремі співробітники повинні розуміти значення статистичних показників. Вони повинні розуміти причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Слід постійно шукати статистично значущі варіації та можливі кореляції. Керівники також повинні розуміти, що цифри можуть тлумачитися різ-

ними способами. Іноді якість набагато краща за кількість. Це залежить від того, що вимірюється. Керівникам потрібно завжди бачити загальну картину, потрібно використовувати і зрозуміти всю сукупність показників ефективності для всього територіального підрозділу чи окремого міста. Керівники також завжди повинні знати про подібність та відмінності між територіальними одиницями.

Керівники вищого рівня повинні постійно формулювати запитання: як це сталося? Чому так сталося? Чим це викликано? Коли це сталося (як давно)? Що можливо зробити, щоб змінити (або підтримати) стан справ? Доповідачі повинні відмовитися відповідати такими формулюваннями як: ми працюємо над цим, або ми візьмемо це на контроль. Необхідно не допускати таких формулювань, оскільки це припиняє діалог і є непродуктивним. Від виконавців слід вимагати план дій, у якому викладено заходи, які слід застосувати, щоб виправити ситуацію. На вище керівництво покладається відповідальність за те, щоб тримати вектор розвитку у позитивному напрямку.

Також існує загальна «стандартна» відповідь, яка може бути використана доповідачами для відхилення критики: «я це знаю (стан або недолік), але у мене немає ресурсів для вирішення цієї проблеми. У мене більше важливі питання для вирішення». Така відповідь може ускладнити подальше обговорення. По-суті, доповідач відсторонюється від подальшої критики та виправдовує недоліки у роботі. Натомість бюджетні обмеження не повинно дивувати жодну зі сторін. Якщо конкретні коригувальні заходи не можуть бути вжиті з фінансових причини, їх слід детально обговорити або під час наради CompStat, або пізніше, із залученням зацікавлених сторін.

Керівники, які заслуховуються, повинні нести конкретну відповідальність за роботу, що виконуються в певній сфері, або певною групою людей. Проте завжди будуть випадки, коли зміни в динаміці злочинності виникають спонтанно, незважаючи на зусилля співробітників поліції. Процес CompStat базується на створення та використання інституційної пам'яті. Ці події мають логічне пояснення і зрозуміло, їх слід розуміти у контексті та використовувати інформацію, надану процесом stat. Статистики називають ці непередбачені ситуації як «сто-

ронні». Завжди будуть незвичайні ситуації, головне – зрозуміти унікальність цих ситуацій.

Однією з ключових рекомендацій з успішної реалізації моделі CompStat є те, щоб повторити «те, що ми дізналися сьогодні», на завершення кожної наради. Цей простий крок виконує очевидну навчальну функцію, і чітко формулює хто за які дії відповідальний.

Процес CompStat завжди слід розуміти як еволюційний. Сам процес ніколи не повинен залишатися сталим, але його потрібно постійно модифікувати та вдосконалювати. Вся філософія та практика моделі CompStat базується на пошуку «кращої практики», а не «найкращої практики». Завжди є простір для вдосконалення.

Як **висновок**, слід зазначити, що будь-яка позитивна практика реалізації правоохоронних повноважень, застосування якої дозволяє досягти позитивних результатів у протидії поширенню злочинності, особливо у частині запобігання її виникненню потребує вивчення, дослідження та імплементації в правоохоронну практику інших правоохоронних органів. Видається, що суттєвим резервом підвищення ефективності саме управлінської складової в діяльності правоохоронних органів володіє модель підзвітності CompStat, яка заснована на кращих управлінських практиках, запозичених з комерційного сектору, які підтвердили свою дієвість та ефективність в тому числі і в сфері протидії злочинності. Модель Compstat є спробою синтезувати структуру підзвітності та стратегічне вирішення перспективних проблем. Разом з тим, слід зазначити, що застосування моделі підзвітності CompStat не є універсальною відповіддю на стан справ що складається у змінному середовищі діяльності правоохоронних органів. Проактивну правоохоронну модель підзвітності CompStat доречно застосовувати як додаткову інституційну спроможність досягати визначених завдань більш ефективно з економією обмежених правоохоронних ресурсів. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень потенціалу проактивної моделі правоохоронної діяльності CompStat є вивчення та висвітлення можливостей кримінальної аналітичної діяльності, яка займає центральне і вирішальне місце в реалізації успішної управлінської діяльності по організації запобігання та обмеження поширення злочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. John A. Eterno, Eli B. Silverman. The NYPD's CompStat: compare statistics or compose statistics? *International Journal of Police Science & Management* .Volume 12. Number 3. Pp. 426–449.
2. Vito Gennaro, John Reed, William Walsh. "Police executives' and managers' perspectives on Compstat". *Police Practice and Research*. 2017. 18(1): Pp. 15–25.

3. Jeff Godown. "The CompStat Process: Four Principles for Managing Crime Reduction". *Police Chief Magazine* Vol. LXXVI No. 8, August 2009.

4. Robert Zink. The trouble with CompStat. The PBA magazine. URL: <https://web.archive.org/web/20070427135737/http://www.nycpba.org/publications/mag-04-summer/compstat.html> (дата звернення 23.06.2023).

5. Paul E. O'Connell. Using Performance Data for Accountability: The New York City Police Department's CompStat Model of Police Management. August 2001. URL: <https://www.businessofgovernment.org/sites/default/files/CompStat.pdf> (дата звернення 23.06.2023).

6. Brenda J. Bond. Rethinking the CompStat process to enhance problem-solving responses: Insights from a randomized field experiment *Journal: Police Practice and Research: An International Journal*. URL: https://www.researchgate.net/publication/268529316_Rethinking_the_Compstat_process_to_enhance_problem-solving_responses_insights_from_a_randomized_field_experiment (дата звернення 23.06.2023).

7. Положення «Про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції». Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2015 року № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

8. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

REFERENCES:

1. John A. Eterno, Eli B. Silverman. The NYPD's CompStat: compare statistics or compose statistics? *International Journal of Police Science & Management*. Volume 12. Number 3. Pp. 426–449.

2. Vito Gennaro, John Reed, William Walsh. "Police executives' and managers' perspectives on Compstat". *Police Practice and Research*. 18(1): Pp. 15–25. 2017.

3. Jeff Godown. "The CompStat Process: Four Principles for Managing Crime Reduction". *Police Chief Magazine*. Vol. LXXVI No. 8, August 2009.

4. Robert Zink. The trouble with CompStat. The PBA magazine. URL: <https://web.archive.org/web/20070427135737/http://www.nycpba.org/publications/mag-04-summer/compstat.html> (data zvernennia 23.06.2023).

5. Paul E. O'Connell. Using Performance Data for Accountability: The New York City Police Department's CompStat Model of Police Management. August 2001. URL: <https://www.businessofgovernment.org/sites/default/files/CompStat.pdf> (data zvernennia 23.06.2023).

6. Brenda J. Bond. Rethinking the CompStat process to enhance problem-solving responses: Insights from a randomized field experiment *Journal: Police Practice and Research: An International Journal*. URL: https://www.researchgate.net/publication/268529316_Rethinking_the_Compstat_process_to_enhance_problem-solving_responses_insights_from_a_randomized_field_experiment (data zvernennia 23.06.2023).

7. Polozhennia «Pro orhanizatsiiu pislidyplomnoi osvity pratsivnykiv Natsionalnoi politsii». Zatverdzheno Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 24.12.2015 roku № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text> (data zvernennia: 07.04.2023).

8. Fedchak I. A. Osnovy kryminalnoho analizu : navchalnyi posibnyk. Lviv : Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2021. 288 s.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.01

Олена ПАСЕЧНИК

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права, Національний університет «Одеська юридична академія», вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна, 65009

ORCID: 0000-0002-2032-1851

DOI: 10.32782/LST/2023-2-9

Бібліографічний опис статті: Пасечник, О. (2023). Щодо питань розвитку окремих компонентів міжнародної правосуб'єктності. *Law. State. Technology*, 2, 57–63, doi: 10.32782/LST/2023-2-9

ЩОДО ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ

Проблеми міжнародної правосуб'єктності завжди займали й сьогодні займають чільне місце у науці міжнародного права. І це цілком природно, оскільки міжнародне право регулює відносини між суб'єктами міжнародного права, коло яких, з огляду на пов'язаність з найважливішими політичними явищами міжнародного життя різних епох, не залишалося незмінним.

Значення міжнародної правосуб'єктності полягає по суті в наступному: 1) це властивість, яку суб'єкти міжнародного права набувають в силу міжнародно-правових норм; 2) вона є не лише юридичною, а й суспільно-політичною властивістю суб'єкта міжнародного права; 3) вона базується на свободі волі конкретного суспільно-політичного утворення на міжнародній арені; 4) вона виражає юридичну здатність суб'єктів міжнародного права самостійно здійснювати свої права та обов'язки та забезпечувати їх виконання.

Міжнародна правосуб'єктність виступає як необхідна передумова участі у міжнародних правовідносинах. Виходячи із загальної теорії права, суб'єкти конкретних міжнародних правовідносин здійснюють певні міжнародні права та виконують відповідні обов'язки, що становлять юридичний зміст таких правовідносин. А оскільки носіями прав та обов'язків за міжнародним правом можуть бути лише його суб'єкти, відповідно, учасниками (суб'єктами) міжнародних правовідносин можуть бути лише носії міжнародної правосуб'єктності.

Сучасний стан міжнародних відносин безперечно свідчить на користь тенденцій, що набирають оберти, які полягають у розширенні кола носіїв міжнародної правосуб'єктності в результаті не тільки охоплення міжнародно-правовим регулюванням нових сфер міжнародного співробітництва і внутрішньодержавних відносин, але і все більш впевненим поширенням нерегулятивного впливу норм міжнародного права.

Ключові слова: міжнародні відносини, міжнародні організації, міжнародне право, міжнародна правосуб'єктність, суб'єкти міжнародного права, сучасна держава.

Olena PASECHNYK

PhD in Law, Associate Professor at the Department of International and European Law, National University "Odesa Law Academy", Fontanska doroha str., 23, Odesa, Ukraine, 65009

ORCID: 0000-0002-2032-1851

DOI: 10.32782/LST/2023-2-9

To cite this article: Pasechnyk, O. (2023). Shchodo pytan rozvytku okremykh komponentiv mizhnarodnoi pravosubiektnosti [Regarding issues of development of individual components of international legal personality]. *Law. State. Technology*, 2, 57–63, doi: 10.32782/LST/2023-2-9

REGARDING ISSUES OF DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL COMPONENTS OF INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY

The problems of international legal personality have always occupied and today occupy a prominent place in the science of international law. And this is quite natural, since international law regulates relations between subjects of international law, the circle of which, given the connection with the most important political phenomena of international life of different eras, did not remain unchanged.

The meaning of international legal personality is essentially the following: 1) it is a property that subjects of international law acquire by virtue of international legal norms; 2) it is not only a legal, but also a socio-political

property of the subject of international law; 3) it is based on the freedom of will of a specific socio-political entity in the international arena; 4) it expresses the legal ability of subjects of international law to independently exercise their rights and obligations and ensure their fulfillment.

International legal personality acts as a necessary prerequisite for participation in international legal relations. Based on the general theory of law, the subjects of specific international legal relations exercise certain international rights and perform the corresponding duties that constitute the legal content of such legal relations. And since the bearers of rights and obligations under international law can only be its subjects, accordingly, only bearers of international legal personality can be participants (subjects) of international legal relations.

The current state of international relations definitely points in favor of the trends that are gaining momentum, which consist in the expansion of the circle of carriers of international legal personality as a result of not only the coverage of new spheres of international cooperation and intrastate relations by international legal regulation, but also the increasingly confident spread of the non-regulatory influence of norms international law.

Key words: international relations, international organizations, international law, international legal personality, subjects of international law, modern state.

Актуальність проблеми. Одним з ключових питань, яке, певним чином, стало поштовхом розвитку наукових досліджень у сфері міжнародного права є проблема загальнотеоретичного визначення природи суб'єктів сучасного міжнародного права та компонентів їх правосуб'єктності. Нажаль, навіть і зараз, остаточної, загальнотеоретичної та збалансованої відповіді на таке питання не має. Більш того, революційні метаморфози сучасного інформаційно-комунікаційного світу, додають новітні виклики до вказаної проблематики.

Проблеми міжнародної правосуб'єктності завжди займали й сьогодні займають чільне місце у науці міжнародного права. І це цілком природно, оскільки міжнародне право регулює відносини між суб'єктами міжнародного права, коло яких, з огляду на пов'язаність з найважливішими політичними явищами міжнародного життя різних епох, не залишалось незмінним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розвитку окремих компонентів міжнародної правосуб'єктності стали предметом наукових досліджень А. Колодія, С. Погребняка, О. Уварової. Спеціальним дослідженням у сфері міжнародного публічного права присвячені праці Л. Галенської, О. Луткової, Л. Новікової, А. Сибатян. Чимало окремих компонентів зазначеної проблеми залишає визначення системи нормативного закріплення в міжнародному праві актуальними.

Частково проблему міжнародної правосуб'єктності досліджувала О. Київець, соціологію норм права, та, в тому числі, норм міжнародного права розглядала І. Музика, окремі сторони досліджуваної проблеми розкрито у працях В. Буткевича, О. Буткевич, В. Денисова, О. Задорожного, В. Мицика, О. Мережка, Л. Тимченка та ін.

Мета дослідження – розкрити історичні засади та сучасні тенденції розвитку окремих компонентів міжнародної правосуб'єктності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правосуб'єктність зазвичай розуміється як здатність бути, використовуючи традиційну антропоморфну термінологію, «носієм юридичних прав та обов'язків». Це поняття часто пов'язане з філософією особистості і включає елемент «юридичної волі».

Правосуб'єктність є структуруючим інструментом у правових системах, не в останню чергу і в системі міжнародного права, оскільки вона вказує, які суб'єкти беруть участь або мають здатність брати участь у правових відносинах. Використовувана переважно як взаємозамінна з поняттям «суб'єкт права», «правосуб'єктність» є ознакою, що підтверджує юридичне існування (Січевлюк, 2020: с.128). Мати «суб'єктність» у міжнародному праві означає включення до міжнародно-правової системи як актора, означає підкорятися закону і мати право його використовувати (Буткевич, 2002: с. 294).

Термін «міжнародна правосуб'єктність» не є лише доктринальним. Він використовується і у міжнародно-правових документах. Наприклад, у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, 1970 року зафіксовано обов'язок кожної держави поважати правосуб'єктність інших держав (Декларація про принципи міжнародного права, 1970). У ст. 176 Конвенції ООН з морського права Орган наділяється міжнародною правосуб'єктністю, яка надається йому для здійснення функцій і досягнення його цілей (Конвенція ООН з морського права, 1980). У п. 1 ст. 4 Римського статуту Міжнародного кримінального суду встановлено, що цей суд має міжнародну правосуб'єктність (Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998).

Вникаючи у сутність міжнародної правосуб'єктності, ми цим усвідомлюємо природу суб'єкта міжнародного права, його конституючі

ознаки. Як загальна ознака всіх суб'єктів міжнародного права, міжнародна правосуб'єктність передбачає здатність таких суб'єктів підпорядковуватися чинним міжнародно-правовим нормам і брати участь у міжнародних правовідносинах – саме в цьому сенсі міжнародна правосуб'єктність стає критерієм як ідентифікації, так і відмежування суб'єктів міжнародного права, які розмежовуються за змістом правосуб'єктності.

Широко визнано, що міжнародна правосуб'єктність є поліструктурною за своїм складом і включає як основні компоненти міжнародну правоздатність, міжнародну дієздатність та міжнародну деліктоздатність. Відповідно, міжнародна правоздатність – це здатність володіти правами та виконувати обов'язки за міжнародним правом, міжнародна дієздатність – це здатність самостійно здійснювати права та обов'язки за міжнародним правом, міжнародна деліктоздатність – це здатність нести відповідальність за міжнародним правом.

Досить часто поняття міжнародної правоздатності ототожнюється з міжнародною правосуб'єктністю. Проте у кожній категорії суб'єктів міжнародного права правоздатність різна і визначається набором потенційних прав та обов'язків. У цьому сенсі важливо розрізнати правоздатність і правосуб'єктність: остання відображає здатність особи бути суб'єктом міжнародного права взагалі, тобто виступати як носій міжнародних прав та обов'язків. Кількість таких прав та обов'язків значення не має: достатньо мати (навіть потенційно) хоча б одне право або нести хоча б один обов'язок, щоб бути суб'єктом міжнародного права. У цьому полягає неподільність та універсальність міжнародної правосуб'єктності: вона одна для всіх суб'єктів, незалежно від їхнього статусу та ролі в системі міжнародних відносин, і не характеризує індивідуальні відмінності. Як не можна бути більшою чи меншою мірою суб'єктом права, так і не можна володіти більшою чи меншою мірою міжнародною правосуб'єктністю: вона єдина і неподільна, а відповідно, не має обсягу.

З іншого боку, міжнародна правоздатність відображає потенційний обсяг прав та обов'язків, носієм яких може бути той чи інший суб'єкт, і, отже, є *кількісною характеристикою* суб'єкта міжнародного права. А тому кожна категорія суб'єктів міжнародного права має правосуб'єктність різну і відображає їх видові особливості. Як зазначає В. Г. Буткевич, «обсяг реалізації міжнародної правосуб'єктності не є критерієм для визнання правосуб'єктності» (Буткевич, 2002: с. 303).

У цьому сенсі, якщо міжнародна правоздатність свідчить про юридичні рамки можливої поведінки особи, то правосуб'єктність як *якісна характеристика* відбиває не розміри цих рамок, а їх наявність. Міжнародна правоздатність означає здатність, чи можливість, вступати у правовідносини в межах тих прав і обов'язків, якими особа наділена, – а отже, неможливо мати міжнародну правоздатність, не будучи носієм міжнародної правосуб'єктності. Саме змішання зазначених категорій і призводить до того, що часом елементи правоздатності видаються за ознаки правосуб'єктності (як, наприклад, критерії суверенності, договірної правоздатності, участі у міжнародній нормотворчості).

Яскравою ілюстрацією цієї відмінності є положення п. 1 ст. 4 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який встановлює, що «суд має міжнародну правосуб'єктність. Він також має таку правоздатність, яка може виявитися необхідною для здійснення його функцій та досягнення його цілей» (Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998). В наведеному положенні проводиться явне відмежування поняття правосуб'єктності як якісної характеристики, що не має обсягу, і правоздатності як кількісної характеристики, різної за своїм змістом.

Міжнародна дієздатність втілює активний початок статусу суб'єктів, що здійснюється у сфері реалізації прав та обов'язків, та іманентно пов'язана з міжнародною правоздатністю. У зв'язку з цим особливість міжнародного права полягає в неподільній єдності права та дієздатності, що відображає динамічне поняття суб'єкта міжнародного права.

Ще одним проблемним питанням розуміння міжнародної правосуб'єктності є співвідношення між нею та міжнародно-правовим статусом.

Для суб'єкта міжнародного права важлива не лише здатність володіти правами та обов'язками, а й реалізовувати свій міжнародно-правовий статус, який, крім прав та обов'язків, містить свободи суб'єкта, його законні інтереси тощо. Міжнародна правосуб'єктність характеризує правовий статус її носія, водночас вона є основою такого статусу і передумовою участі суб'єктів міжнародного права у міжнародних правовідносинах. Саме в правовому статусі суб'єкта міжнародного права відображені характер та обсяг міжнародної правосуб'єктності. Як підкреслює В. Г. Буткевич, «якщо за своїми свободами або законними інтересами суб'єкти міжнародного права є рівними чи майже рівними, то за колом суб'єктивних прав та юридичних обов'язків вони різні. Отже, навіть у рівних

між собою суб'єктів міжнародного права може бути (і найчастіше так воно і є) різний правовий статус» (Буткевич, 2002: с. 303). Сказане закріплено як прецедент у сучасному міжнародному праві. У консультативному висновку Міжнародного Суду ООН від 11 квітня 1949 р. зафіксовано, що «суб'єкти права тієї або іншої правової системи не є обов'язково ідентичними, оскільки йдеться про їхню природу або обсяг їхніх прав» (Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998).

Деякі вчені акцентують, що міжнародна правосуб'єктність – це лише юридична властивість, яка передбачає можливості суб'єкта мати права та їх реалізовувати, а не самі права (Лозинський, 2004: с. 381). При цьому справедливо наголошують, що правосуб'єктність полягає у здатності суб'єкта брати участь у правовідносинах, незалежно від його реальної участі в них. Проте, як слушно зауважує Д. Кулеба, «визнання за міжнародною правосуб'єктністю статусу юридичної властивості одразу вказує на те, що конкретні права та обов'язки суб'єкта належать до іншої категорії, а саме – до міжнародно-правового статусу» (Кулеба, 2010: с.76).

Показовою у цьому плані є теза В. Буткевича про те, що «для суб'єкта міжнародного права важлива не лише здатність володіти правами та обов'язками, а й реалізовувати свій міжнародно-правовий статус, який крім прав та обов'язків містить свободи суб'єкта, його законні інтереси тощо» (Буткевич, 2002: с. 303).

Розглядаючи міжнародну правосуб'єктність як особливу юридичну властивість, якісну міру характеристики суб'єкта, виділяють загальну правосуб'єктність, галузеву правосуб'єктність і спеціальну правосуб'єктність, але характеристика цих видів правосуб'єктності не збігається з положеннями загальної теорії права. Під загальною правосуб'єктністю розуміється здатність бути суб'єктами міжнародного права взагалі. Таку правосуб'єктність мають лише суверенні держави. Під галузеву правосуб'єктністю розуміється здатність бути учасниками правовідносин у певній галузі міжнародних відносин. Таку правосуб'єктність мають міжнародні міжурядові організації. Спеціальна правосуб'єктність – це здатність бути учасниками лише певного кола відносин у рамках окремої галузі міжнародного права. Спеціальну правосуб'єктність, на думку деяких авторів, мають, наприклад, фізичні особи і при цьому посилаються на Загальну декларацію прав людини 1948 року (ст. 6), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (ст. 2) тощо.

У літературі з міжнародного права виділяють також первинну та похідну правосуб'єктність. Критерієм такої градації міжнародної правосуб'єктності вважають основу її виникнення. Наприклад, правосуб'єктність держав відносять до первинної, оскільки основою їхньої правосуб'єктності вважається суверенітет. Саме завдяки суверенітету держави є первинними, основними суб'єктами міжнародного права, а суверенітет, як відомо, визначається у науці як верховенство державної влади всередині країни та незалежність у міжнародних відносинах. Правосуб'єктність інших суб'єктів міжнародного права (державоподібних утворень, міжнародних міжурядових організацій, а іноді й націй та народів, які борються за своє звільнення) є вторинною, похідною, оскільки підставою їхньої правосуб'єктності є воля держав, які укладають договори про наділення будь-якого політико-територіального чи іншого утворення якістю суб'єкта міжнародного права (вільні міста, вільні території тощо). Підставою міжнародної правосуб'єктності міжнародних міжурядових організацій також вважається воля держав – членів міжнародної організації, що зафіксована в їх установчих актах.

Отже, значення міжнародної правосуб'єктності полягає по суті в наступному: 1) це властивість, яку суб'єкти міжнародного права набувають в силу міжнародно-правових норм; 2) вона є не лише юридичною, а й суспільно-політичною властивістю суб'єкта міжнародного права; 3) вона базується на свободі волі конкретного суспільно-політичного утворення на міжнародній арені; 4) вона виражає юридичну здатність суб'єктів міжнародного права самостійно здійснювати свої права та обов'язки та забезпечувати їх виконання.

Міжнародна правосуб'єктність виступає як необхідна передумова участі у міжнародних правовідносинах. Виходячи із загальної теорії права, суб'єкти конкретних міжнародних правовідносин здійснюють певні міжнародні права та виконують відповідні обов'язки, що становлять юридичний зміст таких правовідносин. А оскільки носіями прав та обов'язків за міжнародним правом можуть бути лише його суб'єкти, відповідно, учасниками (суб'єктами) міжнародних правовідносин можуть бути лише носії міжнародної правосуб'єктності.

Домінуюча роль в міжнародно-правовому спілкуванні відводиться державам. Саме вони визначають порядок, принципи та форми міжнародно-правової взаємодії. Головною передумовою міжнародної правосуб'єктності держави є її суверенітет. Такий суверенітет з'являється

у держави в момент її створення і зникає тоді, коли припиняє своє існування сама держава. Він не залежить від волі інших держав і не вимагає ніякого підтвердження.

Згідно з доктриною міжнародного права держави, що є федеративними, виступають на міжнародній арені як єдине ціле. Суб'єкти, що їх утворюють, самостійними суб'єктами міжнародного права не є, а тому укладені ними договори не регулюються міжнародним правом. Разом з тим органи федеративної держави можуть надавати своїм суб'єктам можливості здійснювати певні види міжнародної діяльності.

У конструкції міжнародної правосуб'єктності особливе місце займає проблема правового статусу міжнародних організацій, що є особливим видом суб'єктів міжнародного права, які не мають, з одного боку, суверенітету, але наділені, з іншого боку, особливими правами та обов'язками. Їх діяльність багато в чому похідна від діяльності держав, що їх створили, і механізмів створення.

З погляду міжнародного права, міжнародні організації мають особливий статус, і тому їхня правосуб'єктність також відрізняється від правосуб'єктності держав. Найперша й головна відмінність такої правосуб'єктності полягає в тому, що вона не ґрунтується на суверенітеті. Як суб'єкти міжнародного права, міжнародні організації є похідними відносно держав. Джерело їхньої компетенції багато в чому виходить із того договору чи статуту, який укладають при створенні такої організації зацікавлені держави. Такі організації діють у межах відповідних статутів. Цілі та завдання конкретних міжнародних організацій встановлені в їх установчих документах. Саме в них фіксуються цілі, права та обов'язки відповідних організацій. З цієї причини можна стверджувати, що правосуб'єктність міжнародних організацій є не лише похідною, а й функціональною. Відмовитися від цілей своєї діяльності або змінити їх довільно міжнародна організація не може. За неефективності відповідної діяльності міжнародна організація може припинити своє існування.

На сьогоднішній день у міжнародному праві виявляються нові тенденції, які полягають у розширенні кола його суб'єктів: певні елементи міжнародної правосуб'єктності мають фізичні особи (індивіди) та юридичні особи (транснаціональні корпорації). Чинні норми міжнародного права встановлюють у багатьох випадках рівність із традиційними суб'єктами міжнародного права (державами, міжнародними організаціями, державподібними утвореннями) також таких учасників міжнародних

відносин, як індивід, ТНК, нації та народи, що борються за незалежність. Ця тенденція розвитку міжнародної правосуб'єктності відображає, з одного боку, позитивний процес розширення кола суб'єктів міжнародного права, а, з іншого боку, негативні реалії дня сьогоднішнього, що виражаються в сплеску національно-етнічних конфліктів і пов'язаному з ним зростанні екстремістських, сепаратистських і навіть терористичних рухів, що прикриваються гаслами боротьби за незалежність та самовизначення. Цей аспект цієї тенденції розвитку міжнародної правосуб'єктності націй та народів, на наш погляд, свідчить про необхідність упорядкування та суворіших і чіткіших підходів щодо визнання їх у сучасних умовах суб'єктами міжнародного права.

Характеристики міжнародної правосуб'єктності для кожного з вищезгаданих нових акторів значною мірою відрізняються за правовими підставами виникнення та за її обсягом. При цьому очевидна різниця, що за вивченими комплексними правовими показниками індивід є «зрілішим» актором у порівнянні з транснаціональними корпораціями у своєму формуванні як суб'єкта міжнародного права.

Фактором утвердження міжнародної правосуб'єктності індивіда може бути як наукові висновки, так й аналіз міжнародної практики. Вже цілком очевидним є той факт, що людина бере участь у правовідносинах, що регулюються міжнародним правом безпосередньо. Особливо це стосується сфери реалізації та захисту прав, свобод та обов'язків, які визнані на міжнародному рівні. Індивід може звертатися до універсальних комітетів з прав людини та регіональних міжнародних судових установ. Особливо при характеристиці індивіда як суб'єкта міжнародного права слід згадати, що він може бути притягнутий до кримінально-правової відповідальності.

О. В. Тарасов обґрунтував новий підхід до розуміння самої природи міжнародної правосуб'єктності як феномена, похідного від правосуб'єктності людини як такої. У своїй дисертації він наголошує, що «жодна інша юридична, релігійна, філософська й соціо-гуманітарна дисципліна, крім науки міжнародного права, не бере на себе сміливості спростовувати суб'єктність людини». І далі: «Поza фізичною особою світ права мертвий. У цьому основна ідея правової персонології. Саме людина є джерелом і носієм усієї правової реальності. Тільки фізичні особи вміють читати, тлумачити, розуміти нормативні тексти й діяти відповідно або невідповідно до нормативних вимог, тільки

шляхом притягнення до відповідальності конкретної фізичної особи, як зазначено у вирокі Нюрнберзького трибуналу, право може досягти своєї мети. Тому людина як фізична особа завжди є присутньою у якості сутнісної правової підстави в будь-якій правовій системі» (Тарасов, 2015: с.17).

Ще один обговорюваний суб'єкт сучасного міжнародного права – ТНК, діяльність яких вийшла за рамки національних державних кордонів та є потужним фактором розвитку міжнародних відносин.

Ситуацію з наданням ТНК статусу суб'єктів міжнародного права однозначно не вирішено. Загалом і в цілому, у відносинах з ними держави зберігають економічний суверенітет, хоча й можуть встановлюватися певні привілеї для діяльності ТНК для того, щоб не втратити інвесторів, які дозволяють підтримувати високий рівень економічного та політичного розвитку держав. Тенденція наділення ТНК елементами міжнародної правосуб'єктності (брати участь у міжнародних договорах, виступати у суді) очевидна, але імперативних норм їх правосуб'єктності немає. На нашу думку, за наявності розрізнених підстав як правових, так і практичних, у сучасному міжнародному праві ТНК виходять на якісно новий рівень розвитку, вступають у свого роду перехідний період, що дає підстави вважати наявність у ТНК елементів міжнародної правосуб'єктності.

В останні роки на переосмислення міжнародної правосуб'єктності вплинула постмодерністська філософія суб'єкта, одним із впливових напрямків якої є критика М. Фуко, що передбачає «смерть» сучасного суб'єкта – тобто автономного агента, який пізнає себе та відрізняється від влади настільки, наскільки вона здатна протистояти їй суверенно (Foucault, 1982: с. 777). Таким чином, юридична думка стикається з відходом від суб'єкта, що творить (тобто суб'єкта, який свідомо діє та загалом береться за відповідну точку в правовій думці про особистість) до постмодерністського сконструйованого суб'єкта.

Філософська дискусія про (пост)суб'єктивності викликала відновлення інтересу до основи правосуб'єктності та, як наслідок, уваги до інтерсуб'єктивності та етики в міжнародно-правовій думці (Nijman, 2007: с. 25).

«Пост-антропоцентрична» перспектива відкрила юридичну уяву для можливості міжнародної правосуб'єктності для тварин (D'Amato, 1991: с. 25), річок (Hutchison, 2016: с. 3) та екосистем з метою забезпечення захисту; а «постлюдська» перспектива привернула увагу юристів до мож-

ливості визначення точки атрибуції в мережах, а також у випадках прийняття рішень «автономними машинами» (такими як озброєні роботи) з метою встановлення юридичної відповідальності (Braidotti, 2013. с. 43). Як критика суб'єктивності може позначитись на переосмисленні правосуб'єктності у міжнародному праві, стане хвилюючим питанням у юридичній науці в найближчі роки.

У позитивному міжнародному праві, коли міжнародна правова система була переосмислена протягом останніх десятиліть міжнародним правом прав людини та міжнародним кримінальним правом, аргумент про індивіда як основного носія міжнародної правосуб'єктності, здається, стає ще міцнішим. Проте, визнаючи за фізичними особами статус суб'єктів міжнародного права, необхідно спеціально підкреслити, що індивіди мають його лише тому, оскільки це санкціоновано і визначено нормами міждержавних угод, які безпосередньо надають фізичним особам права чи покладають на них обов'язки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, як структуруюче поняття, «міжнародна правосуб'єктність» набула нової ролі. Виведене з очевидної наявності конкретних правоздатностей, прав чи обов'язків, які потім служать його ознаками, це поняття стало апостеріорним предикатом, який допомагає надати сенсу міжнародному праву, визначаючи, хто – так чи інакше – є його учасниками. Можна з упевненістю стверджувати, що формалізація міжнародної правосуб'єктності буде активною та динамічною. При цьому вона визначатиметься кількома ключовими факторами: взаємодією держав та нових суб'єктів міжнародного права, динамікою технологічного прогресу та змінами природних умов існування людства, а також традиційною взаємодією держав одна з одною.

Міжнародна правосуб'єктність, як складне та багатогранне явище, обумовлене загальними соціальними закономірностями, у тому числі тенденціями розвитку міжнародного права, не залишається незмінною протягом історичного розвитку міждержавної системи, відбиваючи еволюційні перетворення міжнародного права та суспільні потреби.

Сучасний стан міжнародних відносин безперечно свідчить на користь тенденцій, що набирають обертів, які полягають у розширенні кола носіїв міжнародної правосуб'єктності в результаті не тільки охоплення міжнародно-правовим регулюванням нових сфер міжнародного співробітництва і внутрішньодержавних відносин, але і все більш впевненим поширенням регулятивного впливу норм міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, 1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81
3. Конвенції ООН з морського права 1980 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14>
4. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія та її перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2010. Вып. 2. С. 70–83.
5. Лозинський М. М. Міжнародне право. Друга частина. Загальні основи міжнародного права. *Антологія української юридичної думки*. В 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 8 : Міжнародне право / Упорядники: В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. редактор В. Н. Денисов. Київ : Видавничий Дім Юридична книга, 2004. 568 с.
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
7. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади) : монографія. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2020. 462 с.
8. Тарасов О. В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / О. В. Тарасов. Харків, 2015. 40 с.
9. Braidotti R. *Posthuman*. John Wiley & Sons, 2013. 200 p.
10. D'Amato A., Chopra S.K. Whales: Their Emerging Right to Life. *The American Journal of International Law*. 1991. Vol. 85. No. 1. P. 21–62.
11. Foucault M. The Subject and Power. *Critical Inquiry*. 1982. Vol. 8. No. 4. P. 777–795.
12. Hutchison A. The Whanganui river as a legal person. *Alternative Law Journal*. 2016. Vol. 39. P. 179.
13. Nijman J. Paul Ricoeur and International Law: Beyond 'The End of the Subject' – Towards a reconceptualisation of international legal personality. *Leiden Journal of International Law*. 2007. Vol. 20. P. 25–64.

REFERENCES:

1. Butkevich V. G., Mytsik V. V., Zadorozhnyi O. V. (2002). *Miznarodne pravo. Osnovi teorii: Pidruchnik [International law. Basics of theory: Textbook]* / ed. V. G. Butkevich. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
2. Declaration on the principles of international law relating to friendly relations and cooperation between states in accordance with the Charter of the United Nations (1970). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81
3. United Nations Convention on the Law of the Sea (1980). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14>
4. Kuleba D. (2010) *Miznarodna pravosubektnist: teoriya ta ii perspektivy [International legal personality: theory and its prospects]*. Almanac of international law. Issue 2 [in Ukrainian].
5. Lozynskyi M. M. (2004) *Miznarodne pravo. Druga chastina. Zagalni osnovi miznarodnogo prava. Antologija ukrainskoy uridichnoy dumki [International Law. The second part. General foundations of international law. Anthology of Ukrainian legal thought]*. In 10 volumes / Ed.: Yu. S. Shemshuchenko (head) and others. Vol. 8 : International law / editors: V. N. Denisov, K. O. Savchuk; resp. editor V. N. Denisov. Kyiv: Publishing House Legal Book, [in Ukrainian].
6. Rome Statute of the International Criminal Court (1998) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
7. Sichevlyuk V. A. (2020) *Evolucia kategorii pravova subektnist (teoretiko-pravovi zasadi): monografija [Evolution of the category "legal subjectivity" (theoretical and applied principles): monograph]*. Kyiv : Legal Opinion Publishing House [in Ukrainian].
8. Tarasov O. V. (2015) *Problema subekta v miznarodnomu publichnomu pravi: avtoref. Dis. dokt. urid. nauk. 12.00.11 – miznarodne pravo [The problem of the subject in international public law: autoref. Doctor of Diss. law Sciences: 12.00.11 – international law]*. Kharkiv, [in Ukrainian].
9. Braidotti R. *Posthuman*. John Wiley & Sons, 2013. 200 p.
10. D'Amato A., Chopra S.K. Whales: Their Emerging Right to Life. *The American Journal of International Law*. 1991. Vol. 85, No. 1. P. 21–62.
11. Foucault M. The Subject and Power. *Critical Inquiry*. 1982. Vol. 8, No. 4. P. 777–795.
12. Hutchison A. The Whanganui river as a legal person. *Alternative Law Journal* 2016. Vol. 39. P. 179.
13. Nijman J. Paul Ricoeur and International Law: Beyond 'The End of the Subject' – Towards a reconceptualisation of international legal personality. *Leiden Journal of International Law*. 2007. Vol. 20. P. 25–64.

ЗМІСТ

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Олег ЗАВЕРУХА

ПРАВОВА ПРИРОДА МЕДІАЦІЇ ТА ПРАКТИКА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ.....3

Михайло ТЕКУТ'ЄВ

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ
ПІД ЧАС ВІДЧУЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ
В УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....11

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Володимир УБЕРМАН, Людмила ВАСЬКОВЕЦЬ

ПОНЯТТЯ «ЗАБРУДНЕННЯ» У ВОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
І ЄС ТА ВИМОГИ ПОВОЄННОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....16

Юрій ШПАК

КОНТРОЛЬ (НАГЛЯД) У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....25

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Антон БОРИСЕНКО, Максим ДЬЯЧУК

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ30

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Андрій БОРОВИК

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ
«У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ»
У СКЛАДАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ.....36

Олексій СВІТЛИЧНИЙ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ
РОЗБЕЩУВАЧА НЕПОВНОЛІТНЬОГО.....43

Ігор ФЕДЧАК

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ПІДЗВІТНОСТІ COMPSTAT
У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....50

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Олена ПАСЕЧНИК

ЩОДО ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ
МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ57

CONTENTS

CIVIL AND ECONOMIC LAW AND PROCESS

Oleg ZAVERUKHA

THE LEGAL NATURE OF MEDIATION AND THE PRACTICE OF ITS APPLICATION
IN RESOLVING TAX DISPUTES.....3

Mykhailo TEKUTIEV

PROTECTION OF PROPERTY SUBJECTIVE RIGHTS AND INTERESTS
IN THE CONDITIONS OF ALIENATION OF A VEHICLE DURING THE TIME
OF MILITARY STATE REGIME.....11

ENVIRONMENTAL AND LAND LAW

Volodymyr UBERMAN, Liudmyla VASKOVETS

THE CONCEPT OF “POLLUTION” IN WATER LEGISLATION OF UKRAINE
AND THE EU AND THE REQUIREMENTS OF POST-WAR ENVIRONMENTAL SECURITY.....16

Yurii SHPAK

CONTROL (SUPERVISION) IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE
AND LEGAL PROTECTION OF AGRICULTURAL LANDS IN UKRAINE.....25

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, CYBERLAW

Anton BORYSENKO, Maksym DIACHUK

ADMINISTRATIVE PROCEDURES IN THE SPHERE OF PUBLIC PROCUREMENT.....30

CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY

Andrii BOROVIK

CURRENT ISSUES OF INTERPRETATION OF THE LEGAL CONSTRUCTION
“IN CONNECTION WITH THE PERFORMANCE OF OFFICIAL DUTIES”
IN CRIMINAL OFFENSES AGAINST GOVERNMENT OFFICIALS.....36

Oleksii SVITLYCHNYI

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSON OF A MINOR
WHO CORRUPTS A MINOR.....43

Ihor FEDCHAK

ORGANIZATIONAL STAGES OF IMPLEMENTATION
OF THE COMPSTAT ACCOUNTABILITY MODEL IN THE ACTIVITIES
OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES.....50

INTERNATIONAL LAW

Olena PASECHNYK

REGARDING ISSUES OF DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL COMPONENTS
OF INTERNATIONAL LEGAL PERSONALITY.....57

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 2

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,67. Замов. № 0823/535. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.